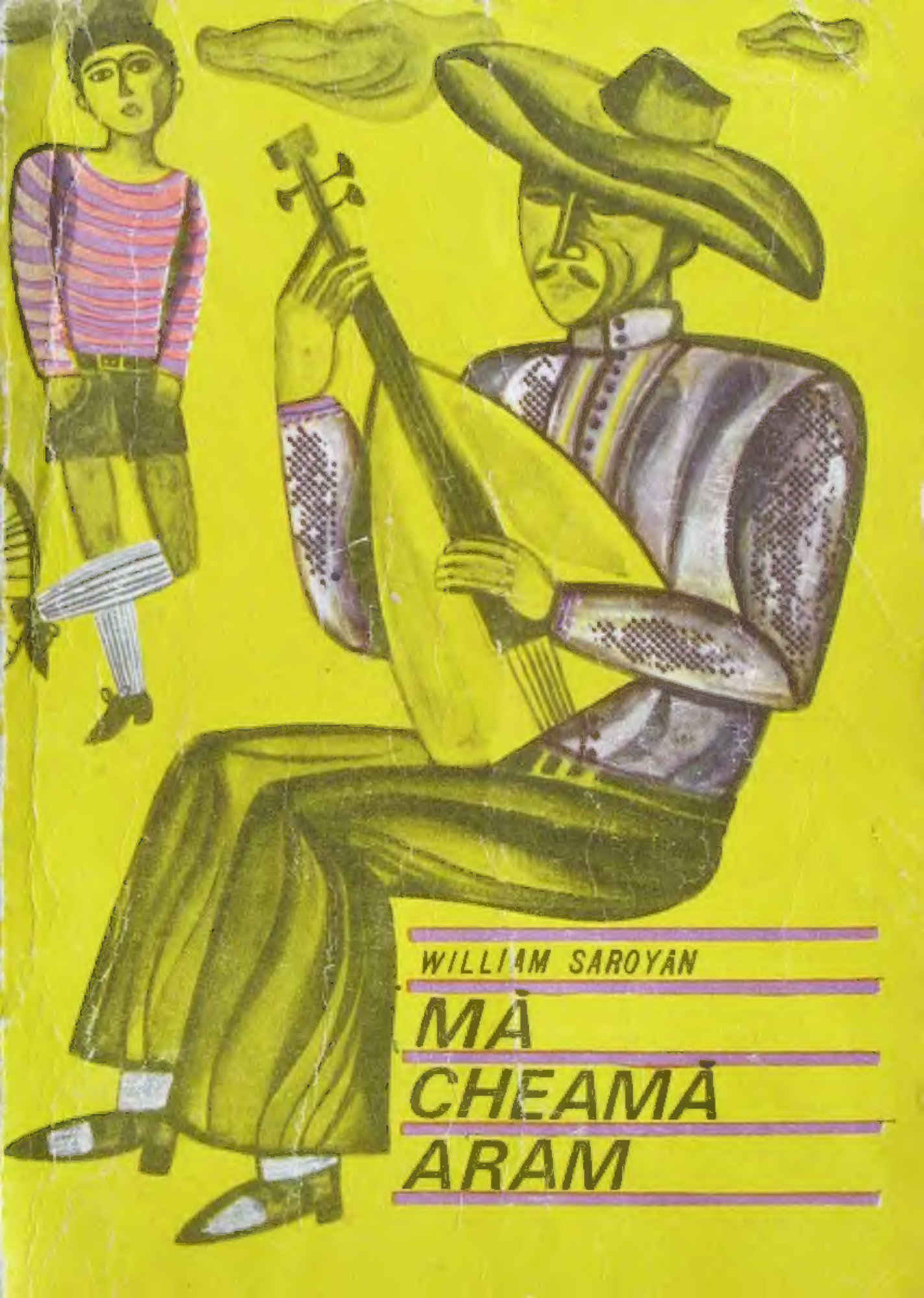

WILLIAM SAROYAN

MĂ CHEAMĂ ARAM

WILLIAM SAROYAN

MĂ CHEAMĂ ARAM

WILLIAM SAROYAN

MĂ CHEAMĂ ARAM

în românește de
PROFIRA și
TEODORA SADOVEANU

EDITURA TINERETULUI

Coperta de *EMILIA BOBOIA*

MY NAME IS ARAM
BY
WILLIAM SAROYAN
FABER AND FABER, LONDON

Într-o zi, demult, în vremurile fericite cînd aveam 9 ani și lumea era plină de toate minunățiile închipuite și neînchipuite, iar viața încă îmi apărea ca un vis încîntător și tainic, vărul meu Mourad, pe care toți cei ce-l cunoșteau, afară doar de mine, îl socoteau trăsnit, a ciocănit la patru dimineața la geamul odăiței mele, trezindu-mă.

Aram, m-a strigat el.

Într-o clipă am sărit din pat și m-am uitat pe geam.

Vedeam și nu-mi venea să cred.

Nu se făcuse încă dimineață, dar cum era vară și zorilor le trebuiau doar cîteva minute ca să cotească pe după colțul lumii, aveam lumină cît îmi trebuia ca să-mi dau seama că nu-i vis.

Vărul meu Mourad era călare pe un frumos cal bălan.

Am scos capul pe geam și m-am frecat la ochi.

Da, a spus el în armenește. E-un cal. Adevărat. Grăbește-te de vrei să-l călărești.

Știam că vărul meu Mourad se bucura de viață mai mult decît toți cei care s-au pomenit vreodată din greșeală pe lumea asta, totuși era mai mult decît mi-aș fi putut închipui.

Pe de o parte, cele mai vechi imagini din amintirea mea erau cu cai și prima mea dorință fusese să călăresc.

Era partea miraculoasă.

Iar pe de alta eram săraci.

Era partea ce mă făcea să nu cred ceea ce vedeam.

Eram săraci. N-aveam un ban. Întregul nostru neam trăia într-o calicie lucie. Și fiecare spiță a Garoghlanienilor trăia în cea mai de mirare și mai caraghioasă sărăcie de pe lume. Și nimeni, nici chiar bătrînii din familie, nu pricepeau de unde scoatem bani ca să ne umplem burțile. Dar lucrul cel mai important la Garoghlanieni era cinstea familiei, prin care erau renumiți. Și faima cinstei noastre dura de cincisprezece veacuri, încă din vremea pe cînd eram neamul cel mai bogat din ceea ce pe atuncea mi se părea

lumea-ntreagă. Întîi de toate eram mîndri, apoi cinstiți, și-apoi credeam în bine și în rău. Și nici un Garoghlanian nu era în stare să profite de alt om, cu atît mai mult să fure.

De asta, deși *vedeam* cu ochii mei calul acela minunat, deși *simțeam* mirosul lui plăcut, deși îl *auzeam* cum sforăie de impresionant, nu puteam crede că el avea vreo legătură cu mine, cu vărul meu ori cu vreun Garoghlanian, treaz ori dormind, știind că vărul meu Mourad nu putuse *cumpăra* un cal, și, dacă nu-l putuse cumpăra, atunci fusese nevoit *să-l fure* și refuzam să cred că l-a furat.

Căci nici un Garoghlanian n-ar fi putut fi hoț.

Așa că m-am holbat întîi la vărul meu, apoi la cal. Stăteau cuminți, cu o înfățișare mucalită și spășită ce mă-ncînta, dar totodată mă și-nspăimînta.

Mourad, am zis, de unde l-ai furat?

Sări pe fereastră de vrei să-l călărești, a răspuns el.

Atunci, era adevărat. Furase calul. Nu mai era nici o îndoială. Și acum venise să mă-mbie să călăresc și eu dacă pofteam.

Dar, vezi, mi se părea că a fura un cal ca să te plimbi cu el era cu totul altceva decît un furt

obișnuit, a fura bani, de pildă. Și,după cîte socoteam, poate că nici nu era furt. Cînd îți plăceau la nebunie caii, ca lui Mourad și mie, nu se chema că furi. N-ar fi fost furt decît cînd am fi plănuit să vindem calul, faptă pe care nici vorbă că n-am fi săvîrșit-o cît e lumea.

Să-mi trag întîi ceva pe mine, zic.

Bine, dar cît mai iute, zice.

M-am îmbrăcat cît ai clipi.

Încălecînd fereastra, am sărit jos în curte și am sărit de pe cal în spatele vărului meu.

În anul acela locuiam la marginea orașului, pe șoseaua Walnut. În dosul casei noastre se întindea cîmpia: vii și livezi, canale de irigație, drumuri de țară. În mai puțin de trei minute am și fost pe șoseaua Olive, de unde calul a pornit la trap. Era un aer proaspăt și plăcut de respirat. Să simți calul gonind era un lucru minunat. Și văru-meu Mourad, socotit drept unul dintre cei mai trăsniți Garoghlanieni, a început să cînte. Mai bine zis să urle.

În orișice familie e natural să se găsească pe undeva un soi trăsnit, și vărul meu Mourad era considerat un descendent direct din soiul cel trăsnit al neamului Garoghlanienilor. Fusese înaintea lui unchiul Khosrove, un uriaș

cu o chică de păr negru și cu cea mai formidabilă mustață din valea San Joaquin, un om cu o fire atît de violentă, de iritabilă și de nestăpînită, că îl oprea pe om așa netamnesam din vorbă, urlînd la el:

Ei, și? Nu-i nici o pagubă! Ce faci atîta caz?

La fel spunea în orice împrejurare. Odată, fiul lui, Arak, a alergat cale de opt blocuri pîna la frizeria unde tatăl lui tocmai își tundea mustața, ca să-l vestească că le arde casa. Și acel Khosrove s-a ridicat în scaun răcnind:

Ei, și? Nu-i nici o pagubă! Ce faci atîta caz?

A spus băiatul că vă arde casa, zice frizerul.

Gura! urlă Khosrove. Nu-i nici o pagubă, am spus.

Ei, vărul meu Mourad trecea drept descendent direct al unchiului Khosrove, deși avea de tată pe Zorab, om practic și nimic mai mult. Că așa era în neamul nostru rînduiala. Un om putea să-ți fie tată trupește, dar asta nu însemna că ți-e și tată sufletesc. Că așa fusese dintru-nceput în neamul nostru împărțeala în felurite soiuri de suflete, capricioasă și nestatornică.

Mergeam călare și vărul meu Mourad cînta. S-ar fi părut că ne aflam pe vechile meleaguri pe unde, cel puțin după cum spuneau mai toți vecinii, s-ar fi statornicit pe vremuri neamul nostru. Am dat frîu calului să alerge cît a poftit el să alerge.

Pînă la urmă, vărul meu Mourad a spus:

Dă-te jos. Aș vrea să călăresc singur!

Mă lași pe urmă și pe mine să călăresc singur? l-am întrebat.

Ar trebui să-l întrebi pe cal, mi-a răspuns văru-meu. Hai, dă-te jos.

Calul mă lasă, am spus eu.

Vedem noi, zice. Eu am un fel al meu de a mă purta cu caii... un meșteșug.

Ei, și? Vei fi avînd tu meșteșug, dar poate am și eu.

Să sperăm, altfel e vai de tine, zice. Hai, dă-te jos.

Bine, zic eu, dar nu uita că mi-ai făgăduit să mă lași pe urmă și pe mine să călăresc singur.

Am sărit jos și văru-meu Mourad a dat călcîie bălanului, strigînd:

Di! Di! *Vazire*![1]

---

[1] Fugi! (în limba armeană în original.)

Bălanul s-a ridicat în două picioare, sforăind, și a izbucnit într-un galop nebun; un lucru mai frumos nici că văzusem vreodată. Mourad a mînat calul în galop peste o cîmpie cu fînaț uscat, spre un canal de irigație pe care l-a trecut călare, și după cinci minute îl văd că vine înapoi ud leoarcă.

Soarele și începuse a se ridica.

Acum e rîndul meu să călăresc, am spus.

Mourad a pus piciorul jos.

Hai, călărește, zice.

M-am avîntat pe coama calului și o clipă am simțit o spaimă nemaipomenită. Dar calul a rămas pe loc.

Dă-i, dă-i în mușchi, a zis Mourad. Ce mai aștepți? E timpul să-l ducem înapoi pînă nu se scoală toată lumea.

Am dat bălanului călcîie. Din nou s-a înălțat în două picioare, sforăind. Pe urmă a luat-o în galop. Habar n-aveam ce trebuie să fac. În loc s-o ia pe cîmp, înspre canal, el galopa pe drum spre via lui Dikran Halabian. Ajuns în vie, prinse-a sări butucii. Sări vreo șapte rînduri pînă m-a lepădat. Și s-a tot dus în goană.

Văru-meu Mourad a venit în fugă pe drum.

Nu sînt îngrijorat de tine, a strigat. Trebuie să prindem calul. Ia-o prin partea asta și eu mă duc pe dincolo. Dacă-l găsești, te dai binișor lîngă el. Eu am să fiu pe aproape.

Eu am pornit-o pe drum și văru-meu Mourad de-a dreptul peste cîmp, înspre canal.

I-a trebuit o jumătate de oră ca să găsească calul și să-l aducă înapoi.

Gata, a zis, hai, suie. La ora asta toată lumea-i trează.

Ce-i de făcut? am întrebat.

Îl ducem înapoi, a zis, ori îl ascundem pînă mîine dimineață.

Cum nu părea să fie necăjit, am înțeles că hotărîse să-l ascundă, nici gînd să-l ducă înapoi. Cel puțin deocamdată.

Unde-l ascunzi? l-am întrebat.

Știu eu un loc, a spus.

De cîtă vreme ai furat calul?

Îmi venise deodată în minte că el făcea de multă vreme, în zori, plimbări călare, și, dacă venise să mă ia în dimineața aceea, e numai pentru că știa ce mult doream să călăresc.

Cine vorbește de furat vreun cal? a zis. Spune-mi atunci de cînd ai început să călărești în fiecare dimineață?

De azi-dimineaţă.

Spui drept?

Nu, se-nţelege, a zis, dar dacă ne descoperă, aşa trebuie să spui. Nu vreau să fim doi mincinoşi. Tu ştii atît, că am început a călări de azi-dimineaţă.

Bine, am spus.

A mînat pe bălan domol spre grajdul unei vii părăginite, pe vremuri fala unui fermier cu numele Fetvajian. În grajd era puţin ovăz şi-un braţ de lucernă uscată.

Pe urmă am luat-o înspre casă.

N-a fost uşor, a spus, să-l fac pe cal să mă asculte. La început pornea într-un galop nebun, dar, cum ţi-am spus, am eu un meşteşug de a mă purta cu caii. Îi fac să vrea ce vreau eu. Şi ei mă înţeleg.

Cum faci? zic.

Am eu o înţelegere cu calul, zice.

Bine, dar ce fel de-nţelegere?

Ei, una simplă şi cinstită, zice.

Vai, tare-aş vrea să ajung şi eu să mă-nţeleg aşa cu un cal, zic.

Eşti prea mic încă, zice. Cînd ai să ajungi la 13 ani, ai să te pricepi şi tu.

M-am dus acasă şi am mîncat cu poftă.

În după-amiaza aceea, unchiul Khosrove a venit la noi să bea cafea și să fumeze o țigară. Stătea-n salon sorbind cafeaua și fumînd și-și amintea de țara lui. Pe urmă a mai venit un musafir, un fermier pe nume John Byro, un asirian, care din pricina singurătății învățase să vorbească armenește. Mama i-a adus și acelui singuratic musafir o cafeluță și tutun, iar el și-a răsucit țigara, sorbind din cafeluță, a tras cîteva fumuri și apoi a spus suspinînd trist:

Știi, calul meu cel alb, furat luna trecută, tot nu găsit. Nu pot de loc pricepe.

Unchiul Khosrove s-a mîniat grozav:

Ei și? a răcnit. Nu-i nici o pagubă. Și ce dacă ai pierdut un cal? Nu ne-am pierdut cu toții patria? Ce treabă-i asta să plîngi pentru un cal?

Hei, dumitale îți convine să spui așa, ești orășean, a răspuns John Byro, dar eu ce fac cu docarul? La ce bun docarul fără cal?

Ce faci atîta caz? a răcnit unchiul.

Am mers zece mile pe jos pînă aici, a spus John Byro.

De asta ai picioare, a răcnit Khosrove.

Da, dar piciorul stîng doare, s-a tînguit John Byro.

Ce faci atîta caz? a răcnit unchiul.

Și am dat șaizeci de dolari pe cal, s-a jeluit iar fermierul.

Îmi bat joc de parale, a zis unchiul Khosrove.

S-a ridicat și a ieșit țanțoș, trîntind ușa cu zgomot.

Mama a căutat să-l scuze.

Are inimă bună, dar i-e dor de patrie și-i cît un uriaș, a spus ea.

Cum a plecat fermierul, am alergat la văru-meu acasă.

L-am găsit șezînd sub un piersic și încercînd să dreagă aripa rănită a unui pui de prihor ce nu putea să zboare. Vorbea cu păsărica.

Ce s-a-ntîmplat? a spus.

John Byro, fermierul, zic. A fost azi pe la noi. Îi trebuie calul. Îl ții de-o lună. Și am venit ca să-mi făgăduiești că nu-l dai îndărăt pînă nu-nvăț și eu să călăresc.

Îți trebuie un an ca să înveți.

Păi să-l ținem un an.

Mourad a sărit ars.

Cum? a răcnit. Propui unui vlăstar al Garoghlanienilor să fure? Calul trebuie întors stăpînului adevărat.

Cînd? întreb eu.

În șase luni, cel mai tîrziu.

A aruncat în aer păsărica. Dîndu-și toate silințele, de două ori mai-mai să cadă, prihorul izbuti pînă la urmă să se înalțe-n sus, zburînd ca o săgeată.

Și în timp de două săptămîni, în fiecare zori de zi, eu și Mourad scoteam calul din grajdul viei părăsite, unde-l țineam ascuns, și-l călăream, și-n fiecare dimineață calul, cînd venea rîndul meu să-l călăresc, sărea peste butucii din vie și peste pomi tineri, mă trîntea jos și-o lua razna. Totuși, speram să ajung și eu cu timpul să-l călăresc ca văru-meu Mourad.

Și iată că-ntr-o dimineață, în drum spre ferma părăsită a lui Fetvajian, ne iese-n cale Byro, fermierul, care pleca la oraș.

Lasă-mă pe mine să vorbesc, a zis vărul Mourad. Am eu metoda mea de a mă purta cu fermierii.

Bună-dimineața, John Byro, a spus el către fermier.

Acesta se uita atent la cal.

Bună-dimineața, feciori ai prietenilor mei, a zis el. Cum îl cheamă pe cal?

Sufletul meu, a spus în armenește vărul.

Minunat nume, a zis John Byro, şi potrivit cu un cal aşa de frumos. Mai că aş jura că-i calul ce mi-a fost furat acum multe săptămîni. Pot să mă uit în gura lui?

Desigur, a zis Mourad.

Si fermierul s-a uitat în gura calului.

Întocmai dinţii lui, a spus el. Mai că aş jura că-i calul meu dacă n-aş şti ai cui copii sînteţi. Faima de cinste a Garoghlanienilor mi-i bine cunoscută. Dar calul este geamăn cu al meu. Un om bănuitor ar da crezare ochilor, nu inimii. Păi, noroc bun, tinerii mei prieteni.

Noroc, John Byro, a zis vărul Mourad.

A doua zi în zori am dus calul la via lui John Byro şi l-am vîrît în grajd. Cîinii au făcut roată în jur, dar fără să ne latre.

Cîinii, am şoptit eu lui Mourad. Credeam că au să ne latre.

Pe alţii i-ar lătra, mi-a răspus el. Am eu metoda mea cu cîinii.

Vărul Mourad a luat calul de după gît, şi-a frecat nasul de-al lui, l-a bătut uşurel pe spate şi a plecat.

Şi chiar în după-amiaza ceea a venit la noi John Byro cu docarul, ca să-i arate mamei calul furat şi-acum înapoiat.

Nu știu ce să mai cred, a zis. Calul e mai voinic decît înainte. Și firea, slavă Domnului, i s-a mai îmblînzit.

Unchiul Khosrove, care era-n salon, s-a mîniat și a început să strige:

Mai domol, frate, mai domol! Ți s-a întors calul, gata! Ce faci atîta caz?

S-a întîmplat ca într-un an amărîtul de unchiu-meu Jorgi să-și puie-n rînduială bicicleta ca să meargă cu ea douăzeci și șapte de mile pînă la Hanford, unde se auzise c-ar fi ceva de lucru. Și eu am fost acela care s-a dus cu dînsul, deși la început fusese mai degrabă vorba să-i fie însoțitor văru-meu Vask.

Familia nu se plîngea Doamne ferește că are-n sînul ei pe-un aiurit ca Jorgi, dar în același timp doreau cu toții un prilej la vremea verii ca să mai uite puțintel de dînsul. Dac-ar pleca la Hanford și și-ar găsi de lucru la o harbuzărie, toate-ar fi bune. Ar cîștiga și ceva bani, și în același timp ar mai scăpa de dînsul. Asta era mai important: să mai scape de dînsul.

Mi s-a acrit de el și de țitera lui, zise bunicul. Dac-ai să citești într-o carte că cineva stă toată ziua sub copac și-i dă din gură și din

ţiteră, eu ţi-oi spune că cel ce scrie asemenea poveşti e un nechibzuit. Banul e totul. Las'să se ducă şi să asude puţintel în soare. Şi el, şi ţitera lui.

Acuma spui aşa, zise bunica, dar stai să treacă săptămîna. Stai şi-ai să vezi c-ai să tînjeşti iar după cîntec.

Prostii, zise bunicul. Dac-ai să citeşti într-o carte că cel ce cîntă e cu adevărat un fericit, eu ţi-oi spune că cel ce scrie asemenea poveşti e-un aiurit şi nu va fi cît hăul negustor. Las'să se ducă. Sînt douăzeci şi şapte de mile pînă la Hanford. O depărtare tocmai potrivită.

Acuma spui aşa, zise bunica, dar în trei zile parcă te văd că umbli întristat. Parcă te văd umblînd de colo, colo ca un leu în cuşcă. Eu una ştiu c-am s-o văd şi pe asta. Şi dacă am s-o văd, eu una ştiu c-am să fac haz.

Zice bunicul: Eşti femeie. Dac-ai să citeşti cumva-ntr-o carte cu sute şi sute de file tipărite mărunt că femeia e-o făptură măiastră, eu ţi-oi spune că cel ce scrie asemenea poveşti s-a întors cu dosul la nevastă-sa şi-şi face numa-nchipuiri. Las'să se ducă.

E la mintea cocoşului că nu mai eşti tînăr, zise bunica. Asta e pricina pentru care mormăi într-una.

Pune lacăt la gură, zise bunicul. Pune lacăt la gură, ori uite ici dosul mîinii mele.

Bătrînul s-a uitat jur împrejur la toţi copiii şi nepoţii din odaie.

Am hotărît că pleacă cu bicicleta la Hanford, zise bunicul. Ce-aveţi de spus?

Nimeni n-avea nimic de spus.

Atunci s-a hotărît, zise bunicul. Şi-acum, cine va fi trimis cu el? Pe care din odrasle o pedepsim şi-o vom trimite cu Jorgi la Hanford? Dacă ai să citeşti odată într-o carte că o călătorie prin alt tîrg e o plăcută-nvăţătură pentru un tînăr, atunci ţi-oi spune că cel ce scrie asemenea braşoave e om la optzeci-nouăzeci de ani care copil fiind a mers odată c-un vagon cale de două mile depărtare de la casa lui. Pe cine pedepsim? Pe Vask?Să fie Vask acela? Ia vino-ncoa, băiete.

Văru-meu Vask s-a ridicat de jos şi a venit în faţa moşneagului, care îl fulgera cu privirea de sus în jos, răsucindu-şi mînios mustaţa-i enormă, dregîndu-şi glasul şi lăsîndu-şi palma pe faţa băiatului. O palmă sub care mai că dispărea tot capul. Vask stătea smirnă.

Te duci cu unchiu-Jorgi la Hanford? zise bunicul.

Dacă așa-i voia bunicului, mă duc, zice Vask.

Bătrînul începu a face schime, cugetînd.

Stai să socotim puțintel, zice. Jorgi e zănaticul neamului nostru. Și tu îi semeni. E cuminte oare să pui doi zănatici de-același soi laolaltă?

Se întoarse către ceilalți.

Hai, s-auzim. Spuneți cu voce tare ce gîndiți despre treaba asta, zice. E cuminte să pui laolaltă doi zănatici din același neam: unul copt și unul necopt? Ar fi de folos cuiva? Hai, spuneți cu glas tare și-apoi oi chibzui.

Eu cred c-ar fi lucru firesc, zice unchiu-Zorab. Un zănatic cu alt zănatic. Bărbatul să muncească, băiatul să deretice și să gătească.

Hm, poate, zice bunicul. Ia să chibzuim. Un zănatic cu alt zănatic, unul să lucreze, celălalt să deretice și să gătească. Știi să gătești, băiete?

Sigur că știe, zice bunica. Măcar orez.

E-adevărat cu orezul, băiete? zice bunicul. Patru cești de apă, una de orez și-o linguriță plină de sare. Vorba-i știi șmecheria ca să-l faci să iasă mîncare, nu lături? Ori vorbim într-aiurea?

Sigur că știe să gătească orez, zice bunica.

Dosul palmei mele e-n drum spre gura ta, zice bunicul. Lasă-l pe băiat să vorbească. Doar are limbă. Știi ori nu știi, băiete? Dacă ai să citești într-o carte că un băiat răspunde ca un înțelept, să știi că acel ce scrie asemenea povești nu poate fi decît evreu, obișnuit să sară peste cal. Știi ori nu știi să faci să iasă orezul mîncare, nu lături?

Am fiert orez. A ieșit ca mîncarea, zice Vask.

Avea destulă sare? zice bunicul. Să nu care cumva să spui minciuni, că uite palma mea aici, o vezi?

Vask cumpăni o clipă.

Înțeleg, zice bunicul. Orezu-ți dă de furcă. Ce cusur avea? Mie-mi place numai adevărul. Vorbește fără frică. De spui de bunăvoie adevărul, nu-i om pe lume care să cîrtească. Care-i necazul cu orezul?

Avea prea multă sare, zice Vask. A trebuit să bem și zi și noapte apă, era ocnă.

Fără înfloriturі, zice bunicul. Doar adevărul curat. Orezul era ocnă. Sigur c-a trebuit să-nghiți la apă zi și noapte. Cu toții am mîncat asemenea orez. Ce, crezi că dacă ai băut și zi și noapte apă, apoi ești singurul armean care-a pățit una ca asta? Spune atît că

era ocnă. Eu nu-s aici ca să învăţ. Eu *ştiu*. Spune atît că era ocnă şi lasă-mă să hotărăsc dacă eşti potrivit să fii trimis.

Bunicul s-a întors spre ceilalţi. Şi iar a prins a se strîmba.

Socot că e băiatul potrivit ca să se ducă, zice el, dar spuneţi tare ce aveţi de spus. Decît lături, mai bine ocnă. Şi-n bob era deschis, băiete?

Da, zice Vask. Era deschis în bob.

Cred că-l putem trimite, zice bunicul. Apa e bună la maţe. Oare el, Vask Garoghlanian, e băiatul potrivit, ori care altul?

Dacă ne gîndim mai bine, zice unchiu-Zorab, doi zănatici unul şi unul, mai bine nu, chiar dacă orezul nu iese lături. Propun pe Aram. Poate se duce el. Merită să fie pedepsit.

Toţi se uitară la mine.

Aram? zice bunicul. E vorba de băiatul care rîde? E vorba de Aram Garoghlanian, cel care rîde-n gura mare?

De care altul ar putea fi vorba? zice bunica. Ştii foarte bine de cine vrea să spuie.

Bunicul se întoarse încet şi timp de-o jumătate de minut se uită ţintă la bunica.

Dacă ai să citeşti într-o carte, zice, de unii oameni care se-ndrăgostesc de-o fată şi se-

nsoară cu ea, apoi să știți de la mine că cel ce scrie asemenea povești nici vorbă că are în vedere pe un tinerel care habar nu are că acea soață va începe să flecărească vrute și nevrute pînă ce va ajunge c-un picior în groapă și va veni vremea să treacă pragul vîrstei de nouăzeci și șapte de ani. Nici vorbă că scriitorul acela s-a gîndit la un om tare tinerel.

E vorba de Aram? zice. Aram Garoghlanian?

Da, zice unchiu-Zorab.

Ce-a făcut ca să merite o pedeapsă atît de cumplită?

Știe el, zice unchiu-Zorab.

Aram Garoghlanian, face bunicul.

M-am sculat și m-am dus în fața bunicului. Mi-a pus mîna-i mare pe față și m-a frecat. Am înțeles că nu e supărat.

Ce-ai făcut, drace? zice.

Am început să rîd aducîndu-mi aminte ce făcusem. Bunicul m-a ascultat o clipă, apoi a prins a rîde și el cu mine laolaltă.

Numai eu și cu el rîdeam. Toți ceilalți nu îndrăzneau să rîdă. Bunicul le hotărîse să nu rîdă decît dacă pot să rîdă ca el. Eram singurul Garoghlanian din lume, afară de el, care rîdea așa.

Aram Garoghlanian, zice bunicul. Cum a fost? Spune!

Care? zic.

Bunicul s-a întors către unchiu-Zorab.

Care din ele? zice. Spune băiatului ce poznă să ne-aducă la cunoștință. Se vădesc a fi mai multe.

Știe el care, zice unchiu-Zorab.

Te gîndești poate, zic, la cum am spus vecinilor că ești nebun?

Unchiu-Zorab nu binevoi să răspundă.

Ori poate vrei să spui de alta, zic: cum mă duc peste tot vorbind în felul cum vorbești?

El e băiatul de trimis cu Jorgi, zice unchiu-Zorab.

Știi să gătești orez? zice bunicul.

Nici nu s-a sinchisit să intre-n amănunt cum îl luam în rîs pe unchiu-Zorab. Dacă știam să fac orez, aveam să plec cu unchiu-Jorgi la Hanford. Și-așa s-a și-ntîmplat. Nici vorbă că eu *doream* să plec oricum va fi fost cel care scria povești prin cărți, spunînd că o călătorie pentru un băiat e o grozavă învățătură. Năstrușnic, mincinos, oricum va fi fost el, eu *doream* să mă duc.

Știu să gătesc orez, zic eu.

Sărat, lături, oricum? zice bunicul.

Uneori ocnă, uneori lături și uneori perfect, zic.

Hai să chibzuim, face bunicul.

S-a-ntors cu fața la perete, chibzuind.

Trei stacane de apă, zice către bunica.

Bunica trece la bucătărie și vine-ndată cu trei stacane de apă pe-o tablă. Bunicul bea pahar după pahar, apoi se-ntoarce către cei de față cu felurite schime de îngrijorare.

Hm, zice. Uneori ocnă, uneori lături și uneori perfect. El e băiatul de trimis la Hanford?

El singur, zice unchiu-Zorab.

Așa să fie atunci, zice bunicul. Și cu-asta basta. Vreau să rămîn singur.

Am dat să plec. Bunicul însă m-a luat de după gît.

Mai stai o clipă, zice.

Cînd am rămas numai noi doi, îmi spune: Hai, ia vorbește ca unchiu-tău Zorab.

Am făcut asta și bunicul a izbucnit în răgete de rîs.

Du-te în Hanford, zice. Du-te cu aiuritul tău de Jorgi și fă-i orezul cum poftești, uneori ocnă, uneori lături și uneori perfect.

În acest chip am fost însărcinat să fiu tovarăș de călătorie lui Unchiu-Jorgi la Hanford.

A doua zi de dimineață am și pornit cu noaptea-n cap. Eu stam pe ghidonul bicicletei, unchiul pe șa; dar cînd am ostenit, am sărit jos și-am început să merg și după un timp s-a dat jos unchiul și-a mers el pe jos și eu la rîndul meu călare. La Hanford n-am ajuns decît tîrziu după-amiază.

Era-nțeles să stăm la Hanford cît s-o găsi la lucru, adică pînă ce se culeg pepenii. Așa fusese planul. Am rătăcit prin tîrg după o locuință, casă cu sobă, cu gaze și cu apă. La electricitate nu țineam, voiam însă apă și gaze. Am văzut șase-șapte case, pînă am dat de una care-a plăcut unchiului Jorgi și-n care ne-am mutat chiar atunci seara. Era o casă cu unsprezece încăperi, avînd sobă cu gaze și robinet cu apă curgătoare, și-o cameră cu pat și canapea. Celelalte odăi erau toate deșarte. Unchiu-meu Jorgi îndată a aprins o lumînare și scoțînd țitera s-a așezat jos pe podele și-a început să cînte. Un cîntec minunat. Cînd trist, cînd nostim, dar oricum tot frumos. Habar n-am cît o fi cîntat și-a zdrăngănit la țiteră, pînă și-a dat se vede seama că-i flămînd că dintr-o dată îl văd că se ridică și zice, **Aram, aș vrea niște orez.**

Am fiert o oală de orez în noaptea ceea, care era și ocnă, și lături, dar unchiu-Jorgi zice: Aram, e nemaipomenit.

Ne-au sculat păsările-n zori.

Hei, slujba, zic. Știi, azi începi.

Da, azi, a mormăit unchiu-meu Jorgi.

A părăsit cu pas de tragedie casa goală, pe cînd eu mă uitam după o mătură. Mătură nicăieri, așa că am ieșit afară și m-am așezat pe treptele din față ale casei. În strălucirea soarelui părea o regiune încîntătoare a acestei lumi. Era o stradă doar cu patru case. În față o clopotniță, cam două blocuri mai departe. Am stat așa pe trepte preț de un ceas. Numai ce-l văd pe unchiu-Jorgi apărînd pe stradă; venea-n zigzag pe bicicleta lui, plin de-o nestăpînită bucurie.

Nu vara asta, zice. Slavă Domnului.

Și buf jos de pe bicicletă într-un tufiș de trandafiri.

Cum? zic.

S-a isprăvit cu lucrul. Gata. Mulțumesc Tatălui din ceruri, suspină, mirosind un trandafir.

Cum gata? zic.

Da, gata. Mulțumesc Tatălui din ceruri, zice, uitîndu-se zîmbind la trandafir.

Cum asta? zic.

Pepenii, zice.

Ce-i cu pepenii? zic.

S-a isprăvit cu dînșii, zice.

Asta n-oi crede, zic.

S-a isprăvit cu dînșii, crede-mă. S-a-nchis sezonul, zice unchiu-Jorgi.

Și tată-tău? Are să-ți crape capul, zic.

S-a-nchis sezonul, zice. Har Domnului, pepenii au fost culeși cu toții.

Cine ți-a spus? întreb.

Chiar fermierul. Chiar el mi-a spus întocmai, zice unchiu-Jorgi.

Ți-a spus așa anume, zic. N-a vrut să-ți strice cheful. Ți-a spus așa fiindcă-a știut că n-ai să fii cu tragere de inimă la lucru.

Har Domnului din ceruri, zice unchiul, a trecut vremea lor. Toți, toți pepenii, cei mai buni și cei mai copți, au fost culeși.

Și-acum ce facem? zic. De-abia a început sezonul.

Ba, s-a-ncheiat. Avem să stăm aici toată luna și după asta o pornim spre casă.

Fără un sfanț, zic.

Dar sănătoși tun, zice. Har Domnului care i-a copt așa de timpuriu în vara asta.

Unchiu-meu Jorgi a trecut țupăind spre țiteră, în casă, și pînă să mă dumeresc ce-i de făcut, a și-nceput a ciupi strunele. Era așa de minunat, că n-am avut măcar puterea să mă scol și să încerc să-l scot afară. Atîta doar, stăteam pe scări și ascultam.

Am stat în casa ceea timp de-o lună și-apoi ne-am dus acasă. Cea care ne-a zărit întîi a fost bunica.

Aha! Era și vremea să vă-ntoarceți, zice. Bunicul a-nceput a rage ca un leu. Dați-mi paralele.

Nici o para, zic.

Păi, n-a lucrat? zice bunica.

Nu, zic. Doar a cîntat și-a zdrăngănit o lună-ntreagă.

Cum ți-a ieșit orezul? zice.

Uneori ocnă, uneori lături și uneori perfect, zic. Dar de lucrat oricum tot n-a lucrat.

Să n-afle tată-său cumva. Bani am eu, zice.

Și ridicîndu-și rochia, s-a scociorît în buzunarul pantalonilor și-a scos de acolo cîteva monede pe care mi le-a pus în palmă.

Cînd s-o întoarce el acasă, să-i dați acești bani, zice.

M-a ațintit o clipă cu privirea: *Aram Garoghlanian*, a mai zis ea.

Fac cum îmi spui, zic eu.

Cînd a venit bunicu' acasă a început îndată a bodogăni.

V-ați și întors acasă? zice. Să se fi terminat așa de timpuriu sezonul? Ce bani a cîștigat? Să-i văd.

I-am întins banii.

Nu vreau să-mi cînte toată ziua-n cap, zice bunicul. Au toate-o margine, ce dracu! Dacă ai să citești cumva într-o carte cum că un tată îl are drag mai tare pe fiul cel zănatic decît pe fiii cei cuminți, să știi că cel ce-a scris asemenea povești nu poate fi decît burlac.

Afară, sub migdalul din ogradă, unchiu-meu Jorgi prinsese a cînta și-a ciupi strunele. Bunicul încremenise, ascultînd. Apoi, lăsîn-du-se pe canapea, își scoase ghetele și prinse-a se schimonosi.

M-am dus pîn'la bucătărie să beau la apă, trei, patru stacane, ca să sting setea stîrnită de orezul cel din urmă cu o noapte. Cînd m-am întors, bunicul se-ntinsese cît era de lung pe canapeaua din salon și adormise, surîzînd, pe cînd fiu-său Jorgi îi tot da zor cu aleluia spre universu-ntreg, din culmea melancolicu-lui și minunatului său glas.

Cred că unchiul meu Melik era cel mai prost fermier din cîți s-au pomenit pe lumea asta. Era din cale-afară de fantezist și de poet cu bunul lui. Nu căuta decît frumosul. Avea plăcere să planteze și să vadă crescînd. Eu singur am plantat peste o sută de rodii pentru unchiul meu, într-un an de demult, pe vremea fericită cînd lumea era plină de tinerețe și poezie. Am condus și un tractor John Deere și unchiul meu a condus și el. Ce făcea el nu se chema agricultură, ci artă pură. Pe unchiu-meu îl încînta ideea de a sădi pomi și a-i urmări cum cresc. Atîta.

Numai că nu creșteau. Asta din pricina pămîntului. Pămîntul de deșert. Uscat. Unchiu-meu și-a fluturat mîna spre cele șase sute optzeci de pogoane de deșert, atunci cumpărate, și a rostit în armeneasca cea mai poetică din lume: Aici, în astă jalnică pustietate, vor înflori

grădini, țîșni-vor din pămînt în spume cascade răcoroase și toată frumusețea lumii va lua ființă.

Da, unchiule, am spus.

Eram prima și unica lui rudă care vedea pămîntul pe care-l cumpărase. Știind că am suflet de poet, își închipuia că voi pricepe măreața lui pornire, care-l mîna spre o măreață ruină. Și, într-adevăr, l-am priceput. Știam la fel de bine ca și el că ceea ce luase cu bani era un pămînt sterp, fără nici un preț. Și era departe, la mama dracului, la poalele munților Sierra Nevada. Și era năpădit de toate plantele pustiei, care au încolțit vreodată pe un pămînt fierbinte și uscat. Și pretutindeni mișunau căței de prerie și veverițe, șopîrle urecheate, șerpi și o colecție întreagă de alte vietăți mai mici. Văzduhul deasupra acelei mari întinderi nu cunoscuse niciodată decît șoimi, ulii și vulturi. Era timpul sihăstriei, al goliciunii, al adevărului și al demnității. Natura se înfățișa sub chipul ei cel mai trufaș, mai sterp, mai singuratic și mai fermecător.

Am coborît cu unchiul meu din Fordul deschis în mijlocul proprietății și am pornit la pas pe glia cea uscată.

Întinderea pe care o vezi, a zis el, e pămîntul meu.

Mergea agale, izbind cu piciorul glia uscată. O șopîrlă urecheată îi lunecă pe la picior. Unchiul m-a apucat de umăr și a rămas pe loc încremenit, privind-o cu evlavie.

Ce-i animalul ăsta? a întrebat.

Șopîrla asta mititică?

Da, șoricelul ăsta cu cornițe, a spus unchiul. Ce-o fi?

Nu știu precis, am răspuns. Noi le spunem șopîrle urecheate.

Șopîrla urecheată s-a oprit la vreo trei pași de noi și a întors capul.

Unchiul a coborît privirea spre mica vietate.

E veninoasă? a-ntrebat.

Cînd o mănînci sau cînd te mușcă?

Și așa, și așa, a răspuns unchiul.

Nu cred că-i bună de mîncat. Și, după cîte știu, e inofensivă. Am prins o sumedenie. În captivitate devin triste, însă nu mușcă niciodată. Nu vrei s-o prind?

Prinde-o, te rog, a spus unchiul.

Apropiindu-mă cu grijă de șopîrla urecheată, m-am aruncat asupra ei, pe cînd unchiul privea.

Ia seama, a zis el. Ești sigur că nu-i veninoasă?

Am mai prins multe, l-am liniștit eu.

Și m-am apropiat de unchiul meu cu animalul în mînă. El încercă să-și ascundă teama.

Ce vietate mică și drăguță, a zis. Dar glasul îi cam tremura.

Nu vrei s-o ții în palmă?

Nu. Ține-o tu. În viața mea nu m-am uitat de atît de aproape la așa ceva. Cum văd că are ochi, putem să presupunem că ne vede.

Probabil că ne vede, am răspuns. Acum se uită-n sus la dumneata.

Unchiu-meu a ațintit șopîrla urecheată drept în ochi. Vreo jumătate de minut s-au ațintit unul pe altul drept în ochi, apoi șopîrla urecheată și-a întors capul, aplecîndu-și privirea în pămînt. Unchiul meu a suspinat cu ușurare.

Cred că vreo mie dintre ele pot omorî un om, a spus.

Nu umblă niciodată în cîrduri, am răspuns. Rar poți vedea mai mult decît una deodată.

Dar una mare, a stăruit el, dacă mușcă pe-un om, cred că poate să-l omoare.

Nu cresc prea mari, am zis. Nu sînt mai mari ca asta.

Cît sînt de micuțe, dar au niște ochi grozavi de fioroși. Ești bine încredințat că nu se supără dacă le prinzi?

Probabil că în clipa în care le-ai pus jos au și uitat tot ce li s-a întîmplat.

Zău? nu glumești? s-a mirat unchiu-meu. Nu cred să aibă o memorie prea strașnică.

Unchiu-meu s-a îndreptat din șale și a răsuflat o dată din adînc.

Pune jos vietatea, a zis el. Să nu fim cruzi cu lighioanele nevinovate ale Celui atotputernic. De nu-i veninoasă, nu crește mai mare ca un șoarece, nu umblă-n cîrduri și n-are pic de minte, lasă dihania asta micuță și sfioasă să se întoarcă la pămînt. Să fim blînzi cu vietățile mărunte ce trăiesc pe acest pămînt împreună cu noi.

Da, unchiule, am spus.

Am pus șopîrla urecheată pe pămînt.

Așa, cu binișorul, a zis unchiu-meu. Să nu aducem cumva vreo stricăciune acestui curios locuitor al pămîntului meu.

Șopîrla urecheată s-a strecurat și s-a făcut într-o clipă nevăzută.

Jivinele acestea, am zis eu, trăiesc de secole pe asemenea pămînturi.

De secole? s-a mirat unchiul. Ești sigur?

Nu sînt așa de sigur, dar așa cred. În tot cazul, mai dăinuiesc încă aici.

Unchiul meu s-a uitat jur împrejuru-i, la cactuși și la tufărișurile care creșteau în voie pretutindeni, la cerul ce se boltea deasupra.

Și cu ce s-au hrănit atîta amar de vreme? a strigat el.

Nu știu.

Cu ce spuneai că se hrănesc?

Cu gîzulițe, cred.

Cu gîzulițe? a strigat unchiul. Ce fel de gîzulițe?

Cu niște gîndăcei, îmi pare. Nu știu cum se numesc. Dar pot să-ntreb mîine la școală.

Am pășit mai departe pe glia cea uscată. Cînd am ajuns la niște găuri în pămînt, unchiu-meu s-a aplecat deasupra lor și a întrebat: aici ce se află?

Cățeii de prerie, am zis eu.

Ce sînt aceia?

Cum să spun, sînt un fel de șobolani. Fac parte din familia rozătoarelor.

Și ce fac toate astea pe pămîntul meu? a zis unchiu-meu.

N-au cum să știe că e pămîntul dumitale, i-am răspuns. Trăiesc aici de cine știe cînd.

Șopîrla aceea urecheată s-a mai uitat vreodată oare în ochii unui om?

Nu cred, am răspuns eu.

N-am speriat-o, nu i-am pricinuit vreun rău?

N-am cum să știu.

De i-am pricinuit vreun rău, a mai zis unchiu-meu, a fost fără voie. Știi, am de gînd să-nalț cîndva aicea o casă.

Nu știam asta.

Da, da, a întărit unchiul. Mi-am pus în gînd să-nalț o casă minunată.

Păcat că-i cam departe.

Pînă la oraș e cale de numai vreun ceas, a spus el.

Da, cu condiția să faci cincizeci pe oră, am zis eu.

Nu sînt cincizeci de mile pînă la oraș, a răspuns unchiul. Sînt numai treizeci și șapte.

Dar vremea rea și drumurile proaste nu le pui la socoteală? am spus.

Am să-mi ridic cea mai frumoasă casă de pe lume, a zis unchiu-meu. Ce mai trăiește pe aici?

Păi trei sau patru soiuri de șerpi.

Veninoși ori neveninoși? a întrebat iar unchiu-meu.

În general neveninoși. Doar șarpele-cu-clopoței e veninos.

Cum? Vrei să spui că pe pămîntul ăsta sînt șerpi-cu-clopoței?

Tocmai pe acest fel de pămînt obișnuiesc ei să trăiască.

Și-s mulți? a întrebat iar unchiu-meu.

Pe pogon, zic eu, ori pe toate șase sute optzeci de pogoane?

Pe pogon.

Păi, socotit chiar cu zgîrcenie, tot ies trei la pogon.

Trei la pogon? a strigat unchiu-meu. Și încă cu zgîrcenie?

Hai, doi, am spus.

Cît face asta pe întreg terenul, a zis el.

Păi, stai să socotim. Doi la pogon. Și-s șase sute optzeci de pogoane. Ar fi cam vreo mie cinci sute de bucăți.

O mie cinci sute de bucăți? a strigat unchiu-meu.

Pogonul e destul de mare, am zis eu. Găsesc că doi șerpi la pogon nu-i mult. Nu mișună.

Și altceva veninos ce mai avem pe aici?

Nu știu nimica altceva, am spus. Încolo, toate sînt inofensive. Ba chiar și șerpii-cu-clopoței nu-ți fac nimic dacă nu calci pe ei.

Atunci e bine, a zis unchiu-meu. Ia-o înainte și fii cu ochii-n patru, vezi unde pui piciorul. Dacă zărești un șarpe veninos, să nu cumva să-l calci. N-aș vrea să mori la unsprezece ani.

Da, unchiule, am spus. Voi fi cu ochii-n patru.

Pe urmă ne-am întors și am pornit-o înapoi spre Ford. De șerpi-cu-clopoței nici pomeneală la întoarcere. Ne-am urcat în Ford și unchiu-meu și-a aprins o țigară.

În locul acestei jalnice pustietăți voi face să răsară o grădină, a spus el.

Da, unchiule, am aprobat eu.

Știu ce probleme am, a zis iar unchiul, și știu și cum să le rezolv.

Ce ai de gînd? am zis.

Întrebi de șerpi-cu-clopoței ori de șopîrle urecheate?

Ba de probleme, am spus.

Uite ce-i, a zis unchiu-meu, întîi de toate aducem mexicani și-i punem să lucreze.

Ce să lucreze? am întrebat.

Să curețe terenul, a răspuns unchiul. Pe urmă au să sape ca să găsească apă.

Unde? am zis.

Drept în jos, a răspuns unchiu-meu. Și după ce dăm de apă, îi punem la arat. Apoi începem să plantăm.

Și ce vrei să plantezi? am spus. Grîu?

Grîu? a răcnit el. Ce vrei să faci cu grîul? O pîine costă doar cinci cenți. Voi planta rodii.

Și rodiile ce preț au? am întrebat.

Păi mai întîi că sînt aproape necunoscute în regiunea asta.

Și altceva nu mai plantezi? am spus.

Mă bate gîndul, a spus unchiul, să mai plantez și alte soiuri de pomi fructiferi.

Piersici? am spus.

Cam vreo zece pogoane, a hotărît el.

Și de caiși ce zici?

Asta numaidecît, a spus el. Caisa e o roadă minunată. Formă frumoasă, parfum îmbătător și sîmbure foarte gustos. Am să plantez, să zicem, douăzeci de pogoane de caiși.

Nădăjduiesc că mexicanii nu vor avea necazuri cu găsitul apei, am spus. Oare să fie apă aicea în pămînt?

Desigur, a spus unchiu-meu. Lucrul de căpetenie e să te pornești. Am să le atrag atenția la oameni să ia seama la șerpii-cu-clopoței. Rodii, a spus el. Piersici. Caiși. Și altceva?

Smochine, am sugerat eu.

Vreo treizeci de pogoane de smochine.

Și de vreo cîțiva duzi ce zici? l-am întrebat. Și dudul e un pom tare frumos la înfățișare.

Duzi, a zis unchiul. Își învîrti limba în gură de cîteva ori. Frumos pom dudul, o veche și bună cunoștință din bătrîna noastră patrie. Cîte pogoane zici?

Vreo zece.

Bine, zice el. Altceva?

Măslinii sînt frumoși, am spus.

Da, așa e, a încuviințat el. Dintre cei mai frumoși. Cam zece pogoane de măslini. Și altceva?

Știu eu? am spus. Merii cred că nu cresc în astfel de pămînt.

Da, așa cred, a spus și unchiu-meu. Dar merele, îți spun drept, nici nu-mi plac.

A pornit Fordul și am ieșit din țarina uscată în drumul împietrit. Fordul înainta agale, hurducîndu-ne, pînă am dat în fine de șosea, de unde a luat-o ceva mai repejor.

Aș vrea un lucru, a spus unchiu-meu. Să nu spui nimănui nimic de *ferma* asta cînd ajungem acasă.

Da, unchiule, am aprobat. (Fermă? mă gîndeam. *Care* fermă?)

Vreau să le fac o surpriză, a urmat el. O știi pe bunică-ta. Întîi îmi pun în aplicare planul și, cînd voi fi cu toate gata, atunci

aduc familia în păr la fermă, ca să le fac surpriză.

Da, unchiule, am spus.

Să nu sufli o vorbă nimănui.

Da, unchiule, am spus.

Deci mexicanii s-au apucat de lucru și au curățat terenul. Au curățat vreo zece pogoane de teren cam în vreo două luni. Erau șapte cu toții. Lucrau cu sape și lopeți. Fără să-ntrebe ce și cum. Și dacă lucrul le părea ciudat, nu se plîngeau niciodată. Erau plătiți și altceva nu-i privea. Erau doi frați și cu feciorii lor. Dar odată, fratele cel mare, Diego, l-a întrebat cu multă cuviință pe unchiul meu cam ce fel de lucrare făceau ei acolo pe pămîntul cela.

Senor, a rostit el, vă rog să nu vă supărați. De ce tăiem noi cactușii?

Vreau să cultiv pămîntul, a spus unchiul.

Ceilalți oameni l-au întrebat în limba mexicanilor pe Diego ce-a spus unchiul meu și el i-a lămurit.

Au socotit însă, se vede, de prisos să-i spună unchiului că ce vrea el nu-i cu putință. Așa că au urmat să taie cactușii.

Dar cactușii nu rămîneau tăiați decît puțină vreme. Cea dintîi parte curățată era acum

iar plină de cactuși tineri și de tufăriș. Cu multă uimire a făcut unchiu-meu constatarea asta.

Ca să scapi de cactuși e nevoie de o arătură adîncă, am spus. Nu poți să-i scoți decît cu plugul.

Unchiu-meu a discutat asta cu Ryan, care avea un magazin cu utilaj de fermă. Ryan l-a sfătuit să nu arunce banii pe cai. Modern era acum să vîri pe cîmp un tractor bun, făcînd o muncă de un an doar într-o zi.

Unchiu-meu a cumpărat atunci un tractor John Deere. Era o mașină splendidă. Un mecanic de la Ryan l-a învățat pe Diego să conducă și a doua zi, cînd am sosit cu unchiu-meu, am și zărit tractorul în depărtarea acelei dezolări și am auzit și bubuitul lui în groaznica singurătate a pustiei. Zgomotul lui mi se părea cumplit. Și chiar *era* cumplit. Dar unchiu-meu îl găsea sublim.

Progresul, a zis el. Era modernă în care vei trăi tu. Acum zece mii de ani, o sută de oameni ar fi muncit o săptămînă să facă ce-a făcut tractorul azi.

Acum zece mii de ani? am zis. Vrei să spui ieri.

În orice caz, a spus unchiu-meu, cu nimic nu se poate compara confortul acestor născociri moderne.

Tractor și confort? am spus eu.

Dar ce-i, mă rog? a spus unchiul. Nu stă șoferul jos?

Pentru că n-ar putea sta prea bine în picioare.

O dată ce poți sta jos, se cheamă că-i confort. Știi să fluieri?

Da, am răspuns. Ce fel de cîntec ai dori să-ți fluier?

Cîntec? a spus unchiu-meu. Nu vreau nici un cîntec. Vreau doar să-l fluieri pe cel de pe tractor.

De ce?

Nu întreba, a zis el. Fluieră. Să ia cunoștință că am sosit și că ne place cum lucrează. Cred că a arat multe pogoane, vreo douăzeci.

Da, unchiule.

Atuncea am vîrît în gură cîte două degete de la fiecare mînă și am suflat cît am putut. Am fluierat bine și tare. Totuși părea că Diego nu m-a auzit. Era, ce-i drept, departe. Dar noi înaintam spre el, așa că nu mă dumeream de ce vrea unchiu-meu să-l fluier.

Încă o dată, a spus el.

Am fluierat din nou. Diego tot n-a auzit.

Mai tare, a spus unchiul.

De data asta mi-am pus toate puterile și unchiu-meu și-a astupat urechile cu palma. Eu mă făcusem roșu ca gotca. De data asta mexicanul de pe tractor a întors și a pornit peste cîmp spre noi.

Asta voiai să facă? am întrebat.

N-are importanță, a răspuns unchiul.

În mai puțin de un minut și jumătate, tractorul și mexicanul au și ajuns în dreptul nostru. Mexicanul părea grozav de încîntat. Ștergîndu-și praful și sudoarea de pe față, a coborît de pe tractor.

E minunat, senor, a spus el.

Mă bucur că-ți place, a răspuns unchiu-meu.

N-ați vrea să faceți o plimbare? l-a întrebat mexicanul pe unchiu-meu.

Unchiu-meu părea nehotărît. Și-a întors ochii către mine.

Du-te tu, a zis. Hai, suie și plimbă-te puțin.

Diego s-a cocoțat sus pe tractor și apoi m-a ajutat să mă aburc și eu. S-a așezat pe scăunelul de metal, pe cînd eu rămăsesem în spatele lui în picioare, ținîndu-mă de el. Tractorul a început să duduie, apoi să salte, și după asta a pornit. Se mișca repede, făcînd o gălă-

gie nemaipomenită. Executînd un cerc larg cu tractorul, Diego l-a adus din nou la unchiu-meu. Am sărit jos.

Perfect, a spus unchiu-meu mexicanului. Acum te poți întoarce la lucru.

Diego și-a mînat tractorul spre locul unde trăgea brazde.

Apă în teren a găsit unchiu-meu numai cu luni de zile mai tîrziu. Săpase puțuri peste tot, dar nici un fir de apă nu țîșnise. Bineînțeles că și-a luat pompe cu motor, dar nici așa n-a vrut apa să iasă. A fost adus atunci tocmai din Texas un specialist în apă, unul Roy, cu doi frați ai lui mai tineri, și au început tustrei a cerceta terenul. I-au spus lui unchiu-meu că au să-i găsească apă. Le-au trebuit trei luni de zile pentru asta, iar apa pe care au găsit-o era noroioasă și tare sărăcuță. Un izvor pirpiriu de apă noroioasă. Specialistul l-a încredințat pe unchiu-meu că lucrul se va îndrepta cu timpul și s-a întors în Texas.

O jumătate de teren era acum curățat și, acum era și apă, sosise clipa să sădim pomii.

Am sădit rodii. De soiul cel mai bun și mai scump. Am pus în total vreo șapte sute. Eu singur am sădit o sută. A pus și unchiu-meu

destui. Aveam acuma o livadă de rodii de douăzeci de pogoane, tocmai la dracu-n praznic, în cea mai stranie pustietate pe care a văzut-o cineva vreodată. Era cea mai fermecătoare absurditate cu putință și unchiu-meu o îndrăgise peste seamă. Atîta necaz avea că banii se împuținau; căci, părăsindu-și planul de a ridica livada mare pe toate cele șase sute optzeci de pogoane, unchiu-meu s-a hotărît să-și dăruiască tot timpul, toată energia și toți banii numai acestor rodii.

Asta deocamdată, spunea el. Pînă încep a vinde rodii ca să-mi scot banii.

Da, unchiule, îi răspundeam.

Nu prea mă pricepeam, dar îmi închipuiam că cel puțin vreo doi-trei ani de atunci încolo nu vom putea avea roadă grozavă de la pomișori. N-am spus încă nimic. Concediind pe mexicani, eu și cu unchiul meu am rămas să avem grijă de fermă. Și cum aveam tractor și pămînt destul, scoteam din cînd în cînd tractorul purtîndu-l pe cîmp, arînd cactuși și trăgînd brazde printre șirurile de rodii. A mers așa trei ani de zile.

Peste puțină vreme, a spus unchiu-meu, vedea-vei în pustia asta cea mai încîntătoare grădină de pe lume.

Problema apei nu s-a îndreptat totuși cu vremea. Din cînd în cînd, izbucnea dintr-o dată un șuvoi bogat de apă doar cu cîteva grăunțe de prundiș și unchiu-meu era grozav de încîntat, însă a doua zi apa era iar noroioasă și numai o șuviță subțirică. Pomii s-au tot luptat cu vitejie ca să nu piară, dar n-au ajuns să aibă niciodată atîta apă cît să poată rodi.

După al patrulea an au început a înflori. A fost o mare biruință pentru unchiu-meu. Cînd i-a văzut, de bucurie mai că-și pierduse capul.

Dar mare lucru n-a ieșit din florile acelea. Erau, ce-i drept, foarte frumoase. De-un roșu sîngeriu, dar singuratice.

În acel an unchiul a recoltat trei rodii mici.

Pe una am mîncat-o eu, pe alta el și a treia am păstrat-o în biroul lui.

În anul următor am împlinit 15 ani. Mi se întîmplase între timp o groază de lucruri minunate. De pildă, citisem mulți autori de seamă și ajunsesem înalt cît unchiul. Ferma era tot o taină a noastră. Îl costase pe unchiu-meu o avere, dar el tot mai era convins că nu va mai trece mult și va începe să-și desfacă rodiile, își va scoate banii și își va vedea visul cu ochii, de a ridica o grădină în pustie.

Dar pomilor nu le mergea prea bine. Creşteau încet, că aproape nu se observa. Destul de mulţi s-au veştejit şi au pierit.

E media obişnuită, a spus unchiu-meu. Cam douăzeci de goluri la pogon e media obişnuită. Nu mai plantăm alţi pomi. Vom face asta mai tîrziu.

Şi mai avea şi de plătit pentru pămînt.

În anul următor a recoltat vreo două sute de bucăţi. Noi singuri le-am cules. Erau cam închircite. Le-am pus în nişte lăzi frumoase şi unchiu-meu le-a expediat la Chicago unei firme de angro. Erau în total unsprezece lăzi.

Cum timp de o lună încheiată firma n-a dat nici un semn de viaţă, unchiu-meu a cerut într-o seară o convorbire telefonică de lungă distanţă. Şi angrosistul, D'Agostino, i-a răspuns unchiului că nimeni nu vrea rodii.

Cît oferi pe lădiţă? a răcnit unchiu-meu la telefon.

Un dolar, a răcnit înapoi D'Agostino.

E prea puţin, a răcnit unchiul. Nu las nici o centimă sub cinci dolari lădiţa.

Nu vor nici cu un dolar lădiţa, a răcnit D'Agostino.

De ce? a răcnit unchiul.

Fiindcă nu știu ce fel de fructe sînt, a răcnit D'Agostino.

Ce fel de negustor ești dumneata? a răcnit unchiul. Sînt rodii. Cer cinci dolari pe lădiță.

Nu le pot vinde, a răcnit furnizorul. Am mîncat și eu o rodie și nu mi s-a părut așa grozavă.

Nu ești în toate mințile, a răcnit unchiul. Nu este fruct pe lume pe potriva rodiei. Cu cinci dolari le dau la jumătate de valoare.

Atunci ce să fac cu ele? a răcnit D'Agostino. Nu le pot vinde nimănui. N-am nevoie de ele.

Am înțeles, a spus în șoaptă unchiul. Trimite-le înapoi. Expediază-le colet expres.

Șaptesprezece dolari l-a costat numai convorbirea telefonică.

Și cele unsprezece lădițe s-au întors.

Mai toate rodiile le-am consumat noi doi.

În anul următor, unchiu-meu, nemaiputînd face față ratelor pentru pămînt, a trebuit să-napoieze actele celui care-i vînduse pămîntul. Eram și eu atunci de față în birou.

Domnule Griffith, l-am auzit pe unchiu-meu spunînd, mă văd silit să-ți înmînez actele de proprietate. Ți-aș cere însă un mic hatîr. Știi

că am plantat pe locul acela cam douăzeci de pogoane de rodii și ți-aș fi recunoscător de mi-ai îngădui să îngrijesc mai departe pomii.

Să-i îngrijești? a întrebat domnul Griffith. Și de ce, Doamne iartă-mă?

Unchiu-meu a încercat să-l lămurească, dar n-a putut. Era și greu să-i explici asta cuiva ce nu-ți arată simpatie.

Așa că unchiu-meu a pierdut pământul, și cu pământul și pomișorii.

Trei ani după aceea, unchiu-meu și cu mine ne-am dus o dată cu mașina pînă la locul acela și am pornit pe jos înspre livadă. Pomii pieriseră cu toții. Pământul era iarăși invadat de cactuși și tufărișuri de pustie. Și, afară doar de pomișorii morți, locul era la fel cum fusese de cînd lumea.

Am rătăcit o vreme prin livadă, pe urmă ne-am întors iar la mașină.

Ne-am urcat amîndoi și am luat-o înapoi spre oraș.

N-am spus nici unul nimic, căci prea erau multe de spus și nu se puteau spune în nici o limbă de pe lume.

UNUL DIN VIITORII NOȘTRI POEȚI, AȘ PUTEA SPUNE

Pe vremea cînd eram al paisprezecelea elev strălucit între cei cincisprezece din clasa a treia a școlii Emerson, consiliul școlar a hotărît să se întrunească într-o zi pentru a chibzui ce-i de făcut.

Asta s-a petrecut nu știu cîți ani în urmă. Împlinisem 8 ani și mergeam pe 9, sau, cel mult, împlinisem 9 și mergeam pe 10 și aveam o fire blîndă.

Pe-atunci, obișnuitul consiliu școlar nu făcea mare caz de plozii unui orășel și, dacă unii dintre ei se arătau cam prostănaci, obișnuitul consiliu școlar socotea asta ceva natural și lăsa lucrurile în pace.

Totuși, unii preoți prezbiterieni, privind cîteodată marea aceea de chipuri copilărești, spuneau: Voi sînteți viitorii cîrmuitori ai Americii, viitorii conducători ai industriei, viitorii oameni de stat și, aș putea spune, vi-

itorii noştri poeţi. Mă amuzau întotdeauna acele cuvîntări, căci mă distram închipuindu-mi ce fel de conducători ai industriei vor ieşi din Jimmy Volta şi Frankie Sousa, de exemplu.

Băieţi pe care-i cunoşteam prea bine.

Erau mari juçători de baseball[1] , dar idioţi din naştere sau, într-o terminologie mai ştiinţifică, nişte cretini de primă clasă; voinici, vioi şi sănătoşi. Nu-i vedeam de loc transformîndu-se în conducători ai industriei şi nu se vedeau de altminteri nici ei. Şi de i-ai fi întrebat ce carieră au de gînd să-mbrăţişeze, ar fi răspuns cinstit: Nu ştiu. Probabil că nici una.

Însă, în general, consiliul şcolar n-avea o încredere prea mare în aceşti tineri bătăuşi, pe care se căznea atîta să-i înveţe să scrie şi să citească.

Totuşi, consiliul şcolar s-a hotărît să se întrunească într-o bună zi pentru a chibzui în linişte ce-i de făcut; şi după şapte ore de gîndire încordată a luat hotărîrea să supună unei amănunţite examinări fizice pe toţi elevii şcolilor de stat, pentru a rezolva, dacă e cu putinţă, misterul sănătăţii la tinerii locuitori ai mahalalelor.

---

[1] Sport naţional american, asemănător în unele privinţe cu oina.

Conform materialelor documentare trecute și tipărite în tabele, mai toți locuitorii de prin vecinătatea mea ar fi urmat să aibă capetele diforme, piepturi scobite, oase strîmbe, voci gîjîite, lipsă de energie, dezechilibru mintal și fizic și încă șase-șapte alte asemenea defecte organice de mai puțină importanță.

Și, totuși, după cele cunoscute de orice profesor de liceu, toți acești derbedei de mahala aveau un cap bine format, piept zdravăn, trăsături plăcute, glasuri puternice, prea multă energie și o neclintită înclinare către pozne.

Se strecurase o greșeală undeva.

Consiliul școlar a hotărît să facă cercetări ca să descopere unde-i greșeala.

Și a descoperit-o.

Și-anume că tot materialul documentar care fusese trecut și publicat acolo în tabele era greșit.

Atuncea am descoperit și eu pentru întîia oară, cu satisfacție și pasiune, că eram poet. Îmi amintesc că mă aflam atunci în Auditoriul public al orașului în care locuiam, pe la amiază, cu alți vreo șase sute de viitori oameni de stat, și-mi sună și acuma în ureche numele meu rostit de smochinita domnișoară Ogilvie într-un soprano vibrant și ascuțit.

Venise rîndul să mă urc și eu pe cele șaptesprezece trepte pînă la scenă, să înaintez la mijloc pe podium , gol pînă la brîu, să trag aer în piept, să-l dau afară și să mă las apoi în întregime măsurat.

A fost o clipă de fîstîceală și de nehotărîre, imediat urmată de o pornire supraomenească de a mă comporta cu eleganță, ceea ce am și făcut spre groaza și uimirea tuturor: a consiliului școlar, a trei doctori în vîrstă, a șase infirmiere și a șase sute de viitori conducători ai industriei.

În loc să urc normal cele șaptesprezece trepte pînă la scenă, eu le-am urcat *sărind.*

Îmi amintesc cum s-a întors bătrîna domnișoară Ogilvie spre domnul Rickenbacker, directorul general al școlilor de stat, și i-a povestit înspăimîntată: E Garoghlanian — unul din viitorii noștri poeți, aș putea spune.

Domnul Rickenbacker m-a fulgerat cu ochii și a rostit:

Aha, da, înțeleg. Și pe cine a supărat?

Pe societate, a răspuns domnișoara Ogilvie.

Da, înțeleg. Întocmai ca și mine. Totuși să fiu al naibii dac-aș putea sări atîtea trepte. Ei, ce să mai vorbim?

Mi-am smuls cămașa de pe mine și am rămas gol pînă la brîu, cu un respectabil smoc de păr zbîrlit pe piept.

Ei, ați văzut? a zis bătrîna Ogilvie. Un scriitor.

Trage în piept, a rostit domnul Rickenbacker.

Cît timp? am întrebat.

Cît poți de mult, a spus el.

Am început să trag aer în piept. Patru minute mai tîrziu tot mai trăgeam. Bineînțeles, comisia era uluită. S-au adunat într-o ședință fulger, în timp ce eu urmam să tot inspir. După două minute de dezbateri aprinse, comisia a hotărît să-mi ceară să încetez. Îi lămurise domnișoara Ogilvie că, dacă nu mi se *comandă* să-ncetez, aș fi în stare să inspir pînă la noapte.

Ajunge deocamdată, a rostit domnul Rickenbacker.

Așa de repede? De abia am început.

Acum expiră, a spus el.

Cît timp? am întrebat.

Vai, Doamne, a spus același Rickenbacker.

Mai bine-ar fi să-i spui, l-a sfătuit bătrîna profesoară. Astfel e în stare să expire pînă la noapte.

Vreo trei-patru minute, a spus domnul director.

Am expirat în șir patru minute, apoi am fost poftit să-mi pun cămașa și să mă retrag.

Ei, cum stau lucrurile? am întrebat comisia. Sînt într-o formă îndeajuns de bună?

Ei, ce să mai vorbim? a încheiat Rickenbacker. Pleacă, te rog.

În anul următor, consiliul școlar a hotărît să nu mai facă examinare fizică. Examenele celelalte au mers strună cît a fost vorba de viitorii conducători ai industriei și viitorii oameni de stat, dar, sosind rîndul și viitorilor poeți, examinarea a prins a merge anapoda, alandala, și nimeni nu se dumirea ce-ar trebui să facă ori să creadă.

După o anumită scrisoare pe care o primisem din New York în anul cînd împlinisem 12 ani, luasem hotărîrea să ajung cel mai puternic om din cartierul meu. Scrisoarea era de la prietenul meu Lionel Strongfort. Tăiasem un cupon din revista *Argosy*, *De toate pentru toți*, îl iscălisem, îl vîrîșem într-un plic și-l trimisesem prin poștă. Îmi răspunsese de urgență, scriindu-mi, cu un entuziasm ce atingea culmile încîntării, că eram, fără îndoială, un om de-o inteligență rară, cu stofă de uriaș, și — spre deosebire de turma oamenilor mediocri ai lumii care erau, s-ar putea spune, niște lunatici și niște visători — eram un tip ce va ajunge cu vremea cineva.

Opinia lui despre mine se potrivea grozav de bine cu a mea. Și, oricum, e măgulitor să-ți vezi sporită cu un astfel de entuziasm părerea, mai cu seamă de cineva de la New York,

un om cu cel mai mare perimetru toracic din lume. O dată cu scrisoarea primisem și cîteva fotografii care-l înfățișau pe domnul Strongfort numai cu un peticuț de piele de leopard pe el. Era un tip grozav de voinic și pretindea că fusese cîndva un slăbănog. Era peste tot căptușit cu mușchi și, după toate aparențele, în stare să ridice un turism Ford tip 920 și să-l răstoarne cu roțile în sus.

Era o cinste să-l ai de prieten.

O singură piedică era — n-aveam bani. Cifra exactă de la începutul relațiilor noastre n-o mai țin minte; știu însă că era o sumă de care nici nu putea fi vorba. Dar, deși aveam dorința să arăt domnului Strongfort recunoștința pentru entuziasmul lui, s-ar fi părut că nu eram în stare să găsesc vorbe prin care să-i explic că n-aveam bani fără să trec și eu imediat din rîndurile lunaticilor și visătorilor. Astfel, în timp ce amînam de azi pe mîine tot căutînd cuvinte care să nu distrugă prietenia noastră și nici să nu mă coboare în rîndul vulgului, am stat de vorbă despre asta cu unchiu-meu Gyko, care studia la vremea aceea filozofia Orientului. A fost mirat de curioasa mea ambiție, dar i-a plăcut. Și m-a încredințat că taina de a ajunge la mărire, după Yoga,

era să fii în stare să-ți declanșezi în tine acele misterioase energii vitale care există în fiecare om.

Acea *puthere*, a spus el în englezeasca-i afectată în care îi plăcea să stăm noi doi de vorbă, e de la Dumnezeu. Să știi, Aram, că-i ceva *ui-mithor*.

I-am spus că nu puteam începe să mă transform în om puternic, cum hotărîsem să ajung, pînă nu trimiteam ceva bani domnului Strongfort.

Bani! a rostit cu dispreț unchiul. Să știi, Aram, că banii n-au *puthere*. Pe Dumnezeu nu poți să-l *mithuiești*.

Deși unchiu-meu Gyko nu era chiar un slăbănog, cu siguranță însă că nu era de talia lui Lionel Strongfort. Și, într-o luptă liberă, știam cu siguranță că domnul Strongfort l-ar fi învins pe unchiul meu cu un simplu nelson sau o centură la cap și ori l-ar fi silit să se considere bătut, ori l-ar fi strîns pînă să-l dea gata. Dar, pe de altă parte, aveam și o îndoială. E drept că unchiu-meu nici pe departe nu era zdravăn ca prietenul meu Strongfort, dar pe de altă parte nici domnul Strongfort n-avea atîta dinamism clocotitor ca unchiu-meu. Mi se părea că în cazul cel mai bun, domnul Stron-

gfort, într-un meci amical cu unchiu-meu, ar fi putut avea o seamă de surprize neplăcute, vreau să spun acele misterioase energii vitale ce se trezeau mereu în unchiu-meu, astfel că deseori cu un singur fulger de privire făcea pe o namilă de om să-şi piardă cumpătul şi să deanapoi, de vorbea, să amuţească dintr-o dată.

Mult înainte de a fi descoperit acele vorbe prin care aş fi putut să lămuresc domnului Strongfort că nu aveam bani, a mai sosit încă o scrisoare de la el. Era la fel de amicală ca şi prima, ba chiar, de-i cu putinţă, şi mai amicală. De încîntat ce-am fost, am început să fug şi, declanşînd în mine misterioase energii vitale, m-am apucat a face roată-n mîini, m-am căţărat în pomi, am făcut tumbe, am încercat să răstorn Forduri tip 920, am provocat la luptă pe toţi cei ce-mi ieşeau în cale şi încă multe altele am săvîrşit, vîrînd în panică pe rubedenii şi înfuriind pe toţi vecinii.

Domnul Strongfort, departe de a se supăra pe mine, îmi făcea şi o reducere la preţul cursului. Dar şi aşa banii trebuitori erau deasupra posibilităţilor mele. Vindeam în fiecare zi gazete, însă cîştigul acela îmi trebuia pentru pîine şi altele asemenea. O vreme m-am sculat cu noaptea-n cap ca să cutreier tot oraşul

în căutarea unei pungi cu bani. În timpul celor șase zile cît am cutreierat orașul am găsit doar o monedă de cincizeci de cenți și una de doi. Am mai găsit și o poșetă cu ceva articole cosmetice prost mirositoare, nici o lăscaie, și o foiță de hîrtie pe care o mînă incultă scrisese: Steve Hertwig, Bulevardul Ventura 3764.

Trei zile după cel de-al doilea răvaș al domnului Strongfort sosi și al treilea. De-aici încolo corespondența noastră a stăruit doar într-un singur sens. De fapt, eu nici n-am scris. Comunicările prietenului meu Strongfort erau copleșitoare și nu era de loc ușor să le răspunzi fără bani. La drept vorbind, nu se putea găsi nimic de spus.

Era iarnă cînd a sosit întîia lui scrisoare și cînd luasem hotărîrea să devin cel mai puternic om din cartierul meu, ba chiar, la urma urmei, socoteam eu, unul din cei mai puternici din lume. Aveam planurile mele cum să ajung pînă acolo, la asta mai adăugîndu-se calda prietenie precum și-nalta stimă ce-mi arăta domnul Strongfort din New York, iar acasă tiranica și mistica tutelă a unchiului Gyko.

Scrisorile domnului Strongfort urmară să sosească regulat, tot la două-trei zile, iarna întreagă, continuînd și-n primăvară. Îmi amin-

tesc că în ziua cînd caisele erau destul de coapte pentru furat, am mai primit un minunat răvaș de la prietenul meu din New York. Era un imn adus întineririi de pămînt, sosirii primăverii, sezonul tinereții sufletești, al reînnoirii, al forței proaspete, al hotărîrilor noi și al multor altor lucruri. Era într-adevăr o splendidă epistolă, probabil la fel de izbutită ca cele către romani sau alții. Te copleșea tonul ei de legendă, fiorul necuprinsului și simțămîntul pe care-l dă prestigiul forței, atît de cunoscut în timpuri biblice. Numai că ultimul paragraf al imnului acesta minunat punea iar pe tapet, cu multe scuze, chestiunea banilor. Suma era cam de vreo șase sau șapte ori mai mică decît la început și apăruse un nou element în programul domnului Strongfort de a mă transforma din nimeni într-un uriaș de o forță nemaipomenită și cu un irezistibil farmec față de femei. Domnul Strongfort se hotărîse, spunea el, să-mi dea să-nghit totul dintr-o sorbire, ori să sorb totul dintr-o înghițitură sau cam așa ceva. În orice caz, doar pentru trei dolari spunea că mi-ar trimite într-un plic toate secretele-i de preț, restul rămînînd pe seama mea și a istoriei.

Am discutat de asta cu unchiu-meu Gyko, care ajunsese între timp la epoca de post și meditație, de ore întregi de mers și vibrație. Stătusem la discuții toată iarna de cîte două și trei ori pe săptămînă și mă inițiase, în limba lui engleză schilodită, în toate tainele pe care le învățase din Yoga.

Să știi, Aram, spunea, eu sînt în *sthare* de orice. *E uimithor.*

Și îl credeam, deși pierduse mult din greutate, nu mai putea dormi și îi lucea în ochi o flacără ciudată. În anul acela avea o atitudine foarte disprețuitoare față de lume și-i era grozav de milă de bietele făpturi frumoase și necuvîntătoare pe care omul le oropsea, ucigîndu-le, mîncîndu-le, domesticindu-le și învățîndu-le să facă drăcii.

Să știi, Aram, că-i o *thicăloșenie* să pui caii la ham. Să omori vitele. Să-nveți cîinii să sară și pe maimuțe să fumeze din pipă.

I-am spus despre scrisoarea domnului Strongfort.

Bani! a exclamat el. *Athîta* știe, bani. *Thare* nu mi-i *simpathic.*

Unchiul meu își primea balsamul gratis d la secția de teozofie, filozofie, astrologie și diverse a bibliotecii publice. Cu toate acestea,

era încredințat că o primește chiar de la Dumnezeu. Mai înainte de a se ocupa de Yoga fusese unul din chefliii orășelului și un destoinic băutor de rakhi, dar, după ce se înfruptase din lumină, se lăsase de băut. Spunea că gustă dintr-o licoare mult mai fină decît rakhiul și decît toate băuturile.

Și cum se cheamă? l-am întrebat.

Înțelepciune se cheamă, Aram, a spus el.

În orice caz, nu prea îl cunoștea pe domnul Strongfort și-l socotea un fel de șarlatan.

E un om foarte de treabă, i-am spus eu.

Dar el s-a înfuriat și a prins a slobozi misterioase energii vitale, spunînd:

Am să-i sparg capul, că-și *bathe* joc de niște *pușthi* ca voi.

Nu-și bate joc, am zis. Îmi spune că mă-nvață toate secretele de preț doar pentru trei dolari.

Asculthă-mă pe mine, Aram, a zis unchiul Gyko, nu are nici o *thaină. Minthe.*

Știu eu? am spus. Aș vrea să-i încerc metoda.

E o *thicăloșie,* a zis unchiul Gyko, dar am să-ți dau cei *threi* dolari.

Unchiul Gyko mi-a dat cei trei dolari care îmi trebuiau și i-am trimis domnului Strong-

fort. Și de la New York a sosit un plic plin de secretele domnului Strongfort. Erau ciudat de simple. Lucruri pe care le cam știam și cărora, din lene, nu le dădusem vreo atenție. Metoda te-nvață să te scoli dimineața și timp de o oră să faci tot felul de exerciții acrobatice, ilustrate și prin desene. De asemenea, să bei apă multă, să respiri mult aer curat, să mănînci lucruri bune și sănătoase și s-o ții așa într-una pînă ajungi un uriaș.

Simțindu-mă un pic dezamăgit, i-am scris îndată domnului Strongfort un bilețel scurt și politicos prin care îi arătam părerea mea. Nu mi-a răspuns la bilețel și nici n-am mai auzit de el vreodată. În vremea asta, însă, eu urmasem metoda și deveneam în fiecare zi tot mai puternic. Cînd spun în vremea asta, înseamnă cele patru zile cît am urmat metoda. Căci în a cincea zi m-am hotărît să dorm în loc să sar din pat, să umplu casa de scandal și s-o înfurii pe bunica. Obișnuia să se trezească cu noaptea-n cap, să prindă a striga la mine că-s un trăsnit cu capu-n nori și că niciodată n-am să ajung bogat. Pe urmă ațipea iar cinci minute, se deștepta și se pornea să strige că n-am să fiu în stare niciodată să cumpăr și să vînd ca să cîștig. Iar

mai dormea o vreme, iar se trezea și bodogănind într-una povestea că au fost odată trei feciori de împărat: unul înțelept ca tatăl lui, altul umblînd doar după fuste și al treilea neavînd minte nici cît un sticlete. După aceea se cobora din pat și, tot bombănind într-una, îmi înșira povestea toată, în timp ce eu executam metoda.

Basmul, bineînțeles, era cu tîlc și mi se adresa mie: să fiu cu bun-simț, să nu hodorogesc prin casă și s-o trezesc mereu în zorii zilei. Cam asta era de obicei morala, deși în basm era vorba de trei feciori ai unui împărat, sau de trei frați, toți trei erau bogați și de obicei foarte hrăpăreți, sau de trei fiice, sau de trei proverbe, sau de trei drumuri și altele asemenea.

Dar își bătea gura degeaba, că nici mie nu-mi plăceau mai mult ca ei acele exerciții acrobatice de dimineață. De fapt, îmi cam dădeam eu seama că-i o gogomănie mare și că, în primul rînd, unchiu-meu Gyko avusese dreptate în privința domnului Strongfort.

Așa că m-am lăsat de programul domnului Strongfort și m-am întors iar la al meu, care era în linii mari cam așa: s-o iau încet și să ajung cel mai puternic om din cartier, fără

nici o bătaie de cap și fără nici un exercițiu. Și așa am și făcut.

În primăvara aceea, școala Longfellow a anunțat ținerea unui concurs cu întreceri între școli; trebuiau să ia parte *toți*.

Iată prilejul nimerit, mi-am spus în gînd. După părerea mea, aveam să reușesc primul la toate probele.

Nu știu cum s-a făcut, dar, tot meditînd neîntrerupt pe tema atletismului, am ajuns treptat la o curată nebunie a anticipării, care m-a ținut zi și noapte, așa că înainte de concurs cu o zi alergasem și cursa de cincizeci de iarzi[1] de nu știu cîte sute de ori, executasem și săritura în lungime cu avînt, și săritura în lungime de pe loc, și săritura în înălțime, și de fiecare dată îi făcusem pe concurenții mei să pară niște slăbănogi.

Acea uriașă activitate lăuntrică, adevărată Yoga, s-a transformat în ziua concursului în febră.

În sfîrșit, ne veni rîndul mie și altor trei atleți, între care un grec, să ne așezăm pe locurile noastre, să ne pregătim și s-o pornim: și am pornit orbește într-o viteză nebunească,

[1] Iard — măsură de lungime egală cu aproximativ 0,915 m.

cum nu se mai pomenise vreodată în istoria atletismului.

Aveam impresia că niciodată de cînd e lumea și pămîntul nu se mișcase un om cu o asemenea viteză. În minte alergasem de cincizeci de ori cei cincizeci de iarzi, iar cînd am deschis ochii să mă uit cît de departe în urmă îi lăsasem pe ceilalți alergători, am rămas foarte uimit de cele ce-am văzut.

Ceilalți trei băieți erau la patru iarzi în fața mea și se îndepărtau treptat.

Era de necrezut. Era nemaipomenit, dar fără îndoială că adevărat. Ar fi trebuit să fie o greșeală, dar nu era. Cu toții erau înaintea mea, îndepărtîndu-se din ce în ce.

Dar asta însemna pur și simplu că trebuia să-i depășesc cu ochii deschiși și să cîștig cursa. Și așa m-am și apucat să fac. Dar, lucru de neînțeles, în ciuda intențiilor mele, ceilalți trei urmau să cîștige teren. M-am mîniat și am hotărît să-i pun la locul lor pentru asemenea neobrăzare, așa că am început să-mi dezlănțui toate misterioasele puteri vitale pe care le aveam în mine. Totuși, nu știu cum se făcea că nici așa nu reușeam să mă apropii de cei trei, ceea ce m-a

făcut să înțeleg că fusesem oarecum trădat. Dacă-i așa, am hotărît, ia să-l fac eu de rîs pe trădător și mi-am luat vînt din nou, sporind viteza fugii mele. Nu mai era mult pînă la capăt, însă știam precis că izbutesc.

Apoi am înțeles că nu voi izbuti.

Cursa se isprăvise.

Eu rămăsesem ultimul, cu zece iarzi în urmă.

Fără un pic de șovăială am protestat și i-am provocat imediat pe alergători la altă cursă, pe-aceeași distanță, înapoi. Au refuzat să ia în seamă propunerea, ceea ce dovedea, după cum prea bine știam, că se temeau să concureze cu mine. Le-am spus-o că ei știu bine că-i pot învinge.

Și cam la fel s-a întîmplat cu toate celelalte probe.

M-am dus acasă cu febră mare și negru de supărare. Am aiurat noaptea întreagă și am zăcut bolnav trei zile. Bunica m-a îngrijit ca pe-un odor și ei trebuie să-i mulțumesc că n-am murit atunci. Cînd unchiul Gyko a venit pe urmă să mă vadă, nu mai avea obrajii scofîlciți. Se pare că-și sfîrșise postul, care fusese cam lung: vreo patruzeci de

zile; și de nopți, cred. Sfîrșise cu meditația, deoarece epuizase aproape complet subiectul. Era iar unul dintre chefliii orașului, bînd, petrecînd nopțile și ținîndu-se de femei.

Să știi, Aram, mi-a spus, că noi *sînthem* un neam grozav, *Puthem* face orice.

O ÎNCÎNTĂTOARE ROMANȚĂ DE ALTĂDATĂ, CU DRAGOSTE, POEZIE ȘI TOATE CELELALTE

Vărul meu Arak era cu un an și jumătate mai mic ca mine, bucălat la față, negricios și cu purtări deosebit de alese. Și nu era poză la el. Purtarea lui era firească, așa după cum purtarea mea fusese de la început urîtă. Pe cînd Arak scăpa la școală din toate încurcăturile cu un zîmbet dulce, arătîndu-și dinții din față cu strungăreață și muind inima de piatră a profesoarei noastre, domnișoara Daffney, eu mă vîram pînă-n gît în dandanale și mă căzneam să dovedesc cu strigăte și violență că nu eu, ci domnișoara Daffney sau altcineva este vinovat și, de va fi nevoie, voi aduce cazul în fața Curții supreme, ca nevinovăția mea să iasă la iveală.

De obicei eram trimis la cancelarie. Cîteodată încasam cîte o bătaie cu cureaua, fiindcă în cancelarie mă apucam să discut cazul în contradictoriu cu domnul Derringer,

directorul nostru, care nu era în stare să discute. Cum îl strîngeam cu ușa, cum își scotea cureaua.

Arak era cu totul altfel; lupta pentru dreptate lui nu-i spunea nimic. Nu era nici pe departe atît de deștept ca mine și, totuși, deși cu un an și jumătate mai mic, era în aceeași clasă cu mine. Și aśta n-ar fi fost nici o nenorocire dacă n-ar fi fost vorba de clasa a cincea. De obicei ieșeam învingător în toate discuțiile cu profesorii mei, dar, în loc să fie bucuroși să scape de mine, refuzau să-mi dea nota de trecere, sperînd, îmi închipui, să iasă învingători în discuțiile din semestrul următor și să-și ia revanșa. Din pricina asta ajunsesem cel mai bătrîn elev din clasa a cincea.

Într-o zi, domnișoara Daffney a încercat să facă cunoscut lumii întregi că eu eram autorul unei poezii scrise pe tablă în care se spunea că ea e îndrăgostită de domnul Derringer și că e urîtă. Autorul poeziei era vărul meu Arak, nu eu. Eu, dacă aș fi scris o poezie, n-ar fi fost despre domnișoara Daffney, ci despre altcineva mai interesant. Dar domnișoara Daffney, fără a da în vileag vreun

nume, dar cu linia în mînă, s-a oprit lîngă pupitrul meu și a spus:

Voi descoperi pe autorul acestei groaznice batjocuri de pe tablă și voi avea grijă să fie pedepsit cum se cuvine.

Autorul? am spus eu. De unde știți că e un băiat și nu o fată?

Domnișoara Daffney mi-a ars una peste degetele mîinii drepte. Am sărit în sus și am spus:

Nu aveți dreptul să-mi trageți așa pe degeaba peste degete. Am să reclam.

Stai jos, a spus domnișoara Daffney.

M-am supus. Mă ținea de urechea dreaptă, care începuse a se deforma de cît o tot trăgea domnișoara Daffney și alți profesori.

M-am așezat jos și, încetișor, aproape neauzit, am spus:

Las' c-o să vadă ea.

Ține-ți limba, a spus domnișoara Daffney, și, cu toate că fierbeam de supărare, am scos limba și am ținut-o în mînă, în vreme ce toată clasa, plină de puști mexicani, japonezi, armeni, greci, italieni, portughezi și americani sadea, băieți și fete care așteptau să-i distrez, izbucneau în hohote de rîs. Domnișoara a repezit o lovitură cu linia peste mîna mea,

dar de data asta linia mi-a julit nasul. Pentru mine asta era deosebit de insultător, deoarece pe atunci, ca și acum, nasul meu era mare. Un nas mic n-ar fi putut nimeri, așa că am luat lovitura domnișoarei Daffney drept o subtilă aluzie la proporțiile nasului meu.

Mi-am pus mîna lovită peste nasul julit și m-am sculat iar în picioare.

Dumneavoastră mi-ați spus să-mi țin limba, am zis, protestînd că nu făcusem nimic rău, că nu ascultasem decît ordinul ei, că eram deci nevinovat și că nu făcusem nimic ca să mă lovească peste mînă și să-mi julească nasul.

Acum, să fii cuminte, a spus domnișoara Daffney. Nu-ți mai îngădui nici o prostie. Să fii cuminte.

Mi-am luat mîna de la nas și am început să fiu cuminte, zîmbindu-i ca unui băiețaș care i-ar aduce un măr roșu. Clasa a izbucnit iar în hohote de rîs și domnișoara Daffney, lăsînd linia, s-a repezit la mine, a căzut peste bancă, s-a ridicat și a început să mă fugărească prin toată clasa.

Iar am făcut-o lată, îmi spuneam eu într-una, în timp ce domnișoara Daffney mă fugărea prin clasă. Iar am făcut-o lată și

m-am vîrît într-un bucluc, care cu siguranță că nu se putea sfîrși decît cu o crimă, pe cînd vărul meu Arak, vinovatul, stă liniștit și zîmbește. Nu există dreptate pe lumea asta.

Cînd, în sfîrșit, domnișoara Daffney m-a prins, după cum știam că trebuia dacă nu voiam să încasez o pedeapsă și mai severă de la domnul Derringer, a urmat un fel de bătălie generală, în care timp ea a încercat să-mi scoată ochii, să-mi smulgă urechile, degetele și brațele, iar eu am încercat s-o conving, cu argumente, să se poarte delicat, ca o doamnă.

După ce a obosit, m-am întors în bancă și prima poznă a zilei a fost adusă iar pe tapet: „Cine era autorul poeziei de dragoste de pe tablă?“

Domnișoara Daffney și-a aranjat părul și hainele, s-a odihnit o clipă, a cerut să se facă tăcere și după cîteva momente de pace, în care se auzea ticăitul ornicului, a început a vorbi.

Am să vă strig pe fiecare pe nume și am să vă întreb dacă ați scris această îngrozitoare poezie de pe tablă și aștept să-mi spuneți adevărul. Dacă mințiți, să știți că eu

tot am să descopăr pe făptaș și pedeapsa are să fie mult mai mare.

Și a început să-ntrebe pe băieți și pe fete dacă scriseseră poezia aceea și se înțelege că nimeni n-o scrisese. L-a întrebat și pe vărul meu Arak și el a spus că n-o scrisese. După aceea m-a întrebat și pe mine, iar eu am spus că nu, ceea ce era adevărat.

Du-te în cancelarie, a zis ea, mincinosule.

N-am scris nici o poezie pe nici o tablă, am răspuns. Și nu sînt mincinos.

Domnul Derringer m-a primit fără entuziasm. Două minute mai tîrziu a sosit Susie Kokomoto din clasa noastră, cu un bilet în care se arăta ticăloșia mea. De fapt, reproducea poezia. Domnul Derringer a citit scrisoarea, a schimbat fețe-fețe, a zîmbit,a plesnit din bretele, a tușit și a spus:

Ce te-a făcut să scrii poezioara?

N-am scris-o eu, zic.

Firește, zice, n-o să spui că ai scris-o, dar de ce ai scris-o.

N-am scris-o, zic.

Nu fi încăpățînat, a zis domnul Derringer. E scandalos să răspîndești astfel de zvo-

nuri. De unde *știi* că domnișoara Daffney este îndrăgostită de mine?

Și *este îndrăgostită?* am întrebat.

Așa spune aici, a zis domnul Derringer. Ce te-a făcut să crezi una ca asta? Ai observat că s-ar uita cumva cu admirație la mine?

N-am observat că s-ar uita în nici un fel la dumneavoastră, am spus. *Sînteți* cumva îndrăgostit de *ea?*

Asta rămîne de văzut, a zis domnul Derringer. Nu-i o poezie proastă, dintr-un anume punct de vedere. Ți se pare într-adevăr urîtă domnișoara Daffney?

N-am scris eu poezia, zic. Pot dovedi. Eu nu scriu așa.

Vrei să spui că scrisul tău nu seamănă cu cel de pe tablă? a întrebat domnul Derringer.

Da, am răspuns, și nici nu scriu asemenea gen de poezii.

Recunoști că scrii poezii? a spus domnul Derringer.

Da, scriu poezii, am spus, dar nu în felul *ăsta.*

Auzi, să răspîndești asemenea zvonuri, a zis domnul Derringer. Cred că îți dai seama ce ai făcut?

Atîta știu, că n-am scris-o eu, am zis.

Eu, personal, a spus profesorul Derringer, găsesc că domnișoara Daffney nu numai că nu-i urîtă, ci, din contra, este atrăgătoare.

Foarte bine, am zis. Singurul lucru pe care îl doresc este să n-o pățesc pentru o faptă pe care n-am săvîrșit-o.

Însă ai fi *putut* să scrii poezia, a zis domnul Derringer.

Poezia *aceea* nu, am zis. Eu aș fi scris una mai bună.

În ce sens mai bună? a întrebat domnul Derringer. Frumoasă? Sau ofensatoare?

Am vrut să spun frumoasă, am zis, numai că n-ar fi despre domnișoara Daffney.

Pînă acum, a zis domnul Derringer, eram dispus să mă îndoiesc că ai putea fi autorul poeziei, dar s-a sfîrșit. Acuma sînt convins că tu ai scris-o. Așa că trebuie să te pedepsesc.

M-am ridicat și am început să protestez.

Mă bateți pentru o faptă pe care n-am făcut-o, am spus, și asta n-are să rămînă așa.

Așa că mi-a tras o bătaie de s-a auzit în toată școala și m-am întors șontîc-șontîc în clasă. Poezia fusese ștearsă. Toate erau din nou în regulă. Vinovatul își primise pedeapsa cuvenită. Poezia fusese ștearsă și ordinea restabilită în clasa a cincea. Vărul meu Arak șe-

dea cuminte, admirînd cîrlionții castanii ai Alicei Bovard.

Imediat ce am ieșit în recreație, l-am trîntit la pămînt și m-am așezat pe el.

Am mîncat bătaie din pricina ta, am zis, să nu cumva să mai scrii vreo poezie.

Totuși, a doua zi dimineață apăru o nouă poezie de dragoste pe tablă, iar scrisul era, fără nici o îndoială, al vărului meu Arak, la fel ca și stilul, și din nou domnișoara Daffney se hotărî să-l scoată la lumină pe vinovat și să-l pedepsească. Cînd am intrat în clasă și am văzut poezia și cum stăteau lucrurile, imediat am început să protestez. Vărul meu Arak întrecuse măsura. Am început să-l ocărăsc în armenește. El însă făcea pe surdul și domnișoara Daffney a crezut că ei îi adresam acele vorbe.

Ia ascultă, a spus ea. Vorbește într-o limbă pe care s-o poată înțelege toată lumea dacă ai ceva de spus.

N-am altceva de spus decît că n-am scris eu poezia, am zis. Și nici pe cea de ieri n-am scris-o. Dacă dau iar de bucluc din pricina poeziilor, cineva are s-o pățească.

Stai jos, a spus domnișoara Daffney.

După ce a strigat catalogul, a scris o foaie întreagă, în care se cuprindea și poezia cea nouă, și mi-a ordonat să duc scrisoarea la cancelarie.

De ce eu? am întrebat. N-am scris eu poezia.

Fă ce-ți spun, a zis domnișoara Daffney.

M-am dus la catedră și am întins mîna să iau hîrtia, domnișoara Daffney mi-a ars una cu linia, eu am făcut un salt de un metru înapoi și am strigat:

N-am să vă duc scrisorile dumneavoastră de dragoste.

Natural că asta era prea de tot. Toate au o limită. Domnișoara Daffney a sărit la mine. Eu, la rîndul meu, eram așa de furios pe vărul meu Arak, că m-am întors și am sărit la el. El făcea pe nevinovatul și nu se apăra. Dar era foarte abil, așa că, în loc să încaseze o chelfăneală bună, a scăpat ieftin, pe cînd eu m-am prăbușit cît eram de lung pe podea și am fost prins de domnișoara Daffney. După aceea, bătălia a fost dată numai de ea. Cînd m-am dus la cancelarie cu biletul, eram plin de zgîrieturi și de vînătăi pe față și pe mîini, iar scrisoarea de dragoste a domnișoarei Daf-

fney către domnul Derringer era boțită și pe alocuri ruptă.

Ei, ce-ai pățit? m-a întrebat domnul Derringer. Hai, dă-mi să citesc biletul. Iar ai făcut vreo poznă.

A luat scrisoarea, a desfăcut-o, a netezit-o pe biroul lui și a citit-o foarte încet. A citit-o de vreo trei-patru ori. Era încîntat și, pe cît îmi puteam da seama, îndrăgostit. S-a întors spre mine cu fața numai zîmbet, gata să mă certe din nou că spusesem că domnișoara Daffney e urîtă.

N-am scris eu poezia, am spus. N-am scris-o nici pe cea de ieri. Tot ce doresc e să învăț și eu cîte ceva în școala asta și, mai ales, să fiu lăsat în pace.

Ei, lasă, lasă, a spus domnul Derringer.

Era foarte încîntat.

Dacă dumneavoastră sînteți îndrăgostit de ea, am zis, aceasta e treaba dumneavoastră, dar nu mă amestecați pe mine.

Nu vreau decît să fii puțintel mai curtenitor cînd e vorba de înfățișarea domnișoarei Daffney, a spus domnul Derringer. Nu înseamnă că dacă ție ți se pare urîtă să i se pară și altcuiva urîtă.

Mi-a fost silă. Nu era nimic de făcut.

Bine, am spus. Mîine am să fiu curtenitor.

Așa mai merge, a spus domnul Derringer. Bineînțeles însă că tot trebuie să te pedepsesc.

A întins mîna spre sertarul de jos al biroului unde ținea cureaua.

A, nu, am zis eu. Dacă mă pedepsiți, n-am să mai fiu curtenitor.

Dar ce facem atunci cu poezia de azi? a spus domnul Derringer. Trebuie să te pedepsesc pentru ea. De mîine însă e altceva.

Nu, am răspuns. Nu merge așa.

Bine, a spus domnul Derringer, vezi însă să fii curtenitor.

Am să-mi dau silința. Pot pleca?

Da, a spus el. Da. Dar să mă mai gîndesc.

M-am întors să ies din cancelarie.

Stai o clipă, a spus el. Toți au să bănuiască că se petrece ceva suspect aici dacă nu te aud urlînd. Mai bine vino înapoi și urlă de zece ori, apoi te întorci în clasă.

Să urlu? am zis. Nu pot să urlu decît dacă mă doare.

Ba să vezi că ai să poți, a spus domnul Derringer. Un urlet din acelea grozave de durere. Să vezi că ai să poți.

Nu cred că am să pot, am spus.

Eu am să lovesc de zece ori în scaun cu cureaua, a spus domnul Derringer, iar tu ai să urli.

Credeţi că are să meargă? am răspuns. Hai să-i dăm drumul.

Domnul Derringer a izbit scaunul cu cureaua şi eu am încercat să urlu la fel ca în ajun, dar nu ieşea natural. Ieşea, nu ştiu cum, cam ciudat.

Eram în plină activitate cînd a intrat în cancelarie domnişoara Daffney în persoană, dar din cauza tămbălăului n-am observat-o că a intrat.

La a zecea lovitură m-am întors spre domnul Derringer şi am spus:

Asta-i a zecea.

Atunci am văzut-o pe domnişoara Daffney. Încremenise cu gura căscată.

Încă vreo două, fiule, a spus domnul Derringer, să fie o porţie bună.

Şi, înainte de a apuca să-i spun că domnişoara Daffney era în cancelarie, a izbit iar o dată cu cureaua în scaun, iar eu am urlat.

Era ceva dezgustător.

Domnișoara Daffney a tușit și domnul Derringer, întorcîndu-se, a dat cu ochii de ea, de iubita lui.

Domnișoara Daffney n-a scos o vorbă. *Nu era în stare.* Domnul Derringer a zîmbit. Era foarte încurcat și a început a vîntura cureaua.

Îl pedepsesc pe băiat, a spus el.

Am înțeles, a zis domnișoara Daffney. Dar nu înțelesese. În orice caz, nu putea înțelege chiar totul.

Nu îngădui nici unui elev din școala mea să fie impertinent, a spus domnul Derringer.

Era îndrăgostit lulea de dînsa și, tot vînturînd cureaua, încerca să-și compună o ținută demnă. Domnișoara Daffney nu prea aprecia metoda lui de a pedepsi un băiat lovind un scaun în timp ce băiatul urla, amîndoi — bărbatul și copilul — bătîndu-și joc de dreptate și de iubirea curată. S-a uitat foarte urît la el.

A! a făcut domnul Derringer. De ce izbeam scaunul cu cureaua? Făceam o repetiție, nu-i așa, fiule?

Nu, nu-i așa, am răspuns.

Furioasă, domnișoara Daffney s-a întors și a ieșit în fugă, iar domnul Derringer s-a lăsat pe scaun.

Vezi ce-ai făcut? a zis el.

Dacă vreți să aveți o idilă cu ea, treaba dumneavoastră, am spus eu, dar nu mă amestecați și pe mine.

Ei, a spus domnul Derringer, așa a fost să fie.

Era tare mîhnit.

Bine, a adăugat, întoarce-te în clasă.

Vreau să știți că n-am scris eu poeziile acelea, am spus.

Asta n-are nici o legătură, a spus domnul Derringer.

Credeam că poate vreți să știți adevărul, am spus.

E prea tîrziu acum, a răspuns el. De acum înainte nu mă mai poate admira.

De ce nu-i scrieți chiar dumneavoastră o poezie? l-am întrebat.

Nu pot scrie poezii, a răspuns domnul Derringer.

Ei, am spus, încercați și dumneavoastră.

Cînd m-am întors în clasă, domnișoara Daffney a fost foarte politicoasă cu mine. Și eu la fel cu ea. Știa că știu și mai știa că, dacă ar face iar pe nebuna, aș putea ori să le stric idila, ori s-o fac să se mărite cu el, așa că s-a purtat foarte prietenos cu mine. Peste două săptămîni s-a terminat școala și

anul următor domnișoara Daffney n-a mai apărut. Poate că domnul Derringer nu i-a scris poezia, ori poate că i-a scris-o, dar n-a fost bună; poate că nu i-a spus că o iubește sau poate că i-a spus și ei nu i-a păsat; ori poate că a cerut-o în căsătorie și ea l-a refuzat *din pricină că eu știam* și a cerut mutarea la altă școală ca să uite de inima-i zdrobită.

Sau cam așa ceva.

Acum douăzeci de ani, în Valea San Joaquin, armenii de acolo obișnuiau să țină retorica drept cea mai mare, mai nobilă, mai importantă, am putea spune chiar singura, *unica*, artă. Cam nouăzeci și doi la sută din podgorenii aflați pe lîngă Fresno erau încredințați că orice om în stare să țină o cuvîntare e-un învățat. Și asta, îmi închipui după atîția ani, din pricină că acei podgoreni erau așa de incapabili de-a ține cuvîntări, așa de conștienți de asta și de intimidați, și-așa de tare impresionați de oratorii publici care erau în stare să urce pe un podium, să-și potrivească ochelarii pe nas, s-arunce o privire la ceasul lor de buzunar, tușind politicos și începînd cu liniște să-și nalțe vocile pînă la răget ce zdruncina pe fermieri din temelii, făcîndu-i să-nțeleagă că vorbitorul era un învățat.

Ce energie! Ce limbaj! Ce-nțelepciune! Ce bubuit măreț! își spuneau fermierii în sinea lor.

Toți fermierii, adunați în clădirea uneia din cele trei biserici ori alteori în Sala Comunală, erau cutremurați de venerație, își ștergeau ochii plini de lacrimi, își suflau nasul și, copleșiți pentru o clipă, dădeau cîți mai mulți bani puteau. În unele împrejurări, cînd banii erau strînși pentru vreo treabă mai delicată și mai specială, cei care dădeau parale trebuiau să se scoale în picioare, în Sala Comunală, strigînd cu voce tare: Mgerdich Kasabian, soața sa Araxie și trei fii ai lor, Gourken, Sirak și Toumas — cincizeci cenți! și-apoi să se așeze jos în tunetele de aplauze ce nu se adresau atît sumei de bani, cît chipului măreț în care fusese pronunțat discursul și minunatei rostiri a numelor frumoase din țara lor de baștină: Mgerdich, Araxie, Gourken, Sirak, Toumas.

În ce privește darea banilor și cuvîntarea, era întrecere, care pe care. Dacă un fermier nu se scula să dea înștiințare în public, ca un adevărat bărbat — ehei, atunci era amar de el, sărmanul! Nici bani și nici curaj să se ridice fără teamă, eliberîndu-și zbuciumul

lăuntric! Din cauza întrecerii, un fermier ce nu putea să dea parale (deși avea cele mai bune intenții de pe lume de-a da un sprijin cauzei) era sortit să stea an după an în umilința și rușinea lui pînă-n sfîrșit, și o dată cu venirea unor vremi mai bune, să îndrăznească a zvîcni-n picioare și fulgerînd pe cei din Sală cu privirea să tune. Sfîrșitu-s-a cu zilele de calicie ale acestui neam din preafrumosul tîrg Dikranakert — tuspatru frații Pampalonian — cenți douăzeci și cinci! și să sentoarcă acasă cu fruntea sus și inima-nălțată. Săraci? Pe vremuri, da. Acum însă nu mai sînt. (Cei patru uriași s-ar fi uitat unul la altul mîndri de neamul lor, mînîndu-și fiii de la spate — cu dragoste, desigur; acea înduioșare ciudată a orientalilor din Răsăritul mărginaș, înduioșare izvorîtă din bucuria că nu se mai simt umiliți în ochii celor din ținut).

Dar nici un fermier nu se mîndrea mai tare ca de copilul lui care la școală, la biserică, la o petrecere pe iarbă verde, oriunde, să ție o cuvîntare.

Băiatul! dădea strigare fermierul către tatăl lui de optzeci și opt de ani. Îl vezi? E Vahan,

băietul meu și nepoțelul dumitale de unsprezece ani. Vorbește de Europa.

Bunicul clătina din cap și tare se mai minuna de asemenea comedie: un țînc de unsprezece ani așa de serios, tobă de carte, vorbind de Europa. Bătrînul sigur că dorea să afle unde era Europa ceea, deși era firesc să știe, pentru că-n drumu-i spre America văzuse Havre, care e în Franța. Da, parcă Havre, parcă el era. *Yevroba.* Europa. Dar oare ce s-o fi întîmplat așa netam-nesam cu Havre, de e așa de-nfierbîntat și îndîrjit băiatul? Oh, Doamne! suspina bătrînul. Toate s-au șters din mintea mea. Nu-mi mai aduc aminte. Era parcă o frumoasă cetate, la apa mării, cu vapoare.

Femeile erau pline de exaltare și de admirație față de ele însele, de mame. Schimbau priviri uimite, încuviințînd și clătinînd din cap și după ce-ascultau zece minute vorbirea în engleză a băiatului, vorbire din care nu înțelegeau o iotă, izbucneau în lacrimi înduioșate și tăcute, căci toate erau atît de uimitoare și de minunate — Micuțul Berjie, mai ieri un prunc ce nu putea lega două cuvinte armenești, acum are curajul să cuvînteze singur în engleză, suit pe o estradă,

rotindu-și brațele și împungînd cu degetul acum înspre tavan, acum înspre apus, acum spre miazănoapte, acum spre miazăzi, ba uneori chiar înspre inimioara lui.

Astfel stînd lucrurile, era cu neputință ca Garoghlanienii să nu dea la iveală și ei un orator, deși Bătrînul considera pe vorbitori ca pe niște înșelători și niște aiuriți.

Cînd ai s-auzi pe-un omuleț cu ochelari pe nas urlînd din fundul măruntaielor, apoi dă-mi voie să-ți spun eu că ori e-un mincinos, ori un măgar.

N-avea răbdare să asculte nici un fel de cuvîntare, de nu era directă, sinceră. Dorea să afle lucruri pe care nu le cunoștea și asta-i tot. Nu să vorbească doar de dragul vorbei. Obișnuia să se ducă la toate întrunirile publice, dar se-ntorcea întotdeauna îngrețoșat de ele. Toți vorbitorii pîndeau fața Bătrînului, să vadă cît de dezgustat era și se vedea că i se mișcă buzele rostind ocări neauzite, se potoleau deodată și încercau să spuie mai simplu ce aveau de spus, ori, dacă apucaseră a sta cu el de vorbă între patru ochi și-nțeleseseră ce nătărăi îi socotea, cercau să ție piept, strigînd în gura mare ca întotdeauna, ba cîteodată chiar zbierînd. Noi știm că printre

noi sînt unii care ne iau în zeflemea, rîd de strădaniile noastre, ba chiar, dintr-o nesăbuită îngîmfare a inimii, ne socotesc niște zănatici; dar asta-i crucea noastră cea de cînd e lumea, pe care-am fost sortiți s-o ducem în spinare și avem s-o ducem și de-acu-nainte.

Aici Bătrînul ciocănea pe fiii lui în cap, aceștia la rîndul lor îi ciocăneau pe fiii lor în creștet, care-și dădeau ghiont unul altuia, femeile priveau în jur și Garoghlanienii toți, vreo treizeci și șapte — treizeci și opt la număr, se ridicau să plece, pe cînd Bătrînul furios privea jur împrejur la băieții fermieri zicînd: Iar își duc crucea în spinare — hai să mergem.

Cu toate astea, însă, cum am spus, nu se putea ca Garoghlanienii să nu dea la iveală un orator. Era o modă ori o voință a poporului și unii din seminția Garoghlanienilor nici vorbă că găseau esențial să intre în arenă ca să arate tuturora ce trebuie să fie cu adevărat un orator — lucru ce-avea să fie înfăptuit aievea, după cum o vor dovedi și faptele.

S-a întîmplat ca Garoghlanianul acesta să fie văru-meu cel mititel Dikran, al doilea băiat al unchiului Zorab, de nouă ani cînd s-a sfîrșit războiul, c-un an mai mic ca mine,

însă cu atît mai mărunțel că nu-l consideram vrednic a fi luat în seamă.

De la-nceput băiatul nostru s-a dovedit a face parte dintre acele minți scăpărătoare, avînd tare puțină înțelegere adevărată, nici un pic de umor și atitudinea umilitoare și insultătoare că toate cunoștințele sînt cîștigate numai dinafară — umilitoare mai ales pentru Garoghlanieni, care de secole se cîrmuiseră doar după înțelepciunea lor firească, venită dinlăuntru. Cu asta se făIea în special Bătrînul că orice Garoghlanian adevărat putea să-ți cîntărească dintr-o ochire pe-un escroc și-avea un înnăscut bun simț de-a ști cum să se poarte, după om.

Cînd vezi pe cineva pe chipul căruia nu poți citi nimic, spunea de obicei Bătrînul, dă-mi voie să-ți spun eu c-acela nu-i un om de treabă. Ori e spion, ori șmecher. Iar pe de altă parte, dac-ai să vezi pe unul care îți spune din privire, *Frate, eu sînt frăține-tău*, fii cu luare-aminte, c-acela poartă un cuțit asupră-i.

Cu asemenea învățături, care-ncepeau chiar de la naștere, era firesc ca cea mai mare parte a Garoghlanienilor să-și sporească înțelep-

ciunea în cunoașterea lumii și a ciudaților ei locuitori.

Unicul Garoghlanian care cu nici un chip nu era-n stare s-o agonisească era Dikran, acel văr drept al meu. Era leit un cărturar, un tip de om, după părerea Bătrînului, ce merita întreg disprețul, afară doar de cazul cînd acest cititor — fără-ndoială un copil, căci cine altul ar sta cu nasu-n cărți? — ar dovedi că și-ar putea îndrepta cît de cît firea. În ce privește, însă, pe Dikran, Bătrînul nu credea că-i cu putință vreun fel de îndreptare, ba dimpotrivă, se aștepta la o necontenită înrăutățire a înțelegerii, în așa fel că pîn'la urmă, cînd împlinea băiatul unsprezece ani, Bătrînul fu vestit cum că Dikran era elevul cel mai strălucit din *Longfellow School*, mîndria dascălilor lui, și-un vorbitor fără cusur.

Cînd mama lui Dikran i-a adus vestea asta, Bătrînul, care stătea lungit pe canapeaua din salon, s-a-ntors cu fața la perete și-a mormăit: Prost, tare prost. Hm. Mare pagubă. Oare ce-i cu băiatul?

Bine, dar e băiatul cel mai strălucit din toată școala, a strigat mama.

Bătrînul s-a sculat în capul oaselor și-a spus: Cînd ai să auzi că un băiat de unsprezece ani e cel mai strălucit din toată școala ce numără cinci sute de elevi — fă-te că nici n-auzi. Doamne mă iartă, cum vine asta strălucit? Are mai mult de unsprezece ani? De unde strălucit? De asta vrei copil, ca să te umfli-n pene, nemaiputînd de-atîta importanță? Ai fost o mamă rea, ți-o spun eu. Alungă-l pe băiat din casă și mînă-l la cîmpie. Dă-drumul să se scalde la rîu cu verii lui. Bietu de el nici nu mai știe ce-i aceea rîs. Și-nc mai vii îndată după masă să-mi spui că-strălucit. Lipsești din fața mea!

Cu toate astea, însă, băiatul, după cum am spus, mergea cu hotărîre înainte, dînd ș iar dînd și zi, și noapte paginile cărțilo și sărbătoarea, și duminica, și-n ziua de mîncat pe iarbă verde, că pînă la sfîrșit, capac la toate și-a pus și ochelari pe față care-l făceau s-arate cum nu se poate mai de plîns, că ori de cîte ori Bătrînul, la o reuniune de familie, rotea privirea și da cu ochii de el, prindea a mormăi: Ia uite filozoful nostru, Doamne, iartă-mă! Bun, tare bun. Ia vino-ncoa, băiete.

Băiatul se scula și se înfățișa Bătrînului,

Şi-aşa, zicea Bătrînul, citeşti prin cărţi. Bun, tare bun. Ai unsprezece ani. Har Domnului. Ia spune-mi mie atunci — ce ştii? Ce-ai învăţat?

Nu pot să spun în armeneşte, zicea băiatul.

Da, înţeleg, zice Bătrînul. Ei, spune atunci în englezeşte.

Aici toate mergeau frumos, ca pe rotiţe. Căci verişorul meu de unsprezece ani începea a cuvînta despre minunile pe care le descoperise el prin cărţi. Şi chiar erau minuni. Ştia toţi anii, toate cauzele şi toate numele, toate localităţile, ba şi toate urmările care-ar fi fost posibile.

Era foarte frumos, dar într-un fel cam nesărat, cam jalnic.

Atunci, deodată, Bătrînul îl întrerupea din vorbire, tunînd. Ce dracu? Eşti un papagal?

Cu toate astea, simţeam eu bine că Bătrînul are o slăbiciune pentru această ciudată apariţie printre Garoghlanieni. Da, oratorii erau nişte neisprăviţi — la fel şi cărturarii; dar oratorul şi cărturarul *nostru* nu putea fi în nici un caz un cărturar şi-un orator de rînd. Al nostru era fără-ndoială ceva deosebit. Căci pe de-o parte era mai tînăr decît acei care-şi închipuiau c-au învăţat grozav de

multe lucruri de prin cărți, iar pe de alta vorbea cu mult mai clar decît toți ceilalți.

Pentru acestea toate și pentru ferma hotărîre a băiatului de a-și urma imboldul înnăscut, a fost recunoscut de noi ca Garoghlanianul savant și orator, avînd permisiunea să-și treacă vremea după plac și să-și dezvolte aptitudinile pe care le primise-n dar de la natură cum o vrea.

În 1920, *Longfellow School* vestea că va da o serată avînd programul următor: 1) Corul Clubului Glee, 2) Reprezentarea piesei *Iulius Caesar* 3) Vorbește Dikran Garoghlanian, conferință intitulată *Războiul mondial a fost făcut în van*? La timpul cuvenit, toți Garoghlanienii în păr erau pe scaune în Sala de spectacole a școlii, ascultînd groaznicul cor, urmărind oribilul spectacol *Iulius Caesar*, ca să asculte apoi pe acel unic Garoghlanian orator — Dikran, al doilea băiat al unchiului Zorab.

Vorbirea a fost fără cusur: dramatică, bine rostită, inteligentă, teribil de convingătoare — concluzia fiind pînă la urmă că Războiul Mondial nu s-a dat în zadar și că Democrația a salvat omenirea din impas. Toți cei din sală au ascultat plini de respect,

aplaudînd frenetic conferința. Era cam prea de tot — adică vreau să spun pentru Bătrîn, care, în mijlocul furtunii de aplauze, a izbucnit în tunete de rîs. Discursul era într-adevăr magnific într-un fel. Era în orice caz cel mai bun lucru în genul lui — să spunem crema din tot ce putea fi mai rău. Putea fi chiar prilej de fudulie.

Acasă, în seara aceea, Bătrînul l-a chemat la dînsul pe nepot și i-a vorbit așa: Ți-am ascultat, băiete, conferința. Bun, tare bun. Am înțeles că ai vorbit despre războiul în care au pierit mai multe milioane de oameni. Am înțeles c-ai *dovedit* c-acest război nu s-a dat în zadar. Pot chiar să-ți spun că mi-a plăcut. O conferință așa de mare și de minunată se cuvenea să fie rostită numai de buzele unui băiat de unsprezece ani, de unul care crede tot ce spune. Căci de la un bărbat în toată firea, oroarea acestei afirmații ar fi un pic cam gogonată pentru mine ca s-o pot înghiți. Dă-i înainte cu cercetarea ta în lumea cărților și de vei fi stăruitor și dacă te vor ține ochii, cînd ai s-ajungi la șaizeci și șapte de ani ai să-nțelegi și tu ce groaznică prostie ai spus în astă-seară — cu toată nevinovăția — într-o engleză așa de pură, de curgătoare și de

pițigăiată. Și într-un fel sînt tot așa de mîndru de tine ca de toți ceilalți din neamul nostru. Și-acum plecați cu toții. Vreau să mă culc. Nu mai am unsprezece ani. Am șaizeci și șapte.

Toți s-au sculat și au plecat, numai eu nu. Am mai rămas o vreme cu Bătrînul, ca să-l privesc cum se descalță și cum oftează: Lume, lume, că minunată și nebună ești tu și toți copiii tăi cei năzdrăvani!

Una din numeroasele și încîntătoarele ciudățenii ale țării noastre este ușurința cu care bunul nostru popor trece de la o religie la alta sau de la nici o religie la orișicare îi iese în cale, fără să simtă că ar pierde sau ar cîștiga ceva cu asta și urmînd să rămînă la fel de inocent.

Eu însumi, de pildă, m-am născut un fel de catolic, deși n-am fost botezat pînă la 13 ani, fapt care, îmi amintesc bine, l-a enervat foarte tare pe preot și l-a făcut să întrebe pe ai mei dacă erau sănătoși la minte, la care ai mei au răspuns:

Am fost plecați.

Nebotezat la 13 ani! a răcnit preotul. Ce fel de nație veți fi fiind?

Sîntem mai mult o nație de agricultori, a răspuns unchiul Melik, dar am avut și noi oameni vestiți.

Era într-o sîmbătă după-amiază. Şi n-a ţinut decît şapte minute, dar, deşi eram acum botezat, mi-era cu neputinţă să simt vreo schimbare.

Ia spune, acuma că eşti botezat te simţi mai bine? m-a întrebat bunica.

Cred că-i nevoie să explic aici că mă simţeam tare deştept de vreo cîteva luni, ceea ce o făcuse pe bunica să bănuie că sufeream de-o boală tainică ori că începusem să mă cam ţicnesc.

Mă simt parcă la fel, am răspuns eu.

Acuma crezi? a răcnit ea. Ori tot te îndoieşti?

Mi-ar fi uşor să *spun* că da, am zis, dar îţi mărturisesc că nici eu singur nu ştiu bine. Fără îndoială că vreau să fiu creştin.

Ei, atunci n-ai decît să crezi, a spus bunica, şi să te duci în treaba ta.

Treaba mea era pe de o parte ciudată, iar pe de alta de necrezut.

Cîntam în corul de copii al bisericii prezbiteriene de pe strada Tulare. Şi pentru treaba asta primeam în fiecare săptămînă un dolar de la o preacucernică cucoană mai în vîrstă, cu numele de Balaifal, care trăia în mîhnire şi singurătate într-o casă mică

înveşmîntată în iederă de lîngă prietenul meu Pandro Kolkhozian.

Care băiat era cu gura mare, ca şi mine, adică înjura cam mult — în chip nevinovat, bineînţeles — lucru ce supăra grozav pe domnişoara sau doamna Balaifal, care s-a hotărît să ne salveze cît încă nu era prea tîrziu. A fi salvat era ceva ce n-avusesem încă prilejul să simt pe pielea mea.

Domnişoara Balaifal (cum îi voi spune de-acuma, deoarece era celibatară de cînd o cunoşteam şi nu ştiu să fi fost vreodată măritată, ori dacă se gîndise cîndva la măritiş sau de fusese măcar îndrăgostită, în tinereţe bineînţeles, de vreun şnapan ce se distrase pe socoteala ei), domnişoara Balaifal, cum am pornit să-i spun, era o femeie cultivată, o cititoare a poemelor lui Robert Browning şi al altor mari poeţi, fiinţă foarte simţitoare, de aceea, de cîte ori ieşea pe verandă şi ne auzea vorbind, vă închipuiţi că-i venea să-şi ia lumea-n cap, iar cînd n-a mai putut să rabde ne-a strigat.

Băieţi, băieţi, nu trebuie să folosiţi expresii necuviincioase.

Pandro Kolkhozian părea adesea un trăsnit fără pereche, iar alteori — şi erau calităţile

pentru care-l îndrăgisem — cel mai cuminte și mai politicos băiat din lume.

Da, domnișoară Balaifum, a spus el.

Balaifal, l-a corectat ea. Poftim încoace. Amîndoi.

Ne-am dus la domnișoara Balaifal și-am întrebat-o ce dorește.

Ce doriți, domnișoară Balaifal? a spus Pandro.

Domnișoara Balaifal a scotocit în buzunarul hainei, dînd la iveală un teanc de broșurele, și, fără să se uite la ele, ne-a dat la fiecare cîte una. A mea era intitulată: *Mîntuire, istoria unui beţiv.* Iar a lui Pandro se chema: *În sfîrșit pace, istoria unui beţiv.*

Ce să facem cu ele? a spus Pandro.

Vreau să citiți aceste cărțulii și să vă dați silința să fiți băieți cuminți, a spus domnișoara Balaifal. Aș vrea să nu mai folosiți expresii necuviincioase.

Văd că aici nu-i vorba de expresii necuviincioase, a spus Pandro.

Aceste broșurele cuprind învățături bune pentru voi doi, a spus ea. Citiți-le și să nu mai folosiți de-acum înainte expresii necuviincioase.

Da, doamnă, am spus. Asta-i tot?

Încă ceva, a spus bătrîna domnișoară Balaifal. N-ați vrea, băieți, să-mi dați o mînă de ajutor să trecem armoniul din sufragerie în salon?

Desigur, domnișoară Balaifum. Oricînd doriți,a zis Pandro.

Așa că am intrat la doamna aceea și, în timp ce ea ne dirija ca nu cumva să ne lovim sau să lovim cumva armoniul, l-am dus încet-încet de-acolo, din sufragerie, în salon.

Acum citiți și broșurelele, a spus ea.

Da, doamnă, a răspuns Pandro. Asta-i tot?

Uite ce-i, a spus ea. N-ați vrea să mă acompaniați din gură în timp ce eu cînt la armoniu?

Nu am ureche, domnișoară Balaifum, a spus Pandro.

Mofturi, a zis ea. Sînt sigură că ai ureche, Pedro.

Pandro, nu Pedro, a spus Pandro. Pedro e numele vărului meu.

De fapt, pe Pandro îl chema Pantalo, adică pantaloni pe armenește. Cînd a fost la școală, însă, se vede că n-a fost atentă profesoara, ori nu i-a fost pe plac cum sună numele, așa că îl trecuse Pandro în catalog. Iar vărului meu i se schimbase și lui numele la

şcoală în Pedro, deşi pe el îl chema Bedros, cu b moale. Desigur că era bine şi aşa şi nimeni nu se supăra de asta.

Fără a-i răspunde, doamna cea în vîrstă s-a aşezat pe taburet, şi-a potrivit picioarele cu grijă pe pedale şi, fără să ne dea vreo lămurire, a început să cînte o melodie care, după cît era de plicticoasă, se vedea bine că-i religioasă. Peste o clipă a început să cînte şi din gură. Pandro a spus atunci, cu jumătate de glas, o vorbă foarte necuviincioasă, ba chiar vulgară, pe care noroc că domnişoara Balaifal n-a auzit-o. N-aş fi putut să spun că vocea domnişoarei Balaifal era fermecătoare. Deşi larma pedalelor era mai tare decît glasul ei, iar sunetele armoniului nici ele nu erau prea clare, tot îţi puteai da seama că vocea domnişoarei Balaifal nici gînd să fie minunată.

„Galilee, luminoasă Galilee", cînta ea.

S-a răsucit spre noi şi ne-a făcut un semn cu capul, spunîndu-ne:

Cîntaţi, cîntaţi, băieţi!

Nu cunoşteam nici melodia, nici cuvintele, dar se părea că politeţea cerea să facem un efort cinstit, aşa cum am făcut, încercînd să urmărim pe cît se poate melodia ce se-

nălța din armoniu și vorbele dramatice ce se-nălțau din domnișoara Balaifal.

„Poruncii furtunii să se abată din Galileea cea înfuriată", cînta ea.

În total am încercat să intonăm trei cîntece.

Vă mulțumim din suflet, domnișoară Balaifum, spunea la sfîrșitul fiecărui cîntec Pandro. Acum putem pleca?

În fine, domnișoara Balaifal s-a sculat de la armoniu, spunînd:

Sînt sigură că asta v-a făcut să vă simțiți mai bine, nu? Dacă prietenii stricați vă îndeamnă la băut, să nu le dați ascultare.

N-o să le dăm ascultare, domnișoară Balaifum, a spus Pandro. Așa-i, Aram?

N-o să le dau ascultare, am răspuns.

Nici eu, a spus și Pandro. Ne putem duce, domnișoară Balaifum?

Citiți broșurelele, a spus. Nu-i încă prea tîrziu.

Da, o să le citim. Cum avem vreme le citim, a spus Pandro.

Am părăsit căsuța domnișoarei Balaifal, și întorcîndu-ne la Pandro în ogrăjoara de dinaintea casei, ne-am apucat să frunzărim broșurile. Nu ajunsesem la jumătate cu cititul, cînd

doamna cea bătrînă, ieşind afară pe verandă, a strigat tare către noi cu mare tulburare:

Care din voi a fost?

Care din noi a fost ce? a întrebat Pandro.

Era teribil de uimit.

Care din voi a fost cel care a cîntat? a întrebat cucernica cucoană.

Am cîntat amîndoi, am răspuns eu.

Nu, a spus domnişoara Balaifal. Nu, numai unul a cîntat. Unul din voi are o voce minunată, creştinească.

Eu n-am fost, a zis Pandro.

Tu, s-a întors ea către mine. Eugen. Aşa-i că tu ai fost?

Aram, am spus. Nu Eugen. Cred că nici eu n-am fost.

Veniţi încoace, băieţi, a spus bătrîna domnişoară.

Care? a întrebat-o Pandro.

Amîndoi, a răspuns ea.

Iar am intrat în casă şi iar domnişoara Balaifal s-a aşezat la armoniu.

Eu nu vreau să mai cînt. Nu-mi place nici de frică, a zis Pandro.

Să cînţi tu, mi-a spus mie.

Şi am cîntat.

Bătrîna a sărit în sus.

Tu eşti, a strigat ea. Şi trebuie să cînţi de-acum la biserică.

N-am chef, am zis.

De ce foloseşti un limbaj vulgar? m-a întrebat.

Nu folosesc nici un limbaj vulgar, am zis, şi jur că n-am să folosesc în viaţa mea un limbaj vulgar, dar în biserică nu cînt, Doamne fereşte.

Ai cea mai creştinească voce pe care am auzit-o de cînd sînt, a spus cucernica bătrînă.

Ba nu, am spus.

Ba da, a spus ea.

Chiar dacă ar fi aşa, eu tot nu cînt, am spus.

Ba trebuie numaidecît, a spus iar domnişoara Balaifal.

Vă mulţumim din suflet, domnişoară Balaifum, a spus Pandro. Acum putem pleca? Nu vrea să cînte la biserică.

Ba trebuie să cînte, a stăruit bătrîna.

De ce? a întrebat-o Pandro.

Pentru salvarea sufletului său, a spus cucoana cea bătrînă.

Pandro a mormăit iar vorba cea spurcată.

Spune-mi, a zis ea. Cum te cheamă?

I-am spus.

Şi eşti creştin, desigur? m-a întrebat.

Aşa cred, am răspuns.

Şi prezbiterian, fără îndoială, a spus ea.

De asta nu sînt sigur, am răspuns.

Ba eşti, a hotărît cucernica bătrînă. Sigur că eşti. Şi vei cînta la biserica prezbiteriană din strada Tulare, în corul de copii, duminica ce vine.

De ce? a spus iar Pandro.

Avem nevoie de voci, ne-a explicat ea. Ne trebuie voci tinere. Nu avem cîntăreţi. Are să cînte duminica ce vine.

Nu-mi place de loc să cînt. Şi nici să mă duc la biserică, am spus.

Staţi jos, băieţi, a spus bătrîna domnişoară. Vreau să vă spun ceva.

Am ascultat-o. Şi domnişoara cea bătrînă ne-a ţinut o predică de mai mult de treizeci de minute.

Nici eu, nici Pandro nu credeam o iotă din tot ce ne spunea, deşi din pură politeţe îi răspundeam la întrebări aşa cum ne închipuiam că ar vrea ea să-i răspundem, dar, cînd ne-a îndemnat să-ngenunchem alături de ea cît timp se va ruga, atunci ne-am opus. Bătrîna a încercat un timp să ne convingă, apoi s-a hotărît să ne mai lase deocamdată. Pe urmă iar a încercat, dar noi am fost de piatră. Pan-

dro i-a spus că sîntem gata oricînd să-i mutăm armoniul sau altceva la fel, dar în genunchi nu ne așezăm și gata.

Acum, a spus cucoana preacucernică, vreți să-nchideți ochii?

De ce? a întrebat iar Pandro.

Așa e obiceiul, ca toată lumea să închidă ochii cînd cineva se roagă, a lămurit bătrîna domnișoară.

Cine se roagă? a spus Pandro.

Nimeni deocamdată, a spus ea. Dar, dacă făgăduiți că o să-nchideți ochii, am să mă rog eu, dar numai dacă-mi făgăduiți că țineți ochii închiși.

Și pentru ce vreți să vă rugați? a întrebat-o Pandro.

Păi pentru voi, a răspuns ea.

De ce? a întrebat-o iar Pandro.

O mică rugăciune pentru voi nu strică. Vreți să închideți ochii? a zis iar domnișoara Balaifal.

Hai, fie, a zis Pandro.

Am închis ochii și domnișoara Balaifal a prins a se ruga.

Dar numai mică nu se poate spune că a fost rugăciunea aceea.

Amin, a sfîrşit ea. Aşa-i, băieţi, că vă simţiţi mai bine?

Adevărul era că nu se simţeau de loc mai bine.

Da, ne simţim mai bine, a spus Pandro. Ne putem duce, domnişoară Balaifum? Oricînd doriţi venim iar să vă mutăm armoniul.

Şi cîntă cu tot harul pe care-l ai în tine, mi-a spus bătrîna domnişoară, şi ocoleşte pe cei stricaţi care te îndeamnă la băut.

Da, doamnă, zic.

Ştii unde-i biserica, nu? zice ea.

Care biserică? zic eu.

Biserica prezbiteriană din strada Tulare, zice.

Ştiu unde-i, zic.

Domnul Sherwin o să te-aştepte duminică de dimineaţă la nouă şi jumătate.

Se părea că fusesem strîns cu uşa.

Pandro a mers duminică cu mine la biserică, însă n-a vrut să intre în cor şi nici să cînte. S-a aşezat în cel din urmă rînd de bănci şi a stat acolo să observe şi să asculte. Cît despre mine, cred că nu m-am simţit în viaţa mea mai nenorocit, cu toate că am cîntat.

Nu mă mai prinde, i-am spus lui Pandro după ce toate s-au sfîrşit.

Duminica cealaltă bineînțeles că nu m-am arătat, dar asta n-a slujit de loc, căci domnișoara Balaifal ne-a chemat iar la ea în casă, iar a cîntat la armoniu și din gură și ne-a pus iar să cîntăm, iar s-a rugat și se vedea că-i hotărîtă să mă rețină în corul de copii. Am refuzat-o categoric și domnișoara Balaifal s-a hotărît atunci să ne prezinte chestiunea sub un aspect mai pămîntesc.

Tu ai o voce rară creștinească, a explicat ea. O voce de care religia are nevoie. Tu însuți ești profund religios, deși nu-ți dai încă seama de asta. Și, așa fiind, te rog să cînți duminica pentru mine. Și am să *te plătesc.*

Cît? a spus Pandro.

Cincizeci de cenți, a spus bătrîna domnișoară.

De obicei cîntam patru sau cinci cîntece. Țineau cam jumătate de oră în total, dar trebuia să mai rămînem încă un ceas în plus cît își rostea preotul predica. Pe scurt, nu-mi convenea.

De asta nici nu i-am răspuns.

Șaptezeci și cinci de cenți, a zis iar domnișoara Balaifal.

Era un aer îmbîcsit, predicatorul — un plicticos fără pereche, ce să vă spun, un chin adevărat.

Dau un dolar, a spus bătrîna, nici un cent în plus.

Dați un dolar și un sfert, a propus Pandro.

Nici un cent peste un dolar, a răspuns domnișoara Balaifal.

Are cea mai frumoasă voce din tot corul, a zis Pandro. Un dolar? O voce ca a lui zău că face doi dolari în orișice religie.

Asta-i oferta mea, a spus bătrîna domnișoară.

Mai sînt religii, a spus Pandro.

Trebuie să spun că asta a tulburat-o tare pe domnișoara Balaifal.

Dar vocea lui, a spus ea cu amărăciune, e o voce creștinească, ba chiar mai mult decît atîta, prezbiteriană.

Baptiștii ar fi bucuroși să pună mîna pe o voce ca a lui pentru doi dolari, a urmat Pandro.

Baptiștii! a exclamat bătrîna domnișoară Balaifal cu un ușor — ezit să spun — dispreț.

Nu-s altfel decît prezbiterienii, a zis iar Pandro.

Un dolar, a stăruit bătrîna. Un dolar şi numele tău pe program.

Dar mie nu-mi place să cînt, am spus.

Ba-ţi place, a spus ea. Ţi se pare numai că nu-ţi place. De te-ai putea vedea la faţă cînd cînţi, atunci...

Are un glas de înger, a spus Pandro.

Am să-ţi arăt eu ţie, i-am spus lui Pandro în armeneşte.

Asta nu-i voce de un dolar, a urmat Pandro.

Bine, băieţi, a zis bătrîna domnişoară. Hai un dolar şi cincisprezece cenţi, însă mai mult nu dau.

Daţi un dolar şi-un sfert, a îndemnat-o Pandro, că altfel ne ducem la baptişti.

Bine, a cedat domnişoara Balaifal, dar trebuie să vă spun că prea vă tîrguiţi.

Staţi, staţi o clipă, am spus eu. N-am chef să cînt. Nu cînt nici pentru un dolar şi un sfert ori pentru mai ştiu ce.

Ai încheiat o învoială, a spus cucernica bătrînă.

N-am încheiat nici o învoială, i-am răspuns. Pandro a încheiat. Să cînte *el.*

El *nu poate* cînta, a spus bătrîna domnişoară.

Am cel mai urît glas din lume, a spus cu mare fudulie Pandro.

Pe vocea lui nenorocită nu dă nimeni nici zece cenți, a spus bătrîna cucernică.

Nici cinci cenți, a zis Pandro.

Uite ce, am spus eu, nu am de gînd să cînt nici pentru un dolar și un sfert, nici pentru altceva. Nu-mi trebuie nici un ban.

Ai încheiat o învoială, a zis iar domnișoara Balaifal.

Da, da, așa-i, a spus și Pandro.

M-am repezit la Pandro acolo în salonul domnișoarei Balaifal și ne-am încăierat. Bătrîna și cucernica doamnă a încercat să ne despartă, dar, cum îi era greu să deslușească care din noi e băiatul cu voce îngerească, a început să spună o rugăciune. Și ne-am bătut într-una pînă cînd mai toată mobila din cameră, afară de armoniu, a fost răsturnată. Meciul a fost pînă la urmă nul și luptătorii, sleiți cu totul de puteri, au rămas lați, întinși pe spate.

Bătrîna s-a oprit din rugăciune și a spus:

Atunci rămîne așa, duminică, cu un dolar și un sfert.

Mi-a trebuit un timp ca să-mi recapăt respirația.

Cînt, domnișoară Balaifal, am spus, dar numai dacă e și Pandro în cor.

Dar vocea lui, a protestat ea, e oribilă.

Puțin îmi pasă cum e vocea. Dacă e vorba să cînt, să cînte și el, zic.

Mă tem c-o să ne facă de rîs corul, a spus bătrîna domnișoară.

Trebuie să meargă și el sus cu mine în fiecare duminică acolo, am spus; altfel nici nu vreau să aud.

Atunci să văd ce-i de făcut, a spus bătrîna.

A stat și a chibzuit cam multișor.

Ce-ar fi să meargă acolo și să stea în cor fără să cînte? a spus ea. Ce-ar fi să se *prefacă* numai?

N-am nimic împotrivă, am spus; numai să stea și el acolo toată vremea.

Dar eu cît capăt? a zis Pandro.

Ei, asta-i, a spus domnișoara Balaifal, doar nu crezi că am să te plătesc acuma și pe tine?

Păi dacă merg și eu acolo sus, a spus Pandro, e drept să fiu plătit.

Fie, a spus ea. Un dolar pentru cel care cîntă în cor și douăzeci și cinci de cenți pentru cel ce nu cîntă.

Am cea mai proastă voce de pe lume, a zis Pandro.

Hai, fii cinstit, a spus cucernica doamnă. La drept vorbind, nici n-ai să cînți. Ai să stai numai la un loc cu ceilalți băieți.

Douăzeci și cinci de cenți nu-i destul, a spus Pandro.

Ne-am ridicat de jos și am început să facem rînduială prin odaie.

Fie, a spus bătrîna domnișoară. Un dolar pentru cel ce cîntă. Treizeci și cinci de cenți pentru cel ce nu cîntă.

Dați cincizeci, a spus Pandro.

Bine, a spus bătrîna. Tu un dolar. Și tu cincizeci de cenți.

Începem lucru de duminica ce vine? a întrebat-o Pandro.

Bineînțeles, a spus cucernica bătrînă. Banii vi-i dau aici, îndată după slujbă. Să nu suflați vreo vorbă despre asta la ceilalți băieți din cor.

Nu spunem nimănui, a încredințat-o Pandro.

Astfel, în cel de-al unsprezecelea an al vieții mele, am devenit mai mult sau mai puțin prezbiterian, ori, cel puțin, în fiecare duminică dimineață. Dar n-am făcut-o pentru bani. Ci pur și simplu pentru că se înche-

iase o învoială și domnișoara Balaifal se străduise din tot sufletul ca să mă vadă cîntînd pentru religie.

Dar, cum începusem să spun acum șase-șapte minute, o ciudățenie a țării noastre e ușurința cu care toți — ori cel puțin toți cei pe care-i cunosc — își pot schimba credința fără să sufere ceva sau cineva din asta. Așadar, eu m-am botezat la 13 ani în biserica catolico-armeană, cu toate că încă mai cîntam pentru creștinii prezbiterieni și cu toate că începusem să devin cu vîrsta ceva mai sceptic în privința ritualurilor convenționale ale religiei și eram tare doritor să ajung într-un fel la o credință a mea proprie, putînd comunica cu Atotputernicul prin mijloacele mele proprii. Dar asta, chiar după ce m-am botezat, mi-a stăruit în suflet ca o nemulțumire adîncă.

La două luni după botez, schimbîndumi-se vocea, învoiala mea cu domnișoara Balaifal s-a anulat, ceea ce a fost o mare ușurare pentru mine și o cumplită lovitură pentru ea.

Cît despre biserica catolico-armeană din bulevardul Ventura, dădeam pe-acolo doar pe la Paști și la Crăciun. Tot restul vremii

schimbam mereu credințele și pentru asta nu m-am simțit mai rău pînă la urmă; așa că acum credința mea, ca mai a tuturor americanilor, este de a crede în orice religie, bineînțeles că și într-a mea, și n-am de loc idei preconcepute față de ceilalți, indiferent de ce cred ori ce nu cred ei, numai să fie oameni de treabă.

De cîte ori se abătea un circ pe la noi prin oraș, de atîtea ori eu și prietenul meu, Joey Renna, eram parcă deodată, vorba ceea, apucați de streche. Era de ajuns să apară afișele pe garduri și-n vitrinele sărăcăcioase ale prăvăliilor, ca s-o pornim haihui, legînd cartea de gard. Era de ajuns să se zvonească că circul e în drum spre oraș, ca să începem, eu și Joey, să ne-ntrebăm dacă a tras vreodată cineva vreun folos dintr-un pospai de învățătură.

Și o dată ce-*ajungea* circul în oraș, chiar că de nimic nu mai eram buni. Ne petreceam la trenuri toată vremea, uitîndu-ne cum se descarcă animalele, luîndu-ne după camioanele cu lei și tigri de-a lungul bulevardului Ventura, pe urmă dînd mereu tîrcoale așezării, încercînd să ne-mprietenim cu îngrijitorii, cu acrobații și cu clovnii.

Circul era tot ceea ce lipsea lumii pe care o cunoșteam. Circul era aventură și călătorie, primejdie și dibăcie, grație, fantezie și comedie, alune, floricele, gumă de mestecat și sifon. De obicei căram căldări de apă la elefanți și rămîneam prin preajmă, încercînd să ne închipuim că avem și noi un rol în toată comedia aceea formidabilă, în ridicarea cortului uriaș, în aranjarea fiecărui lucru la locul lui și-n așteptarea răbdătoare ca oamenii să vie să-și cheltuiască banii.

Și așa, într-o bună zi, Joey a dat buzna în clasa a 5-a a școlii Emerson, la zece minute după ce intrase profesoara și, fără să-și ia șapca de pe cap ori să se scuze de întîrziere, a strigat:

Ei, Aram, ce naiba faci aici? A sosit circul în oraș.

Pe dată dracul mi-a luat mințile. Am sărit ca ars, m-am năpustit pe ușă, în timp ce biata domnișoară Flibety striga în urma mea. Stai, Garoghlanian. Rămîi în clasă. N-auzi ce-ți spun? Stai, Garoghlanian!

Ba auzeam eu foarte bine și mai știam ce-nsemna plecarea mea. Plecarea însemna o strașnică bătaie cu cureaua de la bătrînul

Dawson. Dar n-aveam încotro. Circul îmi plăcea la nebunie.

Te-am căutat peste tot locul, mi-a spus în stradă Joey. Ce s-a întîmplat, Aram?

Știam că vine circul, am spus, dar am uitat că azi. Unde-au ajuns cu aranjatul?

La cinci am fost la tren, a zis Joey. Iar de la șapte pînă acum am stat acolo pe teren la ei. Dejunul l-am luat la masa circului. Tii! Grozav a fost.

Zău, Joey? am spus. Și cum sînt ei?

Grozavi, a răspuns Joey. Încă vreo doi-trei ani, mi-au spus, și pot pleca cu dînșii.

Ca ce? am spus. Îmblînzitor de lei sau cam așa ceva?

Ei, chiar îmblînzitor de lei poate că nu de la-nceput, a spus Joey. Cred că întîi ca simplu lucrător, pînă învăț să fac pe clovnul ori altceva. Așa, deodată, nici nu cred că aș putea lucra cu leii.

Eram pe bulevardul Ventura și ne-ndreptam spre locul circului ce se afla lîngă terenul bîlciului, exact la miazănoapte de spitalul comitatului.

Tii, ce dejun, a făcut Joey. Plăcinte calde, ochiuri cu șuncă, cîrnați și, la sfîrșit, cafea.

Și mie de ce nu mi-ai spus? am zis.

Credeam că știi, a răspuns Joey. Credeam că ai să vii la tren ca și anul trecut. Dacă aș fi știut că ai uitat, ți-aș fi adus aminte. Ce te-a făcut să uiți?

Nu știu, am spus. Așa, fără motiv.

Greșeam, dar atunci nu-mi dădeam seama de asta.

Nu era ce se cheamă o uitare. Acum îmi *aminteam* ce se-ntîmplase. Îmi căutasem liniștit de treabă, amintindu-mi, se vede, de bătaia pe care o încasasem cu un an în urmă de la Dawson fiindcă lipsisem de la școală în ziua cînd sosise circul în oraș. Asta era, probabil, pricina ce mă ținuse adormit la ora patru și jumătate dimineața, vreme la care de drept s-ar fi cerut să fiu treaz, îmbrăcat și-n drum spre tren. De vină era, desigur, amintirea acelei groaznice bătăi pe care mi-o dăduse bătrînul Dawson, însă atunci nu-mi dădeam seama. Și eu și Joey consideram bătăile acelea ca pe ceva ce ni se cuvenea, deoarece țineam să fim cinstiți și respectuoși față de comitetele școlare, și dacă a lipsi fără a fi bolnav era în contra regulamentului și te-așteptai să încasezi bătaie pentru asta, atunci, poftim, eram acolo și pozna o făcusem, așa că cei din comitet să judece greșeala

cum vor ști mai bine. Și, de obicei, o pedepseau cu o bătaie. Și ne amenințau că ne trimit la școala de corecție, dar n-au făcut-o niciodată.

Circ? spunea de obicei bătrînul Dawson. Aha, da, circ. Ia apleacă-te, băiete.

Și ne aplecam, întîi Joey, apoi eu, și bătrînul Dawson începea un exercițiu violent cu umerii, iar noi ne străduim să nu urlăm. Cinci-șase lovituri ne țineam bine, nu urlam, dar după asta prindeam a scoate niște urlete grozave, ca indienii la atac. De obicei ne auzea întreaga școală, și bătrînul Dawson, după ce vizitele noastre prinseră a fi ceva obișnuit, ne îndemna politicos să facem mai puțină gălăgie că doar eram la școală, unde toți se sileau să învețe.

Nu-i frumos față de ceilalți, ne dăscălea bătrînul Dawson, cei care încearcă să-și vîre-n cap puțină învățătură.

N-avem ce face, spune Joey. Doare-al dracului.

Știu, aprobă bătrînul dascăl, dar pare-se că mai există și ceva care se cheamă modulație. Eu cred că unii se cam întrec cu zbieratul cînd nu le pasă de ceilalți. Încearcă

să-ți modulezi cît de cît urletele astea fioroase. Ia vezi, poate că ești în stare.

I-a ars apoi lui Joey douăzeci de curele, iar Joey s-a străduit să nu mai zbiere așa cumplit. După bătaie era grozav de roșu la față, iar domnul Dawson foarte obosit.

Ei, cum a fost? a-ntrebat Joey.

Mult mai bine, a zis bătrînul Dawson. Mult mai cuviincioase decît toate de pînă acum.

Mi-am dat toată silința, a spus Joey.

Îți mulțumesc, a zis bătrînul Dawson.

Era trudit și răsufla din greu. Atuncea am înaintat și eu spre scaunul din fața lui, anume pus pentru ședințe, ca să ne-ajute să-ndurăm acele usturătoare chinuri. Mi-am potrivit poziția corectă, dar el mi-a spus:

Mai stai, Aram, măcar o clipă, dă-i voie omului să-și tragă răsuflarea. Ce vrei, nu mai am douăzeci și trei de ani, am *șaizeci* și trei. Mai lasă-mă să mă odihnesc o clipă.

Bine, am spus, dar aș fi vrut să termin cît mai repede.

Să nu urli prea tare, a spus el. Cei care trec pe stradă își pot închipui că avem aici o cameră de tortură. Doare chiar așa de rău?

Întrebați-l pe Joey, am spus.

Ce zici, Joey? a întrebat bătrînul Dawson. Nu exagerați voi puțin, măi băieți? Să impresionați pe cineva din clasă? Te pomenești că pe vreo fată.

Ba nu urlăm ca să înduioșăm pe cineva, domnule Dawson, a spus Joey. Și n-am urla de loc dacă ne-am putea stăpîni. Așa-i, Aram, că ni-e rușine să urlăm?

E nemaipomenit de neplăcut să te întorci în clasă și să te-așezi în bancă după atîta zbierat, am spus. Ne-ar conveni să nu urlăm dacă ne-am putea stăpîni.

Bine, a spus bătrînul dascăl. Nu vreau să fiu absurd. Nu-ți cer decît să-ți îndulcești cît de cît urletul.

Am să fac tot ce-am să pot, domnule Dawson, am spus. Ei, v-ați tras sufletul?

Mai lasă-mă încă o clipă, Aram, a spus el.

După ce și-a tras sufletul, mi-a tras și mie o porție de douăzeci și am urlat ceva mai tare decît Joey; după aceea ne-am întors în clasă. Era grozav de neplăcut. Toți se uitau la noi.

Ei, a făcut Joey, ce așteptați, mă rog? Toți ați fi la pămînt și ați muri dacă ați încasa vreo douăzeci. N-ați urla puțintel, ci pur și simplu ați muri.

Acum destul cu asta, a spus domnișoara Flibety.

E adevărul, a spus Joey. Sînt speriați cu toții. Sosește circul în oraș și dumnealor ce fac? Vin la școală în loc să se ducă la circ.

Ajunge, a spus domnișoara Flibety.

Cine se cred, mă rog, de ne privesc așa cu dispreț? a urmat Joey.

Bătrîna domnișoară Flibety și-a ridicat mîinile-n sus, făcînd pe Joey să tacă.

Și, iată, circul era acum din nou în oraș, un an întreg trecuse între timp, sosise iar aprilie și ne îndreptam iar spre terenul circului. Atîta că de data asta era mai rău ca orișicînd, din pricină că ne văzuseră la școală și că știau că am plecat spre circ.

Ce crezi? au să-l trimită pe Stafford după noi? l-am întrebat pe Joey.

Stafford era pedagogul școlii.

Putem scăpa cu fuga, a spus Joey. Dacă vine, eu o zbughesc la stînga, tu la dreapta. Pe *amîndoi* n-o să ne poată prinde. Să scape măcar unul.

Perfect, am spus. Și dacă unul e înhățat?

Stai, stai să mă gîndesc, a spus Joey. Ce-ar trebui să facă acela care nu-i prins? Să se predea, ori să strice Forduł lui Stafford?

Eu sînt pentru stricat, am spus.

Și eu la fel, a zis Joey. Atunci așa, rămîne că-l stricăm.

Cînd am ajuns la locul circului, erau deja vreo două cortulețe instalate și pe cel mare îl ridicau atunci. Am stat prin preajmă observînd. Era teribil cum lucrau. O mînă de băieți, care mai degrabă aduceau a vagabonzi, răzbeau o treabă pe care ai fi zis că abia o sută de oameni ar fi putut s-o facă. Și o făceau și cu eleganță.

Deodată, unul, căruia toți îi spuneau Red, a strigat către mine și Joey.

Ei, voi de-acolo, voi arabilor, nu dați o mînă de-ajutor?

Am alergat cu Joey la el.

Da, domnule, am spus.

Era un om scund de statură, cu umerii foarte lați și mîini grozav de mari. Nu-ți da impresia că-i mic fiindcă părea atît de vînjos și avea o chică așa de deasă și de roșie în cap. Ba zău de n-ai fi zis că-i de fapt uriaș.

Ne-a pus pe amîndoi să ținem de-o frînghie care era legată de un sul de pînză ce zăcea jos.

È o treabă uşurică, a spus Red. În vreme ce băieţii ridică stîlpul cel de colo să-l pună unde trebuie, voi să trageţi de frînghie ca pînza să urce cu stîlpul deodată.

Da, domnule, a spus Joey.

Eram la treabă toţi cînd l-am zărit pe Stafford.

Ce facem? Nu putem fugi, am spus.

N-are decît să vie, a zis Joey. I-am spus lui Red că-i dăm o mînă de ajutor şi trebuie să ne ţinem de cuvînt.

Ştii ce? am zis. Îi spunem să ne aştepte pînă ce isprăvim de urcat pînza şi-apoi o luăm la sănătoasa.

Perfect, a spus Joey.

Stafford era un tip solid, îmbrăcat corect, cu faţa roşie ca sfecla, părînd să fie mai degrabă avocat sau cam aşa ceva. A venit drept la noi şi a spus:

Ei, huliganilor, haideţi cu mine.

I-am promis lui Red că-i dăm o mînă de ajutor, a zis Joey. Mergem îndată ce isprăvim de urcat pînza.

Trăgeam cît puteam, alunecînd, căzînd. Oamenii munceau din greu. Red striga comenzile şi, într-o clipă, treaba a fost gata şi rolul nostru încheiat.

N-a mai fost vreme să aflăm nici ce voia să spună Red, dacă avea de gînd să ne poftească să stăm cu ei la masă ori mai știu eu ce.

Joey a zbughit-o într-o parte și eu într-alta, iar Stafford a dat fuga după *mine*. În urma mea cei de la circ rîdeau și-l auzeam pe Red strigînd:

Fugi, fugi, băiete, că nu te poate prinde. E molîu. Fă-l să alerge cît mai mult. Are nevoie de gimnastică.

Îl auzeam și pe Stafford. Era grozav de furios și înjura.

Totuși am izbutit să scap și am rămas pitit pînă ce l-am văzut plecînd cu Fordul. Atuncea m-am întors la cortul cel mare și l-am găsit pe Joey.

De data asta o s-o pățim rău, a spus Joey.

Mă tem că ne trimite la casa de corecție, am spus.

Nu, a răspuns Joey. Eu cred că o să încasăm treizeci. Dacă-i așa, să vezi ce-o să urlăm, o grozăvie! Treizeci de lovituri nu-i glumă, chiar dacă Dawson are șaizeci și trei de ani. Nu-i chiar așa de slăbănog.

Treizeci? am spus. Văleu! Te pomenești că plîng.

Probabil, a spus Joey. Probabil că și eu. Chiar și de zece îți pare că ai să plîngi, însă te stăpînești pînă la a unsprezecea, apoi pînă la a douăsprezecea și ți se pare că la următoarea ai să începi să plîngi. Ei, dar așa departe încă n-am ajuns. Poate că la treizeci, mai știi, avem să plîngem.

Ei, am zis eu, vedem noi mîine.

Red ne-a mai dat cîte ceva de lucru pe teren, apoi ne-a așezat cu el la masă. A fost grozav. Am stat de vorbă cu niște acrobați, cred că erau spanioli, și cu o familie de italieni care lucrau cu caii. Am văzut și amîndouă spectacolele, pe cel de după-amiază și pe cel de seară, și apoi am ajutat să se desfacă din nou circul în bucățele; i-am însoțit pînă la tren și abia pe urmă ne-am întors acasă. Cînd am ajuns, era foarte tîrziu. A doua zi de dimineață cînd a fost vorba să mă scol ca să mă duc la școală, eram grozav de somnoros.

La școală eram așteptați. Domnișoara Flibety nu ne-a lăsat măcar să ne-așezăm în bancă pentru strigarea catalogului. Ne-a făcut vînt direct în cancelarie. Bătrînul Dawson ne aștepta și el. Era și Stafford, grozav de mînios.

Mă gîndeam: „Hait! ni s-a înfundat, să știi că ne trimite la școala de corecție".

Iată-i, a spus Dawson lui Stafford. Dacă vrei, ți-i dau dumitale.

Nu era greu de priceput că discutaseră și nu se-nțeleseseră prea bine. Bătrînul Dawson părea să fie enervat și Stafford supărat pe el.

Aici, în școală, a spus bătrînul Dawson, eu singur sînt cel care pedepsesc. Nimeni altul. Însă nu pot să te opresc să-i duci la casa de corecție.

Stafford n-a spus nimic. S-a întors și a ieșit din cancelarie.

Ei, cum a fost, flăcăi? a întrebat bătrînul Dawson.

Am stat și cu ei la masă, a spus Joey.

Ia să vedem acuma, a zis bătrînul Dawson. A cîta poznă-i asta, a șaisprezecea ori chiar a șaptesprezecea?

N-au fost așa de multe, a spus Joey. Să fie-a unsprezecea ori poate a douăsprezecea.

Hm! a făcut bătrînul Dawson, sînt sigur de un singur lucru, că asta-i data cînd trebuie să urc pînă la treizeci.

Eu cred că data viitoare e cînd se urcă la treizeci, a spus Joey.

Nu, a spus domnul Dawson, cred că am încurcat o dată socoteala, sînt sigur că asta-i data cînd trebuie să urc pînă la treizeci. Ei, care face începutul?

Eu, am răspuns.

Bine. Aram, a mai zis domnul Dawson. Ține-te bine de scaun, încordează-te și încearcă să-ndulcești cît poți urlatul..

Da, domnule, am răspuns eu. Am să-mi dau toată osteneala, dar treizeci sînt grozav de multe.

Și-atunci s-a petrecut ceva ciudat. Mi-a dat treizeci cum mi se cuvenea și eu, la rîndul meu, am urlat tot cum se cuvenea, dar urletul era destul de moderat. Era, desigur, cel mai dulce urlet pe care îl scosesem vreodată; din cauză că și bătaia fusese cea mai dulce din cîte mai încasasem pînă atunci. Am numărat cu grijă loviturile și au fost exact treizeci, dar n-au fost dureroase, așa că n-am izbucnit în plîns cum mă temeam.

Cu Joey s-a întîmplat la fel. Am așteptat apoi cuminți, stînd unul lîngă altul, să ne dea drumul să plecăm.

Vă sînt grozav de recunoscător, băieți, a spus bătrînul Dawson, că ați îndulcit așa de

frumos urlatul. Nu-mi place să creadă lumea că vă omor.

Tare-am fi vrut să-i mulțumim că ne trăsese o bătaie atît de ușoară, dar nu știam cum să i-o spunem. El însă nici vorbă că ghicise ce era în noi, căci a zîmbit așa fel încît ne-am dat seama de asta.

Pe urmă ne-am întors în clasă.

Și era minunat. Căci știam sigur că toate au să meargă strună pînă la anul viitor cînd s-o deschide bîlciul în septembrie.

CEI TREI ÎNOTĂTORI ȘI BĂIATUL DIN YALE

Gîrlele erau seci aproape tot timpul anului, dar ce mai vuiau cînd aveau apă! La topirea zăpezilor șuvoaiele porneau cu zvoană mare și de pe undeva, Dumnezeu știe de unde, soseau broaște de baltă și țestoase, șerpi de apă și pești. În primăvara anului apa era grăbită, la fel ca și inima, dar cînd cîmpiile își schimbau haina verde pe una cafenie, florile se prefăceau în fructe și sfioasa căldură în arșiță obraznică, gîrlele se potoleau, iar inima prindea și ea a se lenevi. Cea dintîi apă de munte venea rece, iute, înfricoșătoare. Era atît de învolburată și de rece, că nu îmbia de loc la scăldat un trup gol de copil.

Singur ori cu ceata, cîte un băiat se oprea uneori pe malul unei gîrle și rămînea un timp așa, ațintind apa; apoi deodată, înfruntînd-o într-o teribilă aţîţare, își azvîrlea hainele de pe el, plonja cu capul înainte, ieșea la

suprafață pufnind și trecea rîul înot de partea cealaltă. Dacă era întîiul din grup care se arunca în apă, întotdeauna ceilalți îl urmau fără întîrziere, ca nu cumva să se întoarcă rușinați acasă. Asta nu numai din pricină că apa era rece, ci mai cu seamă fiindcă părea că n-are de loc chef să-și piardă timpul cu niște băiețași. Afurisit de neprietenoasă era apa primăverii.

Într-o zi de april am pornit către Gîrla lui Thompson împreună cu văru-meu Mourad și cu un prieten de-al lui, Joe Bettencourt, un portughez care iubea mai mult ca orice pe lume libertatea și hoinăreala. O sală de clasă făcea din Joe o făptură stupidă. Asta din pricină că acolo se simțea constrîns. Însă cum ieșea de la școală, cum scăpa din preajma ei, mai deștept, mai simpatic, mai natural, mai sincer și mai prietenos băiat ca el nu se afla. Cum spunea vărul meu Mourad: Joe nu-i nătărău — atîta numai că lui nu-i trebuiește educație.

Era o dimineață de duminică, strălucitoare. Aveam fiecare cîte două sandvișuri cu salam și toți trei împreună zece cenți. Ne-am sfătuit să pornim la gîrlă așa fel ca să ajungem acolo cam pe la amiază, cînd va fi cald.

Am apucat de-a lungul liniei ferate spre Calwa, am mers apoi pe șoseaua națională pînă la Malaga, iar de-acolo am luat-o spre răsărit, printre vii, pînă la gîrlă. Gîrla lui Thompson îi spuneam noi unui anumit loc. Era la răspîntia unor drumuri de țară, unde se afla un pod de lemn și-un zăgaz. Locul de înot era la sud de pod. În partea de apus a gîrlei, într-o pășune mare, îngrădită, păștеau cai și vite. Spre răsărit trecea șoseaua. Drumul și canalul călătoreau mai multe mile împreună. Curentul mergea spre sud și podul următor era la două mile mai la vale. În timpul verii o zi de înot nu era socotită completă de către băieți dacă nu te duceai în josul rîului pînă la celălalt pod ca să te întorci, după o clipă de odihnă în pășune, înapoi în contra curentului, ceea ce era un bun antrenament.

Pînă am ajuns noi la Gîrla lui Thomson, strălucirea dimineții se prefăcuse într-o mohoreală ce amintea de iarnă; de fapt, vremea se pregătea de furtună. Apa vuia, cerul era plumburiu și se întuneca din ce în ce, aerul se făcuse rece și dușmănos, iar priveliștea devenise tristă și pustie.

Zice Joe Bettencourt: Am făcut atîta drum pînă aici; eu, cu ploaie ori fără ploaie, am să înot.

Şi eu la fel, zic.

Ba *tu* ai să aştepţi, rosteşte văru-meu Mourad. Joe şi cu mine o să vedem mai întîi cum stau lucrurile. Dacă totu-i în ordine, atunci poţi intra şi tu. Ştii într-adevăr să înoţi?

Ia mai tacă-ţi gura, îi răspund eu.

Aşa spuneam întotdeauna cînd mi se părea că cineva mă insultă fără să-şi dea seama.

Chiar ştii? mă întreabă Joe.

Desigur că ştiu să înot, răspund.

Dacă-l întrebi pe *el*, zice văru-meu Mourad, ştie absolut orişice. Mai bine decît toată lumea.

Habar nu aveau nici unul cît de puţin sigur eram dacă ştiu ori nu să înot destul de bine ca să mă încumet a face un plonjon şi a străbate înot prin trupul acelui şuvoi urlător. Adevărul era că mă speriasem la vederea acelei ape negre ce urla provocîndu-mă, insultîndu-mă.

Ia mai tacă-ţi gura, am spus eu apei.

Mi-am scos mîncarea şi-am muşcat dintr-un sandviş. Văru-meu Mourad mă plesni peste mînă de era cît pe ce să-mi zboare şandvişul în apă.

Mîncare după înot, zice el. Vrei să te apuce niște crampe?

Uitasem cu desăvîrșire. Pesemne pentru că mă simțeam provocat și-mi era și frică.

N-apucă pe nimeni crampele dintr-un sandviș, îi răspund.

Are să pară mai gustos după înot, zice Joe.

Era un băiat tare bun. Își da seama că sînt speriat și că cerc să fac pe grozavul. Iar eu știam că și *el* era speriat, dar că privea situația mai înțelept ca mine.

Să vedem cum facem, spune el. Trecem înot de partea cealaltă, ne odihnim, venim înot înapoi, ne îmbrăcăm, mîncăm și numai dacă trece furtuna pornim spre casă. Dacă nu, mai rămînem să înotăm.

Furtuna asta n-are de gînd să treacă, își dă cu părerea văru-meu Mourad. Dacă ne hotărîm la o partidă de înot, atunci trebuie s-o facem cît mai grabnic și s-o pornim spre casă.

În timp ce vorbeam, Joe începuse a-și scoate hainele. Văru-meu Mourad și le scosese și el, mi le-am scos și eu. Stam toți trei în pielea goală pe malul gîrlei și ne uitam la apa aceea neprietenoasă. Bineînțeles că nu-ți făcea poftă să plonjezi, dar nu există nici un alt mijloc

onorabil de-a intra într-o apă. Dacă cerci să intri păşind în ea, înseamnă, natural, că nu eşti un înotător. Dacă sari în picioare, nu-i chiar o degradare, ci doar o manieră lipsită de stil. Pe de altă parte, apa n-avea pic de farmec, era neprietenoasă, respingătoare şi sinistră totodată. Şi totoşi nu mai încăpea îndoială că era fascinantă. Viteza curentului făcea ca malul de dincolo să pară mai departe decît era în realitate.

Fără a scoate un cuvînt, Joe plonjă. Fără a scoate un cuvînt, văru-meu Mourad plonjă. Cele două-trei secunde dintre pleoscăieli mi se părură nişte lungi zile visate într-un vis de iarnă, căci nu eram numai speriat, ci şi cuprins de-un frig teribil. Cu o întreagă litanie de cuvinte învălmăşindu-se în mintea-mi năucă, am plonjat.

Primul lucru pe care l-am ştiut — doar trei secunde mai tîrziu — a fost că ascultam urletele lui Joe, urletele lui văru-meu Mourad şi chiar urletele mele. Iată ce se întîmplase; plonjasem tustrei în mîl pînă la brîu şi după ce ne smulsesem din el cu mari sforţări, ieşisem la suprafaţă fiecare înspăimîntat de soarta celorlalţi doi. Acum stam în picioare,

în răceala și gălăgia apei, înfundați pînă la genunchi în noroi moale.

Plonjoanele noastre fuseseră sărituri în picioare. Dacă ar fi fost sărituri cu capul înainte, ne-am fi cufundat în mîl pînă la glezne, cu capul în jos, rămînînd acolo pînă la vară, ori poate chiar mai mult.

Asta ne-a cam speriat pe de-o parte, dar pe de alta ne-a făcut să ne simțim strașnic de bucuroși că ne mai aflăm încă în viață.

Pe cînd stam în mîlul apei, furtuna se dezlănțui.

Ei, zice Joe, de-acuma tot ne prinde ploaia. Hai barem să mai rămînem încă un pic în apă.

Dîrdîiam din tot trupul, totuși ni se păru că cea mai bună soluție era să încercăm, pe cît ne sta în putință, să prefacem acea întîmplare într-o partidă de înot. Apa n-avea nici un metru adîncime, dar Joe, sărind din mîl, izbuti să treacă rîul înot încolo și încoace. Am înotat, după cît mi s-a părut mie, timp îndelungat, în realitate cred că nu trecuseră mai mult de zece minute. Ieșind apoi din apă și noroi, ne-am îmbrăcat și am mîncat sandvișurile în picioare, sub un copac.

În loc să înceteze, ploaia se înteţea, aşa că ne-am hotărît să pornim fără întîrziere spre casă.

Poate că ne ia vreo maşină, zice Joe.

Tot drumul pînă la Malaga şoseaua a rămas pustie. În Malaga am intrat la magazinul universal şi ne-am încălzit la sobă, după care, punînd mînă de la mînă, am cumpărat o cutie de fasole şi o franzelă. Proprietarul prăvăliei, unul pe care-l chema Darcous, nu era străin de partea locului. Chiar el ne deschise cutia, împărţi fasolea în trei porţii, pe trei farfurii de hîrtie, ne dădu fiecăruia cîte-o furculiţă de lemn şi ne tăie pîinea felii. Era un bătrîn cu chip tînăr şi hîtru.

Unde aţi fost, băieţi? ne întrebă el.

La înot, răspunde Joe.

La înot?! se miră bătrînul.

Desigur, zice Joe. Am făcut o inspecţie rîului.

Ei, fire-aş să fiu grăpat! face bătrînul. Şi cum era?

Nu era adînc nici de-un metru, zice Joe.

Rece?

Ca gheaţa.

Ei, fire-aş să fiu sădit! zice bătrînul. Şi v-aţi distrat bine?

Ne-am distrat? îl întrebă Joe pe văru-meu Mourad.

Joe nu știa dacă fusese distracție ori altceva.

Nu știu, îi răspunde Mourad. Cînd am plonjat ne-am împotmolit în mîl pînă la brîu.

Și n-a fost tocmai ușor să ne smulgem din noroi, adaug eu.

Ei, fire-aș să fiu curățat de uscături, zice băcanul.

Mai deschise o cutie de fasole, înfulecă el întîi o furculiță plină vîrf și restul ni-l împărți pe cele trei farfurii de hîrtie.

Nu mai avem nici un ban, zic eu.

Ia să-mi spuneți voi, băieți, ce v-a îndemnat să faceți asta? ne întreabă băcanul.

Nimic, rostește Joe pe tonul fără de replică al celui ce are prea multe motive ca să le poată înșira așa, pe nepusă masă, și cu gura plină de fasole și franzelă.

Ei, fire-aș să fiu adunat grămadă și ars, zice băcanul. Ia să-mi mai spuneți acuma, băieți, de ce neam sînteți voi? Californieni ori străini?

Sîntem toți californieni, răspunde Joe. Eu m-am născut în strada G din Fresno. Mourad de colo s-a născut în Walnut Avenue, ori mi se pare că pe undeva de cealaltă parte a

liniei ferate Southern Pacific, iar vărul lui tot pe-aici, prin împrejurimi.

Ei, fire-aș să fiu irigat, zice băcanul. Acuma, să-mi spuneți voi mie, băieți, ce fel de școală aveți?

N-avem nici o școală, îi răspunde Joe.

Ei, fire-aș să fiu cules dintr-un pom și aruncat într-o ladă, face băcanul. Să-mi spuneți acuma, băieți, ce limbi străine vorbiți?

Eu vorbesc portugheza, zice Joe.

Și spui că n-ai școală? se miră băcanul. Eu am diplomă de la Yale, măi băieți, și nu pot vorbi portugheza. Dar tu, flăcăule, ce știi?

Eu știu armeana, răpunde văru-meu Mourad.

Ei, fire-aș să fiu tăiat de pe-un butuc de vie și mîncat strugure cu strugure de o codană de peste zece anișori, face băcanul. Eu nu știu o boabă armenește și sînt absolvent de liceu, seria anului 1892. Ia spune-mi, flăcăule, *tu* cum te numești?

Aram Garoghlanian, zic eu.

Cred că-l pot rosti, spune el. Gar-oghlanian, așa-i?

Așa-i, încuviințez eu.

Aram, urmează el.

Da, domnule.

Dar *tu* ce limbă străină știi? mă întreabă.

Şi eu ştiu armeneşte, îi spun. El e vărul-meu, Mourad Garoghlanian.

Ei, fire-aş să fiu grăpat, sădit, curăţat de uscături, adunat grămadă şi ars, cules dintr-un pom şi — staţi puţin — mai ce? Aruncat într-o ladă parcă, tăiat de pe un butuc de vie şi mîncat strugure cu strugure de-o codană de peste zece anişori? Da, domnule, toate laolaltă, dacă asta nu pune vîrf la toate. Aţi întîlnit ceva reptile?

Ce sînt acelea? întreabă Joe.

Şerpi, lămureşte băcanul.

N-am văzut nici un şarpe, răspunde Joe; apa era neagră.

Apă neagră, rosteşte băcanul. Dar vreun peşte?

N-am văzut nici un peşte, zice Joe.

În faţa prăvăliei se opri un Ford. Din el coborî un domn bătrîn care trecu prin veranda podită şi intră în magazin.

Destupă-mi o striclă, Abbott, rosti el.

Domnule judecător Harmon, spune băcanul, dă-mi voie să-ţi fac cunoştinţă cu trei dintre cei mai faimoşi eroi californieni ai acestei ţări măreţe.

Și băcanul arătă cu degetul spre Joe, iar Joe zise: Joseph Bettencourt — vorbesc portugheza.

Stephen L. Harmon, rostește judecătorul. Vorbesc puțin franceza.

Băcanul arătă cu degetul spre văru-meu Mourad și Mourad zise: Mourad Garoghlanian.

Ce limbă cunoști? îl întrebă judecătorul.

Armeana, răspunde văru-meu.

Băcanul îi prezentă judecătorului o sticlă destupată, iar acesta o duse la gură și după ce trase trei duști zdravene se bătu cu pumnul în piept și rosti: Sînt nespus de mîndru c-am întîlnit un californian care vorbește limba armenească.

Negustorul mă arătă cu degetul.

Aram Garoghlanian, mă prezint eu.

Frați? întreabă judecătorul.

Veri, răspund.

Totuna-i, zice el. Ia spune-mi, Abbott, cu ce prilej, mă rog, banchetul ăsta și poetica ta exaltare — ca să nu spun delir?

Băieții s-au întors chiar acum de la inspectarea brătrînului nostru rîu, zice băcanul.

Judecătorul mai trage trei duști, se bate de trei ori în piept, rar, și întreabă: S-au întors de la *ce*?

S-au întors chiar acum de la înot, îl lămurește băcanul.

Are careva dintre voi febră? spune judecătorul.

Febră? se miră Joe. Doar nu sîntem bolnavi.

Băcanul izbucnește într-un hohot sonor de rîs.

Bolnavi? face el. Bolnavi? Băieții aceștia, domnule judecător, s-au aruncat goi-goluți în apa neagră a iernii și au ieșit afară radiind căldura verii.

Sfîrșisem fasolea și pîinea. Ne era sete, dar nu știam dacă se cădea să-l deranjăm pentru niște apă. Problema asta mă frămînta numai pe mine, cît despre Joe, nu părea că-și bate capul cu așa ceva.

Domnule Abbott, spune el, am putea bea un pic de apă?

Apă? se miră băcanul. Apă, băieți? Apa-i făcută ca să înoți în ea, nu ca s-o bei.

Luă trei pahare de hîrtie și, apropiindu-se de un butoiaș, îi suci caneaua și umplu pe rînd paharele cu un lichior auriu, luminos.

Uite, băieți, ne spuse el; luați și beți. Beți minunatul must dulce de mere aurii.

Judecătorul turnă și el băcanului din sticla lui pe care-o ridică apoi la gură, rostind: În sănătatea dumneavoastră, domnilor.

Mulțumesc, domnule, răspunse Joe.

Băurăm cu toții.

Judecătorul înșurubă la loc dopul sticlei, vîrî sticla în buzunarul de la spate, ne privi pe fiecare în parte foarte atent ca și cum ar fi vrut să ne țină minte tot restul vieții și zise: Cu bine, domnilor. Curtea se deschide peste o jumătate de oră. Trebuie să pronunț o sentință: este vorba de unul care susține că el a *împrumutat* numai calul, *nu* l-a furat. Acel om vorbește mexicana. Celălalt, care pretinde că pîrîtul i-a *furat* calul, vorbește italiana. Cu bine.

Cu bine, am zis noi.

Între timp, hainele aproape se uscaseră pe noi, dar ploaia tot nu contenise.

Vă mulțumesc din suflet, domnule Abbott, spune Joe. Acum trebuie să plecăm acasă.

N-aveți pentru ce, răspunde băcanul. *Eu* trebuie să vă mulțumesc.

Bătrînul devenise ciudat de tăcut pentru un om care abia cu o clipă mai înainte fusese atît de gălăgios.

Am ieșit tăcuți din prăvălie și-am pornit pe șosea. Ploaia era acum atît de fină, încît ai fi zis că nu-i ploaie. Nici nu știu cum i-ai fi putut spune. Joe vorbi primul.

Domnul Abbott ăsta e cineva, zice el.

Pe firmă scrie Darcous, zic. Abbott este numele lui mic.

Mic ori mare, răspunde Joe, dar nu mai încape îndoială că-i cineva.

Și judecătorul acela este cineva, zice vărumeu Mourad.

Om cu școală, spune Joe. Și eu am învățat franțuzește, dar parcă am cu cine vorbi?

Mergeam în tăcere pe șosea. Curînd norii grei se desfăcură, soarele străbătu printre ei și către răsărit, în depărtări, văzurăm curcubeul deasupra Sierrei Nevada.

Se-nțelege c-am inspectat bătrînul nostru rîu. Să fie oare nebun? rostește iar Joe.

Știu eu? răspunde văru-meu Mourad.

Ne-a trebuit încă o oră încheiată ca să ajungem acasă. N-aveam în cap decît pe cei doi oameni și întrebarea dacă băcanul era ori nu era nebun. După părerea mea, nu era, dar în același timp aveam impresia că purtarea lui fusese cam aiurea.

La revedere, zise Joe.

La revedere, i-am răspuns noi.

Și Joe o luă în direcția cealaltă a străzii. Ajuns la vreo cincizeci de metri, se întoarse în loc și rosti ceva parcă mai mult pentru el însuși.

Cum? răcnește văru-meu Mourad.

Era! spune Joe.

Ce era? răcnesc eu spre el.

Nebun, răcnește spre noi Joe.

Zău? răcnesc iar spre el. De unde știi?

Cum poți fi tăiat de pe-un butuc de vie și mîncat strugure cu strugure de-o codană de peste zece anișori? răcnește spre noi Joe.

Să zicem că era nebun! spune văru-meu Mourad. Ei și ce-i cu asta?

Joe își duse mîna la bărbie și rămase o clipă chibzuind. Soarele strălucea acum în toată splendoarea lui și lumea întreagă era numai lumină.

Nu cred că era nebun, răcnește el iarăși.

Și o porni spre uliță la vale, îndepărtîndu-se.

Ba chiar era curat nebun, zice văru-meu Mourad.

Știi ce? Poate că nu-i întotdeauna, închei eu.

Am hotărît să lăsăm deocamdată baltă discuția, pînă vom merge iar la înot, cu care oca-

zie vom face iar o vizită la magazin ca să vedem ce s-a mai întîmplat.

Cînd peste o lună, după un înot la gîrlă, ne-am dus tustrei la magazin, cel care vindea la tejghea era un om cu mult mai tînăr decît domul Abbott Darcous. Nu era nici acesta un străin.

Ce doriți să luați? întrebă el.

De cinci cenți salam, cere Joe; și-o franzelă.

Unde-i domnul Darcous? întrebă văru-meu Mourad.

A plecat acasă, răspunde tînărul.

Unde acasă? zic eu.

Undeva în Connecticut, mi se pare, ne informează el.

Ne-am pregătit sandvișurile cu salam și franzelă și ne-am apucat să mîncăm.

În cele din urmă, Joe pune întrebarea.

Era nebun?

De, spune tîlharul; greu de spus. La început am crezut că-i nebun. După aceea însă m-am convins că nu-i. Felul cum administra magazinul te făcea să-l crezi nebun. Mai multă marfă dădea din prăvălie decît vindea. Cînd îl auzeai cum vorbește, ziceai că-i curat nebun. Altfel era în toată firea.

Mulțumesc, spuse Joe.

Magazinul era acum în perfectă ordine și-un loc cît se poate de plicticos. Am ieșit de acolo și-am pornit spre casă.

Ăsta-i nebun, zice Joe.

Cine? întreb.

Tipul care vinde acum în prăvălie, răspunde el.

Tînărul de-acolo?

Păi sigur, rostește Joe. Noul venit dinlăuntru, care n-are pic de școală.

Cred că ai dreptate, aprobă văru-meu Mourad.

Tot drumul pînă acasă ne-am amintit numai de băcanul cel cu școală.

Fire-aș să fiu sădit, zice Joe la răspîntie, cînd s-o ia în partea cealaltă a străzii.

Fire-aș să fiu cules dintr-un pom și aruncat într-o ladă, zice văru-meu Mourad.

Fire-aș să fiu tăiat de pe-un butuc de vie și mîncat strugure cu strugure de-o codană de peste zece anișori, zic eu.

Desigur să omul acela era cineva. După douăzeci de ani am ajuns la concluzia că fusese un poet și că deschisese prăvălia aceea în nenorocitul nostru de tîrgușor numai de dragul poeziei pe care o putea descoperi întîmplător acolo și nu pentru un cîștig meschin.

Într-o zi sosi în orașul nostru un om călare pe-un măgar și omul acela se apucă să tîndălească mai toată ziulica pe la biblioteca publică unde obișnuiam pe-atunci să-mi petrec tot timpul liber. Era un tînăr indian înalt, din tribul Ojibway. Știam chiar de la el că-l cheamă Locomotivă 38. Toată lumea din oraș era convinsă că-i scăpat de la balamuc.

La șase zile după ce apăru, troleul de pe strada Tulare dădu peste măgarul lui, rănindu-l grav. Animalul muri a doua zi, probabil din pricina leziunilor interne, pe strada Mariposa, colț cu strada Fulton. Se prăbuși pe caldarîm prinzînd sub el piciorul indianului, horcăi și-și dădu duhul. Indianul, după ce-și eliberă piciorul, se ridică și intră șchiopătînd în prăvălia din colț unde ceru o legătură telefonică cu provincia. Telefonă fratelui său din Oklahoma. Convorbirea îl costă foarte scump,

dar el vîrî în aparat suma pe care i-o indică operatorul ca și cum ar fi fost obișnuit să dea zilnic asemenea telefoane.

Mă aflam atunci în magazin, mîncînd o *Royal Banana Special*[1] cu alune pisate.

Cînd ieși din cabina telefonică, mă văzu instalat lîngă aparatul de sifon, la bar, savurînd acea specialitate la modă.

Helo, Willie, zise el.

Știa că nu mă cheamă Willie, dar îi plăcea să-mi spuie așa.

Se duse șchiopătînd pînă la vitrina magazinului unde era guma de mestecat și cumpără trei pachete de Juicy Fruit[2]. Se întoarse șchiopătînd pînă la mine și mă întrebă: Ce mănînci acolo, Willie? Pare ceva bun.

Asta se numește pe-aici o *Royal Banana Special*, îi răspund.

Indianul se urcă pe scaunul de lîngă mine.

Dă-mi și mie o porție la fel, ceru el fetei de la aparatul de sifon.

Mare ghinion cu animalul dumitale, zic eu.

Nu există loc pentru animale în lumea asta, zice el. Ce fel de automobil crezi c-ar fi mai bine să-mi cumpăr?

---

[1] Înghețată.

[2] Bomboane de gumă cu suc de fructe.

Ai de gînd să-ţi cumperi un automobil?

De cîteva minute mă tot gîndesc, îmi răspunde.

Nu mi-aş fi închipuit că ai bani. Credeam că eşti sărac.

Asta-i prima impresie pe care le-o fac oamenilor; a doua-i că sînt nebun.

Ba mie nu mi s-a părut de loc c-ai fi nebun, dar nici c-ai fi bogat.

Uite că sînt, zice indianul.

Şi eu aş vrea să fiu bogat, îi mărturisesc.

De ce?

Vezi, zic eu, sînt trei ani de cînd doresc mereu să mă duc la pescuit la Mendota. Dar am nevoie de nişte instrumente şi de vreun automobil cu care să ajung pînă acolo.

Ştii să conduci o maşină? mă întreabă indianul.

Ştiu să conduc orişice, spun.

Ai mai condus pînă acum vreun automobil? mă cercetează el iar.

Încă nu, îi răspund; dat fiind că n-am avut pînă acum nici unul, iar religia familiei mele este contra furtului de automobile.

Cum adică, vrei să spui că ai putea conduce un automobil aşa, chiar din prima dată cum te sui în el? se miră indianul.

Întocmai, zic eu.

Îți mai amintești ce ți-am spus ieri seară pe treptele Bibliotecii publice?

Cînd vorbeam despre era mașinismului?

Da.

Îmi amintesc.

Bun, spune el. Indienii se nasc cu instinctul călăritului, vînatului, pescuitului și-al înotului. Americanii au din născare un instinct de-a mînui cu ușurință orice drăcovenie mecanică.

Eu nu sînt american, spun eu.

Știu, îmi răspunde. Ești armean. Mi-am amintit că te-am întrebat și mi-ai spus. Ești armean născut în America. Ai paisprezece ani și de pe acum știi că ești în stare să conduci un automobil din clipa în care te-ai suit într-unul. Ești tip de american, deși pielea ți-e oacheșă ca și a mea.

Nu-i mare scofală să conduci o mașină. E simplu ca bună-ziua. Mai ușor decît să călărești un măgar.

Bun, face indianul. E-ntocmai cum spui. Dacă mă duc pînă în capătul străzii și cumpăr un automobil, ai să conduci pentru mine?

Desigur, îi răspund.

Și ce leafă ai vrea?

Cum așa, vrei să-mi dai leafă ca să conduc un automobil?

Desigur, zice el.

Știi, îi spun eu, asta-i foarte frumos din partea dumitale, dar n-am nevoie de bani ca să conduc un automobil.

Poate că unele călătorii vor fi lungi.

Cu cît vor fi mai lungi, cu atît mai bine, zic.

Ești o fire neastîmpărată?

Sînt născut în orășelul ăsta vechi.

Și nu ți-e drag?

Mi-s dragi munții, și rîurile, și locurile de munte.

Ai fost vreodată în munți?

Încă nu, dar ajung eu într-o bună zi la dînșii.

Pricep, zice el. Și ce fel de automobil crezi c-ar fi bine să cumpăr?

Ce-ai zice de-un Ford decapotabil?

E cel mai bun dintre toate automobilele?

Vrei *cel* mai bun? întreb.

Nu trebuie să cumpăr pe cel mai bun?

Știu eu? răspund. Cel mai bun costă o groază de parale.

Care-i cel mai bun?

Unii socot că cel mai bun e Cadillacul. Altora le place Packardul. Amîndouă sînt foarte bune. N-aș putea spune care-i mai grozav. Packardul e așa de frumos cînd îl privești gonind pe șosea; dar la fel e și Cadillacul. Cîte mașini dintr-acestea strașnice am privit eu trecînd pe șosea!

Cît costă un Packard? mă întreabă el.

Cam vreo trei mii de dolari. Poate chiar ceva mai mult.

Putem cumpăra unul imediat?

M-am dat jos de pe scaun. Părea ceva nebunesc, știam însă că omul acela nu era nebun.

Ascultă, domnule Locomotivă, îi spun; chiar într-adevăr vrei să cumperi pe loc un Packard?

Știi doar că animalul meu s-a prăpădit acum cîteva minute.

Eram de față cînd s-a întîmplat. Probabil că vei fi arestat din clipă în clipă pentru că ai lăsat măgarul în drum.

Nu, n-or să mă aresteze.

Ba or să te aresteze dacă o fi fiind vreo lege care interzice să lași măgarii morți pe stradă, zic.

Nu, n-au s-o facă.

De ce nu?

Știi, zice el, n-or să-mi facă nimic după ce le voi arăta cîteva hîrtii pe care le port întotdeauna la mine. Oamenii din țara aceasta au mare respect pentru bani și eu am mult bănet.

„Să știi că pînă la urmă tot nebun e", mi-am zis în gînd.

Și de unde ai tot bănetul ăsta? îl întreb.

Am niște pămînt în Oklahoma, zice el. Vreo cincizeci de mii de pogoane.

Și au valoare mare?

Da'de unde! Afară de vreo douăzeci de pogoane, restul nu face două parale. Am cîteva puțuri de petrol pe cele douăzeci de pogoane. Eu și cu frate-meu.

Cum de-ați ajuns voi, Ojibwayi, în sud, la Oklahoma? Întotdeauna am crezut că Ojibwayii trăiesc sus, în nord, în jurul Marilor Lacuri.

Așa și este, încuviință indianul. Acolo sus trăim, în jurul Marilor Lacuri, dar bunicul meu a fost pionier. Cînd cu strămutarea cea mare, de-au plecat cu toții, s-a dus și el înspre apus.

Aha! fac eu. Ei, dacă-i așa, cred că n-au să-ți mai facă mizerii din pricina măgarului mort.

N-au să-mi mai facă mizerii pentru nimic, zice el. Și nu fiindcă am bani, ci din cauză

că-şi închipuie că-s nebun. Nimeni din oraşul ăsta, în afară de tine, nu ştie că am bani. N-ai cumva idee de unde am putea cumpăra acum un automobil dintr-acelea?

Agenţia Packard se află pe Broadway, numai la două blocuri după Biblioteca publică.

Perfect. Dacă eşti sigur că-ţi convine să conduci maşina pentru mine, haide să cumpărăm una. Dar vreau să fie viu colorată, zice el; în roş, de pildă, dacă au vreuna roşie. Unde ai vrea să mergem mai întîi?

Ce-ai zice de-un pescuit la Mendota? propun.

Îmi convine asemenea plimbare, zice. Am să te privesc pescuind. Unde am putea găsi nişte scule pescăreşti pentru tine?

Chiar aici, după colţ, la Homan's.

Ne-am dus după colţ la Homan's şi indianul îmi cumpără echipament de pescuit de douăzeci şi şapte de dolari. Am pornit apoi pe Broadway spre Agenţia Packard. Acolo nu aveau nici un Packard roşu, dar am găsit unul tare frumos, verde. Un verde deschis, ca iarba cea nouă. Asta se petrecea de mult, în 1922. Maşina era un elegant model sport, de excursie.

Crezi că ai să poţi conduce maşina asta aşa de mare? mă întreabă indianul.

Sînt sigur că o pot conduce, îi răspund.

Polițiștii ne-au găsit la Agenția Packard și-au vrut să-l aresteze pe indian pentru că lăsase măgarul mort în drum. El le arătă hîrtiile despre care îmi vorbise, iar polițiștii, cerîndu-și scuze, plecară. Ridicaseră animalul de-acolo, și erau dezolați că-l deranjaseră pentru atîta lucru, spuseră ei.

Nu m-ați deranjat de loc, le răspunse indianul.

Se întoarse apoi spre directorul Agenției Packard, Jim Lewis, care obișnuia să-și pună candidatura de primar de cîte ori sosea vremea alegerilor.

Am să cumpăr mașina asta, îi spune el.

Mă duc imediat să pregătesc hîrtiile necesare, zice Jim.

Ce hîrtii? zice indianul. Vreau s-o plătesc pe loc.

Cum adică, vreți să-mi plătiți trei mii două sute șaptesprezece dolari și șaizeci de cenți pe loc? îl întreabă Jim.

Da, răspunse indianul. Cred că-i pusă la punct ca să putem pleca cu ea, nu?

Desigur, zice Jim. Pun chiar acum pe băieți s-o șteargă cu cîrpa ca să nu rămînă cumva vreo urmă de praf pe ea. Îi pun să controleze

și motorul și să umple rezervorul cu benzină. Toată pregătirea nu durează mai mult de zece minute. Dacă vreți să intrați în birou, încheiem tranzacția cît ai clipi.

Jim și indianul intrară în birou.

Peste cîteva minute Jim veni la mine; părea zdruncinat din temelii.

Aram, mă întreabă el, cine-i individul ăsta? Am crezut că-i un țicnit. L-am pus pe Johnny să telefoneze la Pacific Southwest și cei de acolo i-au răspuns că contul lui la bancă a fost transferat de undeva, din Oklahoma. Spun că suma pe care o au la bancă atinge o cifră care se ridică la peste un milion de dolari. Credeam că-i un zărghit. Îl cunoști?

Mi-a spus că-l cheamă Locomotivă 38. Dar ăsta nu-i un nume.

Este traducerea numelui său indian, zice Jim. Avem numele lui întreg pe contract. Îl cunoști?

Am stat cu el de vorbă în fiecare zi de cînd a sosit în oraș călare pe măgarul care a murit azi-dimineață, dar nu m-am gîndit nici o clipă că ar putea să aibă bani.

Mi-a spus că ai să-i conduci tu mașina, zice Jim. Ești sigur că ai fi persoana potrivită să conducă un automobil așa de mare, măi băiete?

Stai puțin, domnule Lewis, îi răspund. Nu cerca să-mi spulberi o șansă care mi se oferă o dată în viață. Sînt capabil să conduc Packardul ăsta mare tot așa de bine ca oricare alt cetățean din oraș.

Nu încerc să-ți spulber nimic, spune Jim. Numai că n-aș vrea să pornești de-aici și să calci vreo șase-șapte persoane nevinovate, ba poate să faci zob și automobilul. Suie-te în mașină ca să-ți dau cîteva indicații elementare. Știi ceva despre schimbătorul de viteză?

Nu știu nimic despre nimic, îi răspund, dar descopăr eu îndată.

Perfect, zice Jim. Hai numai să te ajut puțin.

M-am suit în mașină și m-am așezat la volan. Jim se urcă lîngă mine.

De-acum încolo, băiețele, îmi spune el, vreau să mă socoți un prieten care ți-ar da și cămașa de pe el. Trebuie să-ți mulțumesc că mi-ai adus pe acest distins gentleman indian.

Mi-a spus că vrea cea mai bună mașină care se găsește pe piață. Doar știi ce grozav am dorit întotdeauna să conduc un Packard. Acuma, arată-mi cum trebuie să fac.

Ei, ia să vedem, zice Jim.

Și se uită în jos la picioarele mele.

Doamne sfinte! exclamă el. Dar nici n-ajungi cu picioarele la pedale, măi băiete!

N-are a face, spun eu. Lămurește-mă numai cum e cu schimbătorul de viteză.

Jim îmi explică toate în timp ce băieții ștergeau praful de pe caroserie, controlau motorul și umpleau rezervorul cu benzină. Cînd ieși indianul și se urcă în mașină, în spate unde am insistat să stea, motorul era ambalat.

Zice că știe să conducă, îi spuse el lui Jim Lewis. Din instinct. Și eu îl cred.

Să n-ai nici o grijă cu Aram al nostru, zice Jim. Știe să conducă foarte bine. Dați-vă în lături de-acolo, băieți! strigă el. Să aibă loc de ajuns!

Am întors încet mașina aceea mare, apoi, schimbînd viteza, m-am năpustit afară din curtea agenției cu cincizeci de mile pe oră, în timp ce Jim alerga după mașină urlînd: Las-o mai domol, fiule! Nu-i da viteză pînă nu ieși în șosea! În oraș limita de viteză este douăzeci și cinci de mile pe oră!

Indianul nu era de loc alarmat, deși îl zdruncinam al naibii.

N-o făceam însă într-adins, ci din pricină că nu prea eram deprins cu maniera de-a funcționa a unui automobil.

Eşti un şofer straşnic, Willie, îmi spune indianul. Se adeveresc cele spuse de mine. Eşti un american c-un instinct înnăscut pentru născociri de soiul ăsta.

Ajungem la Mendota într-o oră, zic eu. Ai să asişti la un pescuit pe cinste acolo.

Cît e pînă la Mendota? mă întreabă el.

Vreo nouăzeci de mile.

Nouăzeci de mile e prea mult ca să le poţi face într-o oră. Hai să le facem în două ore. Trecem prin atîtea locuri interesante pe care aş dori să le văd mai ca lumea.

Perfect, zic; numai că-s tare nerăbdător să ajung acolo şi să pescuiesc.

Ei, dacă-i aşa, foarte bine, răspunde indianul. Atunci dă-i viteză cît de mare de data asta, dar cu altă ocazie aş fi tare bucuros să conduci ceva mai domol, ca să pot privi cîte puţin priveliştile. Aşa nu văd nimic. N-ajung nici măcar să citesc indicatoarele de pe marginea drumului.

Ei, uite, de-acum am să merg încet, dacă aşa doreşti dumneata, îi spun eu.

Nu, protestează el. Dă-i drumul, dă-i drumul să ia viteză cît poate de mare.

Şi am ajuns la Mendota într-o oră şi şaptesprezece minute. Aş fi izbutit într-un timp şi

mai scurt dacă n-ar fi fost porțiunea aceea lungă de drum noroios.

Am tras mașina chiar la malul apei. Indianul mă întrebă dacă știam să dau jos capota ca să mă poată privi cum pescuiam, stînd în aer liber. Nu știam cum se coboară o capotă, dar am coborît-o. Mi-au trebuit douăzeci de minute ca să reușesc.

Am pescuit vreo trei ore, am căzut de două ori în rîu și pînă la urmă am scos un flecușteț de peștișor.

Habar n-ai de pescuit, zice indianul.

Greșesc ceva? întreb.

Totul. Ai mai pescuit vreodată?

Nu.

N-aș fi crezut, se miră el.

Ce greșesc?

Ei, răspunde el; n-aș putea spune anume ce, atîta doar că pescuiești cam cu aceeași viteză cu care conduci automobilul.

Și asta-i rău?

N-aș putea spune că-i chiar rău. Atîta numai că te împiedică de-a prinde ceva care să merite osteneala și afară de asta ai să tot cazi mereu în apă.

Ba nu cad, protestez eu. Ei mă trag în apă. Nu-ți închipui ce al naibii trag. Și apoi iarba

asta e grozav de alunecoasă și n-ai nimic în jur de ce să te ții.

Am mai scos cu mulinetul încă un flecușteț, după care l-am întrebat pe indian dacă n-ar vrea să se întoarcă acasă. Îmi răspunse că vrea dacă vreau și eu, așa că mi-am strîns instrumentele și cei doi peștișori, m-am suit în mașină și-am pornit înapoi spre oraș.

Am condus Packardul acela mare, pentru indianul Ojibway Locomotivă 38, cîtă vreme a stat la noi în oraș, adică toată vara. El a locuit tot timpul la hotel. Am cercat să-l conving c-ar fi bine să învețe și el a conduce, dar mi-a răspuns că nici nu poate fi vorba de una ca asta. Am colindat cu acel Packard tot San Joaquin Valley-ul în vara aceea, cu indianul instalat pe pernele din spate, molfăind cîte opt, nouă bucăți de gumă-de-mestecat. Mă îndemna să apuc încotro aveam chef, așa că ne duceam ori într-un loc bun de pescuit, ori undeva unde puteam vîna. Susținea că nu mă pricep de loc nici la pescuit, nici la vînat, dar îi făcea plăcere să mă vadă cum îmi dau toată osteneala. Cît timp am stat împreună nu l-am văzut rîzînd decît o singură dată. Asta s-a întîmplat cînd am tras într-un iepure, cu o pușcă de calibrul 12 ce-avea un

recul teribil, și-am împușcat o cioară. Mereu cerca să-mi explice că acela fusese nivelul maxim de iscusință la care puteam ajunge: să ochești un iepure și să-mpușți o cioară. Ești un american, spunea el. Uite, de pildă, cu automobilul ăsta mare cît de bine izbutești să te descurci.

Într-o zi de noiembrie a acelui an a sosit în oraș fratele lui din Oklahoma și a doua zi, cînd m-am dus să-l iau la plimbare, cei de la hotel mă informară că plecase în Oklahoma cu frate-său.

Unde-i Packardul? am întrebat.

L-au luat cu dînșii, spune funcționarul.

Și cine conducea?

Indianul, zice el.

Amîndoi sînt indieni. Care dintre frați conducea mașina?

Cel care a stat aici, la hotel, zise funcționarul.

Ești sigur? întreb.

L-am văzut doar cînd s-a suit în mașină la volan și-a plecat. Atîta tot, răspunde el.

Cum adică, vrei să spui că știa să schimbe vitezele?

Așa mi s-a *părut*, zice el. Ba chiar am avut impresia că-i un șofer cu multă experiență.

Mulțumesc, am spus.

Pe drum spre casă mă gîndeam că probabil voise să mă facă să *cred* că nu poate conduce o mașină numai ca să mă lase să conduc *eu* tot timpul și să am o mare mulțumire. Era un tînăr ce venise în oraș călare pe-un măgar, plictisit de moarte ori cine mai știe de ce, care găsise ocazia să se distreze cu un băiețaș dintr-un tîrgușor care se plictisea și el de moarte. Numai așa îmi pot explica întîmplarea, dacă nu accept teoria generală că era nebun.

Unchiul meu Khosrove, om de-o energie vulcanică și de-o incurabilă tristețe, s-a împrietenit cîndva, într-un an, cu un omuleț din vechea-i patrie, mut ca o stîncă înlăuntru-i și care își manifestă tristețea măturînd cu palma un fir de praf de pe genunchi, fără să scoată nici o vorbă.

Era arab și-l chema Khalil. Nu întrecea în statură pe un copil de vreo opt ani, avea în schimb o mustață straşnică, întocmai ca și unchiu-meu Khosrove. Să fi avut vreo 60 de ani. Însă, cu toată mustața lui, părea să aibă suflet de copil, nu de om mare. Și ochii lui erau tot de copil, dar grei de amintiri: trecuseră ani și ani de cînd se despărțise de tot ce-i era mai drag pe lume, de patrie, de mamă și de tată, de frați și de surori, de cal și de mai știu eu ce. Părul îl avea moale, des, negru ca pana corbului și-l purta cu cărare într-o

parte, așa cum piaptănă părinții pe puștii lor abia picați din vechea patrie în noul continent. Și capul lui era un cap ca de școlar, bineînțeles lăsînd la o parte mustața, și trupul lui la fel, dacă socoteai umerii lați. Nu știa englezește, ci doar puțin turcește, cîteva vorbe în limba kurdă și cîteva în armenește, dar nu vorbea aproape niciodată. Cînd se întîmpla una ca asta, părea că glasul lui nu vine atît din lăuntru-i, cît din îndepărtata patrie. Și-apoi vorbea de parcă-i părea rău că se vedea silit la asta, de parc-ar fi fost dureros să încerci a exprima ceea ce nu se poate exprima vreodată, de parcă tot ce-ar fi putut să spună ar fi fost un adaos de mîhnire la cea pe care o purta în el.

Cum de a cîștigat stima unchiului Khosrove, un om care tot mai avea *ceva* de spus, e un lucru pe care nici unul dintre noi nu l-am putut afla vreodată. Destul de puțin poți afla de la cei care vorbesc într-una, d-apoi de la cei ce nu vorbesc mai niciodată decît, ca-n cazul unchiului Khosrove, ca să înjure ori să ordone altuia să tacă. Unchiu-meu se vede că-l cunoscuse pe arab la cafeneaua „Arax".

Unchiul Khosrove își alegea prietenii și dușmanii după cum jucau *tavli*, un joc care

la noi se cheamă table. Jocul de orice fel e un fel de încercare a purtării omului la ananghie. Și, deși unchiu-meu Khosrove era probabil cel mai rău păgubaș din lume, disprețuia pe toți cei ce nu știau să piardă la joc cu eleganță.

Ce faci atîta caz? răcnea el la cîte un păgubaș. E doar un simplu joc. Ce, ți-ai pierdut și viața?

Deși *el*, cel dintîi, părea că-și prăpădise viața cînd pierdea o partidă, nu admitea ca altul să ia la fel de în serios simbolurile jocului. Pentru toți ceilalți, un joc era un *simplu* joc, după părerea lui. Pentru el însă jocul reprezenta destinul — pe masă, dinaintea lui, avînd în față pe un prăpădit de individ care zornăia din zaruri, înțelegîndu-se cu ele pe turcește în șoaptă, acum lingușindu-le, acum răcnind la ele și umilindu-se în fața lor în fel și chip.

Căci, pe de altă parte, unchiul Khosrove disprețuia aceste zaruri, considerîndu-le un dușman personal cu care nu schimba o vorbă. Le arunca afară pe fereastră ori pe jos, zvîrlind și cutia de pe masă.

Nemernice! strigă la ele.

Apoi, amenințîndu-l cu degetul pe adversarul lui, striga: Și dumneata! Compatriotul meu! Nu ai pic de rușine! Te umilești în fața lor. Te rogi de ele. Mi-e scîrbă pentru dumneata. Iar pe nemernice le scuip, na!

Bineînțeles că nimeni nu mai juca a doua oară *tavli* cu unchiu-meu Khosrove.

Cafeneaua aceea fusese pe vremuri un local mare și cu multă faimă. Și astăzi e la fel, atîta doar că mulți din cei ce se duceau acolo acuma douăzeci de ani nu se mai aflau în viață.

Obișnuiții acestei cafenele erau armenii, dar mai veneau și alții. Toți care-și aminteau de patria pierdută. Care o iubeau. Care jucaseră pe vremuri acolo-n depărtare *tavli* și un joc de cărți ce se cheamă *scambile*. Toți cei care pofteau să guste mîncărurile patriei pierdute, să soarbă vinul și rachiul și cafeluța de după-masă. Toți cei îndrăgostiți de cîntece și de povești. Toți cei care la mii de kilometri depărtare de acasă doreau să stea într-un local cu miros binecunoscut.

Unchiul Khosrove, se arăta acolo de obicei cam pe la trei după-amiază. Stătea o clipă în picioare rotind privirea pe deasupra capetelor, apoi se așeza singur într-un colț. Stătea de obicei vreo oră nemișcat, apoi pleca grozav

de mînios, deși nu-i adresase nimeni nici o vorbă.

Sărmani de ei, spunea. Sărmani de ei, pribegi. Ori, mai precis, vorbă cu vorbă, Pribegi sărmani și arși de dor.

Sărmani și arși de dor, expresie cu neputință de tradus și care parcă ar cuprinde în ea toată tristețea lumii și a vieții: *sărman și ars de dor.*

Probabil că, aflîndu-se într-o zi la cafenea, unchiul Khosrove a dat cu ochii de arabul mititel și l-a considerat un om deosebit. Poate că omul nostru stătea jucînd *tavli*, cu umerii lui lați plecați deasupra tablelor, cu capul lui de copil grav plin de înțelepciune și regrete și abia la urmă, cînd jocul s-a sfîrșit și el s-a ridicat, abia atunci a observat unchiul Khosrove că nu-i mai înalt ca un copil.

Ori poate că arabul, venind la cafenea și fără să-l cunoască pe Khosrove s-a apucat să joace cu el *tavli* și poate că a pierdut partida fără să se plîngă, și să fi înțeles *cine* era unchiul Khosrove fără să-i spuie nimenea nimic. Ba poate chiar să nu se fi rugat de zaruri.

Oricum, oricare va fi fost originea prieteniei lor și înțelegerea dintre ei doi, precum și legăturile care-i apropiau, fapt e că veneau

din cînd în cînd la noi acasă în salon, unde erau bine primiți.

Întîia oară cînd l-a adus unchiul Khosrove la noi acasă pe arab, nu ni l-a prezentat. Mama a fost încredințată că e un compatriot de-al nostru, poate vreun văr îndepărtat, deși era ceva mai negricios ca cei din neamul nostru și mai mărunt. Asta, desigur, nu însemna nimic, vădea doar farmecul unui popor; diversitatea lui; o însușire ce-i face mai umani și demni de a-și urma și de acum încolo existența.

Atunci, în prima zi, arabul nu s-a așezat decît după ce-a fost în șase rînduri îndemnat de mama să se considere la el acasă.

„Să fie surd?“ s-a gîndit ea.

Nu, evident că auzea, era atent la tot ce se spunea.

Ori poate că nu știe dialectul nostru? Mama l-a întrebat din ce oraș era. El n-a răspuns nimic, ci doar a măturat cu palma un fir de scamă de pe mînecă. Mama l-a întrebat atunci pe turcește. Ce ești? Armean?

Asta a priceput; și a răspuns, tot pe turcește, că-i arab.

Pribeag sărman și ars de dor, a murmurat unchiul Khosrove.

O clipă mama și-a închipuit că, poate, omul vrea să spună ceva; îndată însă și-a dat seama că pentru el e cea mai mare neplăcere cu putință, exact ca pentru unchiu-meu Khosrove. Bineînțeles că, la nevoie, putea vorbi, dar de fapt nici n-avea ce spune.

Mama le-a pus la amîndoi cafele și tutun pe masă, apoi mi-a spus să plec.

Au de vorbit, a spus ea.

De vorbit? am întrebat.

Vor să rămîie singuri, a zis ea.

M-am așezat la masa din sufragerie și am început a răsfoi un *Saturday Evening Post* vechi de vreun an, pe care îl știam aproape pe de rost, mai ales pozele: Jello, grozav de arhitectural; mașini cu oameni eleganți alături; instantanee de noapte la lumina reflectoarelor; mese aranjate, cu boluri de supă aburind; tineri în jachete și costume la modă, de confecție; și tot felul de ilustrații de acest soi.

Probabil însă că întorceam prea iute foile, că unchiu-meu Khosrove a strigat: Hei, liniște, băiete, liniște!

În clipa-n care m-am uitat în salon, arabul mătura un fir de praf de pe genunchi.

Au stat cei doi vreun ceas acolo în salon, apoi arabul a răsuflat foarte adînc pe nas și, fără nici o vorbă, s-a ridicat și a plecat.

Am intrat atunci eu în salon și m-am așezat în locul lui.

Cum îl cheamă? am întrebat.

Liniște, a spus unchiul Khosrove.

Ei, cum îl cheamă? am întrebat eu iar.

Unchiul Khosrove s-a mîniat așa de rău că nu știa ce să mai facă. Așa fel a strigat pe mama, c-ai fi crezut că-l taie cineva.

Mariam! a răcnit el. Hei, Mariam!

Mama a dat fuga-n salon.

Ce este ? a spus ea.

Ia-l de aici, te rog, a spus unchiul Khosrove.

Dar ce s-a întîmplat?

Mă-ntreabă cum îl cheamă pe arab.

Ei, și? a spus unchiului mama. E doar copil și-i curios. De ce nu-i spui?

Vai, vai, a mormăit unchiul Khosrove, pînă și tu, tu, surioara mea, sărmană și arsă de dor, surioară.

Ei, cum îi zice arabului? a întrebat și mama.

Iacă nu vreau să spun și gata, a zis unchiul Khosrove. Nu vreau și pace bună!

S-a ridicat și a ieșit din casă.

Nu știe cum îl cheamă, a explicat mama. N-ai făcut bine că l-ai mîniat.

Peste trei zile, cînd unchiul a venit iar pe la noi, eram și eu acolo, în salon.

A venit drept la mine și mi-a spus.

Îl cheamă Khalil. Ei, și acuma du-te!

Am ieșit din casă și am rămas în curte, așteptînd să se arate vreunul dintre verii mei. Am așteptat zece minute, apoi, văzînd că nu se arată nimeni, m-am dus la văru-meu Mourad acasă și am stat vreo oră să discut cu el care din noi are să fie mai voinic peste cinci ani. De trei ori ne-am luptat și de trei ori am fost învins, o dată însă aproape c-am biruit eu.

Cînd m-am întors acasă, cei doi prieteni plecaseră. Am alergat de-a dreptul în salon pe ușa din dos, dar nu i-am găsit acolo. Mai stăruia în încăpere numai mirosul lor și iz de tutun.

Ei, ce-au vorbit? am întrebat pe mama.

N-am ascultat, a spus.

Dar au vorbit ceva?

Nu știu.

Ba n-au vorbit nimica.

Unii vorbesc cînd au ceva de spus, alții nu.

Cum poți vorbi dacă nu spui nimic? am întrebat.

Vorbești fără cuvinte. Că doar cu toții ne vorbim mereu fără cuvinte.

Atunci la ce mai sînt bune cuvintele?

Prea bune nu sînt ele niciodată. Cel mai adesea, sînt bune ca să ascunzi ce-ai vrea să spui cu-adevărat sau ce nu vrei să știe alții.

Și ei vorbesc? am întrebat.

Așa cred, a spus mama. Șed amîndoi alături, sorb din cafea, fumează. Nu deschid gura, însă vorbesc tot timpul. Se înțeleg unul pe altul și n-au nevoie să deschidă gura. Nu au nimica de ascuns.

Și crezi că într-adevăr știu despre ce vorbesc? am spus.

Desigur, a zis mama.

Despre ce?

Nu pot să-ți spun, a răspuns mama, pentru că nu folosesc vorbe, dar ei știu.

Timp de un an, unchiul Khosrove și arabul au tot venit din cînd în cînd la noi acasă să stea în salon. Cîteodată stăteau un ceas, cîteodată două.

Doar odată s-a răstit unchiul la arab;

Ce faci atîta caz? deși arabul nu deschisese gura.

Însă de obicei nu se rostea o vorbă pînă sosea timpul plecării. Atunci unchiul Khosrove spunea cu voce potolită;

Pribegi sărmani și arși de dor, și arabul mătura cu palma un fir de praf de pe genunchi.

Dar într-o zi, unchiu-meu Khosrove s-a arătat singur și mi-am dat deodată seama că arabul nu mai venise pe la noi de multe luni.

Unde-i arabul? am întrebat.

Care arab? a zis unchiul Khosrove.

Cel mititel, sărman și ars de dor, care venea de obicei cu dumneata la noi, am spus. Unde-i?

Mariam! a răcnit unchiul. Se ridicase în picioare îngrozit.

„Ai-ai", am spus în gînd. „Cu ce l-am supărat? Oare ce boroboață am mai făcut?"

Mariam! răcnea el. Mariam!

Mama a dat fuga-n salon.

Ce este? a-ntrebat.

Te rog, a spus unchiul Khosrove. E fiul tău. Și tu ești surioara mea. Te rog, scoate-l de aici. Mi-i drag din toată inima. Dar e american. Și s-a născut aici. Nu mă-ndoiesc că va ajunge om de vază într-o zi. Dar ia-l, te rog, de-aici.

Bine, dar ce e? a spus mama.

Ce e? *Ce e?* Vorbește, asta-i. Pune întrebări. Mi-i drag, dar pune întrebări.

Aram! a spus mama.

Mă ridicasem în picioare; era unchiul Khosrove mîniat pe mine, dar eu eram și mai mîniat pe el.

Unde-i arabul? am strigat.

Unchiul Khosrove, disperat, m-a arătat mamei cu degetul. Uite, voia să spuie gestul lui. Feciorul tău. Nepotul meu. Sînge de Garoghlanian. Pricepi? Sîntem cu toții niște pribegi sărmani și arși de dor. Toți, toți afară doar de *el.*

Aram! a spus mama.

Degeaba, că dacă nu vorbește eu nu pot înțelege. Unde-i arabul?

Unchiul Khosrove a ieșit pe ușă fără să spună nici o vorbă.

Arabul a murit, mi-a șoptit mama.

Cînd ți-a spus asta? am întrebat-o.

Nu mi-a spus, a zis mama.

Atunci de unde știi?

De nicăieri, mi-a răspuns mama, dar știu că a murit.

Unchiul Khosrove n-a mai dat multe zile pe la noi. O vreme am crezut că n-are să mai vie *niciodată.* Cînd, în sfîrșit, a apărut din

nou, îmi amintesc că s-a oprit cu pălăria-n cap în mijlocul salonului și a spus, Arabul a murit. S-a prăpădit stingher între străini, la șase mii de mile depărtare de patrie. Dorea să plece și să moară acasă. Dorea să-și vadă iar feciorii. Să stea cu ei de vorbă încă o dată. Să le simtă apropierea. Să le audă răsuflarea. Dar n-avea bani. Într-una se gîndea la dînșii. Apoi s-a prăpădit. Și acuma, du-te. Îmi ești drag.

Aș mai fi vrut să-i pun cîteva întrebări despre feciorii arabului, întîi de toate; cîți erau, de cîtă vreme nu-i mai văzuse și altele asemenea; dar m-am gîndit că ar fi mai bine dacă m-aș duce la văru-meu Mourad să văd, poate că-l pun de data asta la pămînt, așa că, am plecat fără o vorbă — purtare care probabil că l-a încîntat grozav pe unchiu-meu Khosrove și l-a făcut să creadă că ar mai fi vreo speranță pentru mine, cine știe?!

CÎTEVA SFATURI BĂTRÎNEȘTI CĂLĂTORULUI AMERICAN

Într-un an unchiu-meu Melik a făcut o călătorie cu trenul de la Fresno la New York. Înaintea plecării, Garro, unchiul lui, veni în vizită și-l preveni de primejdiile unei asemenea călătorii.

Cînd te sui în tren, l-a dăscălit bătrînul, alege-ți cu grijă locul, așază-te și nu te uita în jur.

Întocmai, moșule, a încuviințat unchiu-meu.

La puțină vreme după pornirea trenului, a urmat bătrînul, vor veni printre bănci doi oameni în uniformă care au să-ți ceară să le arăți biletul. Fă-te că nici nu-i vezi. Să știi că-s niște escroci.

Dar de unde-am să știu? a întrebat unchiu-meu.

Ei! ai să știi, a zis unchiașul, că doar nu mai ești copil.

Întocmai, moșule, a încuviințat unchiu-meu.

N-ai să călătorești nici douăzeci de mile și numai ce-ai să vezi apropiindu-se de tine un tînăr amabil care îți va oferi o țigară. Să-i spui că nu fumezi. Să știi că acea țigară conține un narcotic.

Întocmai, moșule, a încuviințat unchiu-meu.

În drum spre vagonul-restaurant, o tînără de o frumusețe răpitoare are să dea buzna peste tine, mai-mai să te ia în brațe, a urmat unchiesul. Are să-i pară așa de rău și are să fie așa de atrăgătoare că firește vei dori să legi prietenie cu ea. Alungă acel firesc imbold și du-te înainte la mîncare. Să știi că femeia aceea e o aventurieră.

O ce? a întrebat unchiu-meu.

O tîrfă! a răcnit bătrînul. Tu să te duci înainte la masă. Poruncește să-ți aducă cele mai alese bucate și dacă-i înghesuială și tînăra cea frumoasă se așază în fața ta la masă, nu te uita în ochii ei, iar dacă ți se adresează prefă-te că ești surd.

Întocmai, moșule, încuviințează unchiu-meu.

Asta e singura cale ca să poți scăpa.

De ce să scap? întreabă unchiu-meu.

De tot buclucul, zice bătrînul. Eu sînt om călătorit. Știu ce spun.

Prefă-te că eşti surd, auzi? a spus iar bătrînul.

Întocmai, moşule, a încuviinţat unchiu-meu.

Dar să nu mai vorbim despre asta, a zis bătrînul.

Întocmai, moşule, a încuviinţat unchiu-meu.

Să nu mai lungim vorba despre astfel de lucruri, a rostit bătrînul. S-au sfîrşit. Am şapte copii. Am dus o viaţă întru cinste şi dreptate, binecuvîntată cu de toate din belşug. Să nu ne mai gîndim de loc la de-alde astea. Am pămînt, vie, pomi, vite şi bani. Nu le poţi avea pe toate — decît doar aşa, cîte o zi, două, din cînd în cînd.

Întocmai, moşule, a încuviinţat unchiu-meu Melik.

Cînd ai să te întorci la locul tău de la masă, ai să treci prin compartimentul fumătorilor. Acolo ai să găseşti jucîndu-se o partidă de cărţi. Jucătorii vor fi trei oameni vîrstnici, cu inele scumpe în degete. Te vor saluta prietenos şi unul dintre ei te va pofti să joci cu dînşii. Să le spui aşa: *No speak English*[1].

Întocmai, moşule, a încuviinţat unchiu-meu.

Asta-i tot, a sfîrşit bătrînul.

---

[1] Nu vorbit englezeşte.

Îți mulțumesc din suflet, a spus unchiu-meu.

Și încă ceva, a adăugat bătrînul. Cînd te duci la culcare, scoate-ți banii din buzunar și vîră-i într-o gheată. Gheata pune-o sub pernă și să stai cu capul pe pernă toată noaptea, *dar să nu dormi.*

Întocmai, moșule, a încuviințat unchiu-meu.

Asta e tot, a încheiat bătrînul.

Unchiașul cel bătrîn plecă și-a doua zi unchiul Melik luă trenul și porni în călătorie, străbătînd toată America pînă la New York. Cei doi bărbați în uniformă nici pomeneală să fie escroci, tînărul cu țigara narcotizată nu se arată, tînăra cea fermecătoare nu se așează în fața lui la masă, iar în compartimentul fumătorilor nu juca nimeni cărți. Unchiu-meu își vîrî banii într-o gheată, gheata și-o puse sub pernă, capul pe pernă și nu dormi de loc în prima noapte; în cea de-a doua însă renunță la întregul ritual.

În ziua a doua *chiar el* oferi altui tînăr o țigară, pe care acel tînăr o primi. În vagonul-restaurant unchiul se abătu din drumul lui ca să se așeze la o masă unde se afla o tînără doamnă. În compartimentul fumătorilor chiar el începu o partidă de pocher și cu mult înainte de

sosirea trenului la New York unchiul Melik făcuse cunoștință cu toată lumea din tren și toți îl cunoșteau. Ba la un moment dat, pe cînd trenul străbătea statul Ohio, unchiu-meu, tînărul care primise țigara și încă două doamne tinere, ce se duceau la Vassar, alcătuiră un quartet și cîntară *The Wabash Blues*.

A fost o călătorie încîntătoare.

Cînd unchiu-meu Melik se întoarse de la New York, bătrînul lui unchi Garro îi făcu din nou o vizită.

Văd că arăți minunat, a zis el. Ai urmat sfaturile mele?

Întocmai, moșule, a răspuns unchiu-meu.

Bătrînul a rămas cu privirea pierdută în gol.

Mă bucur că i-a folosit *cuiva* experiența mea, a rostit el

CUVÎNT CĂTRE ZEFLEMITORI

De la Reno la Salt Lake City tot ce poți vedea, mergînd cu autobuzul ori cu alt mijloc de transport, e doar pustie, și-n august tot ce poți simți e numai arșiță. Pustia e alcătuită doar din nisip împrăștiat egal în toate părțile, din felurite soiuri de cactuși și din soare. Nisipul uneori apare alb, alteori brun și-n asfințit culoarea lui se schimbă din alb și brun în galben și-apoi se face neagră. Pe urmă cade noaptea și-atunci e ora cînd deșertul e cel mai minunat. Atunci cînd noaptea și deșertul se-mbină laolaltă realizezi cît de adîncă e tăcerea.

Asta-i ceva ce-ți amintești și-ți amintești într-una.

Și amintirea asta e plină de tot misterul și tăcerea lumii.

Știu toate astea pentru că-n drumul meu spre New York am mers o dată cu autobuzul de la Reno la Salt Lake City.

Unchiu-meu Gyko mi-a spus să plec din tîrg și să mă duc la New York. Nu sta în tîrgușorul nostru, zice. Du-te la No-York. Ascultă-mă pe mine, Aram, e o tîmpenie.

Așa s-a întîmplat să mă aflu în autobuzul ce face cursa Reno—Salt Lake City.

Erau ținuturi cum nu văzusem niciodată, nici nu-mi închipuisem că există. Întinderi arse, goale, părăginite, pline cu nimic. Am stat cu ochii treji și zi, și noapte, uitîndu-mă atent la toate, căci n-aveam poftă să străbat ținutul așa, fără să fi descoperit tot ce se poate descoperi.

Autobuzul a plecat din Reno îndată după miezul nopții. Reno e un oraș american dintre acelea ce nu trăiesc decît din stricăciunea orășenilor. Domnesc aici doar jocul de cărți și prostituția.

Astfel, luminile orașului erau aprinse.

Îmi amintesc c-am fost într-un local de joc, văd limpede tejgheaua și-ntreaga încăpere pînă-n cotlonul unde se juca pocher și unde trei capete brunete se înălțau deasupra nasului celui ce-mpărțea cărțile. Așa de mare luminație era.

Apoi autobuzul a plecat din Reno pornind iar prin pustie. Era o colosală diferență care-ți sărea în ochi: întîi strălucitoarele lumini din

cîrciuma cu cartofori din Reno și-apoi deșertul noaptea. M-am tot scăldat din crucea nopții pînă dimineața doar în acele lumini strălucitoare și în acel deșert și totuși n-am putut găsi destul pentru a-nfiripa o frăzuliță de trei vorbe.

Tot ce-am făcut în timpul dimineții n-a fost decît să casc. Cînd s-a oprit autobuzul, am coborît și m-am uitat atent în jur. În toate părțile murdar, uscat și soarele ce răsărea. Degeaba mă sileam să-mi adun mințile ca să găsesc acele trei cuvinte cu care să exprim clar situația. Nimic. Asta era. Nimic și iar nimic. Nici uliți, nici clădiri, nici fundături, nici praguri, nici uși, nici firme, nici ferestre, nimic.

Unchiu-meu Gyko îmi spusese să nu stau într-un tîrgușor ca cel în care mă născusem, și-acum nu-mi venea să cred că voi ieși vreodată din pustie ca să pășesc într-o cetate mare și voi mai fi în stare să înțeleg ceva vreodată. Mă bătea gîndul că nu i-ar fi stricat unchiului Gyko să părăsească tîrgușorul nostru, ca să străbată și el la rîndul lui pustia. Mi-nchipuiam că n-ar mai fi atît de sigur de orice, de-ar fi și el împresurat și zi și noapte de pustie și copleșit de sumbra ei tăcere. Unchiu-meu Gyko nu citise atîtea cărți grozave cîte citisem eu,

căci el citea încet și anevoie, însă tot ce citise citise cu luare-aminte; știa pagini în întregime pe de rost din operele scriitorilor care trăiseră în Europa de mult, cu două secole-nainte. Și în engleza lui stricată obișnuia să lepede o droaie de ocări. Obișnuia să spuie de oameni că sînt oi și pretindea că el nu-i oaie. Cît despre mine, eram la fel de ager la limbă ca și unchiu-meu, atîta doar că nu aveam accent străin. Pleacă din tîrgușorul nostru, spunea unchiu-meu Gyko, și du-te la No-York.

Gîndeam că ar fi trebuit ca unchiul Gyko să treacă singur prin pustie, ca să *o* simtă chiar pe pielea lui. Mi-nchipuiam că n-aș fi fost în stare să formulez precis ceva în niște locuri așa de goale ca acelea. Mi se părea că m-am prostit deodată. Și mă simțeam și tare singur. De aceea am încercat să intru-n vorbă cu singura fată din autobuz, deși eram nepriceput în arta conversației politicoase.

Cum se numesc aceste locuri? am întrebat-o pe fată.

Era foarte urîtă și avea treizeci și cinci de ani pe puțin.

Ce locuri? a zis fata.

Întreg ținutul ce se vede, am zis.

Nu știu, a răspuns fata.

Aici a înghețat schimbul de vorbă, pînă tîrziu după-amiaza cînd fata m-a întrebat pe mine cît e ceasul și i-am răspuns că habar n-am.

Habar n-aveau nici în ce zi eram. Ba începusem să constat că tot ce știu era că nu știam nimic și nu doream decît s-ajung mai repede la Salt Lake City ca să văd iarăși străzi și piețe furnicînd de lume și-astfel să mi se-ntoarcă poate tot ce strînsesem de prin cărți, neprețuita mea știință, atît de nefolositoare în deșert.

Ia să ajung din nou într-un oraș, îmi ziceam eu, și-am să fiu iar la fel de dezghețat ca orișicare. Ba poate și mai dezghețat. Să ies odată din pustia asta și-atunci să vezi ce vorbe de spirit am să găsesc la fiecare pas.

Cînd colo, mă-nșelam. Cînd am ajuns la Salt Lake City eram mai zăpăcit decît oricînd. N-am fost în stare să găsesc o cameră de cincizeci de cenți, nici un restaurant unde să pot prînzi bine cu cincisprezece. Eram flămînd și mort de osteneală, cădeam de somn și mă uitam cu pică la lumea de pe stradă și la clădirile din jur, dorind din fundul sufletului să nu fi părăsit pe cei de-acasă.

Am plătit un dolar pentru o cămăruță la un hotel străvechi, cămăruță care s-a dovedit

să fie bîntuită. Era cea mai afurisită încăpere din cîte mi-a fost dat să locuiesc, dar cum la vremea ceea luasem obiceiul să mă-ncăpăţînez, am stat acolo în odaie pînă am început să văd tot felul de blăstămăţii cum nu s-a pomenit să se întruchipeze aievea de cînd lumea, şi-am prins a auzi o groază de sunete drăceşti pe care ştiinţa nu le recunoaşte ca existînd cu adevărat. Eram încremenit de spaimă. Vreme de două ceasuri n-am îndrăznit să mă clintesc din balansoarul ce se afla în mijlocul odăii, fiind încredinţat că cineva o să mă-nhaţe şi o să mă sugrume înainte de-a face un salt pînă la uşă sau la geam. Odaia mişuna de duhuri rele. Nici nu mă dumeresc cum am putut scăpa din ea teafăr şi nevătămat, dar faptu-i c-am scăpat.

Am rătăcit pe străzile oraşului pînă am găsit o cîrciumioară unde-am putut mînca chiftele cu douăzeci şi cinci de cenţi.

Îndată după-masă, m-am reîntors în cămăruţa din hotelul cel vechi şi m-am băgat în pat fără să mă dezbrac, cu ghete şi cu pălărie cu tot. Voiam să fiu în orice clipă gata să sar în caz de tărăboi, de foc, cutremur de pămînt, potop ori ciumă şi cine mai ştie care altă catastrofă. N-am stins imediat lumina; am repetat întîi, sărind din pat şi repezindu-mă la

ușă. Am obținut un timp record, un salt pînă la ușă și două-trei secunde pînă-n stradă. N-am părăsit decît de trei ori încăperea în cursul nopții, așa că m-am trezit a doua zi de dimineață dispus și odihnit.

La cinci în zori mă și sculasem, ca să nu pierd autobuzul care pleca la nouă și jumătate.

Pe la nouă și un sfert staționam în fața depoului de autobuze în gură cu-o havană de cinci cenți și încercînd să-mi regăsesc tupeul de tînăr fără nici un Dumnezeu, ca să mă simt iar fericit, cînd iată c-un lungan de vreo cincizeci de ani, în salopetă, c-o înfățișare jalnică, îmi pune-n mînă o hîrtioară scrisă și-mi spune: Fiule, ești mîntuit?

Nu mai văzusem pîn-atunci o arătare așa de jalnică. Peste un metru optzeci înălțime, cel mult cincizeci și cinci de kilograme, neras și plin de duhul sfînt. Mi-nchipuiam că vrea să-mi ceară de pomană, căci arăta mai mult a vagabond flămînd decît a obraz sfînt, dar el n-a făcut alta decît să-mi dea foița ceea și să mă-ntrebe dacă-s mîntuit. Titlul acelei mici istorioare de pe foaie era *Cuvînt către zeflemitori*, ce arăta că misionarul mă dibuise bine. Atunci nu mi-am dat seama. În clipa ceea n-aș fi putut spune. Eram cu totul năuc.

Am tras o rotocoală savantă din țigara-mi de foi de cinci cenți una și-am spus: Nu cred că-s mîntuit, dar nu mă dau în lături.

Frate, a spus preacredinciosul, să știi că eu pot să te mîntui prin evanghelia lui Brigham Joung.

Plec din oraș peste un sfert de ceas, zic.

Perfect, zice misionarul. Mi-au fost de ajuns patru minute să mîntuiesc odată pe un om.

Atuncea merge strună, zic. Ce trebuie să fac ca să fiu mîntuit?

N-ai făcut nimica, fiule, zice preacredinciosul. Nici nu-ți închipui ce aproape e orice trăitor de mîntuire. Oricare om, la care nici nu te aștepți. Uite, de pildă, și eu am fost pe vremuri păcătos, strai deocheat, băuturi tari, țigări de foi, cărți, zaruri, cai, femei ușoare. Tot ce poftești. Și peste noapte m-am schimbat.

Cum? zic.

Îmi mergea rău, nu mai puteam să dorm, zice misionarul. Am stat și m-am gîndit și mi-am dat seama că nu voisem niciodată să fiu dușman al adevărului.

Ce adevăr? zic eu.

Cel *sfînt*, al Domnului din cer, zice misionarul. Căci nici un om nu-i propriu-zis dușman al adevărului. Toate blestemățiile le face

omul numai din pricină că nu se dumerește după ce aleargă.

Și după ce aleargă? zic.

După adevăr, zice. Oricare om — și cel care trișează la cărți, și cel ce umblă cu femei, și cel ce jefuiește băncile, care se-mbată ori călătorește — aleargă după adevăr. Mi-nchipui, fiule, că ai o țintă! Încotro?

La New York, zic.

Atuncea află, zice, că n-ai să dai de nici un pic de adevăr acolo. Am fost de șase ori în ultimii treizeci de ani. Poți să colinzi pământu-n lung și-n lat fără să dai vreodată de ceva, pentru că nu-i aceasta calea de-a da vreodată de ceva. Singurul lucru de făcut este să-ți schimbi felul de-a fi.

Cred că-i ușor, zic.

Cel mai ușor lucru din lume, zice.

Atuncea intru-n joc, zic eu. Nu am nimica de pierdut. Ce trebuie să fac ca să-mi schimb felul de-a fi?

Păi, zice credinciosul, doar să te stăpînești a te gîndi la lucruri rele și-atuncea *ai să crezi.*

Cred, zic. Însă în *ce anume*?

În orice, zice. În orice lucru la care poți să te gîndești, la stînga, ori la dreapta, la sud, la nord, la est, la vest, în capul ori în

josul scărilor și orișiunde primprejur, afară și-nlăuntru, văzut ori nevăzut, bun, rău, nici bun nici rău, ori amîndouă. Aceasta-i tăinulița mea. Mi-au trebuit cincizeci de ani ca s-o găsesc.

Cum, asta-i tot ce trebuie să fac? zic eu.

Nimica alta, fiule, zice misionarul.

E foarte simplu, zic. Atuncea *cred.*

O, fiule, atunci ești mîntuit, zice preacredinciosul. Poți să te duci acum la New York și-n orișicare parte unde-i vrea și peste tot îți va părea ușor și dulce.

Nădăjduiesc că ai dreptate, zic.

Te vei convinge singur, zice credinciosul.

Autobuzul uriaș a tras la stație și m-am suit în el. Preacredinciosul deșirat a venit la fereastră, zîmbind plin de mîndrie.

Ești cel de-al cincizeci și șaptelea pe care l-am adus pe calea mîntuirii, zice.

Cu bine, zic. Și mulțumiri din suflet pentru tăinuliță.

Prea bucuros c-am reușit, zice. Dar să nu uiți. *Să crezi.*

Nu, n-am să uit, zic. Am să cred.

În *orice*, zice.

Motorul mașinii se pornise.

Gata cu cele vechi, zic eu.

Autobuzul scotea fum şi se porni încet la drum.

Mi-nchipuiam că m-am distrat pe socoteala acelui Padre bătrîn de la Salt Lake City, fiind încredinţat că voi cădea iar pradă bogatelor învăţături din cărţi şi atitudinii necredincioase, dar mă-nşelam amar, căci fără voia mea *fusesem* mîntuit. Nu se scurseseră zece minute de cînd autobuzul plecase din Salt Lake City şi eu credeam în toate ce se aflau la dreapta ori la stînga, aşa precum spusese misionarul, şi aşa precum avea să fie mereu de-atunci încolo pentru mine.

CUPRINS

Vara cu frumosul cal bălan..... 5
O excursie la Hanford..... 19
Livada cu rodii..... 33
Unul din viitorii noștri poeți, aș putea spune 54
Cursa de cincizeci de iarzi..... 60
O încîntătoare romanță de altădată, cu dragoste, poezie și toate celelalte 74
Vărul meu Dikran, oratorul 90
Cîntăreții corului prezbiterian 103
Circul 123
Cei trei înotători și băiatul din Yale .. 138
Locomotivă 38, indianul 156
Arab sărman și ars de dor 173
Cîteva sfaturi bătrînești călătorului american 186
Cuvînt către zeflemitori 191

Vă recomandăm să citiţi:

Charles Dickens	AVENTURILE LUI OLIVER TWIST
R. Fraerman	POVESTEA PRIMEI IUBIRI
Kurt Held	ZORA CEA ROŞIE ŞI BANDA EI
Joseph Kessel	LEUL
V. Medvedev	BARANKIN, FII OM!
Rénée Reggianni	MÎINE, POIMÎINE
Rosny Ainé	LUPTA PENTRU FOC
Aimée Sommerfelt	DRUMUL LA AGRA
I. Sotnik	OMUL FĂRĂ NERVI

În colecția „BIBLIOTECA ȘCOLARULUI“
au apărut:

1. Constantin Negruzzi	NEGRU PE ALB
2. Dimitrie Bolintineanu	LEGENDE ISTORICE
3. I. Al. Brătescu Voinești	NICULĂIȚĂ MINCIUNĂ
4. Friedrich Schiller	WILHELM TELL
5. Emil Gîrleanu	DIN LUMEA CELOR CARI NU CUVÎNTĂ
6. Ioan Slavici	ZÎNA ZORILOR
7.—8. Maxim Gorki	COPILĂRIA
9. Edmondo de Amicis	POVESTIRI DIN VOLUMUL CUORE
10. Vasile Alecsandri	OSTAȘII NOȘTRI
11. La Fontaine	FABULE
12. Alexandru Vlahuță	ROMÂNIA PITOREASCĂ

13. Mihai Eminescu	POEZII
14. ***	FĂT FRUMOS
15. ***	GÎNDURI ÎNCHINATE MAMEI
16. I. L. Caragiale	MOMENTE ȘI SCHIȚE
17. B. Șt. Delavrancea	DOMNUL VUCEA
18. Alexandru Mitru	DIN LEGENDELE OLIMPULUI
19. Mark Twain	AVENTURILE LUI TOM SAWYER
20. Ionel Teodoreanu	ÎN CASA BUNICILOR
21. Vasile Alecsandri	VASILE POROJAN
22. Ion Neculce	O ȘAMĂ DE CUVINTE
23. Anton Pann	OȘEZĂTOARE LAȚARĂ
24. Ion Creangă	POVEȘTI, POVESTIRI
25. Octavian Goga	POEZII
26. Mihail Sadoveanu	DOMNUL TRANDAFIR

Redactor : MIMI WESTFRIED
Tehnoredactor :
CONSTANȚA VULCĂNESCU

Dat la cules 04.11.1968. Bun de tipar 22.01.1969. Apărut 1969. Comanda nr. 8767. Tiraj 30 140. Hîrtie Tipar înalt B de 63 g/m². 700×1000/32. Coli editoriale 5,61. Coli de tipar 6,5. A. 16 523. C.Z. pentru bibliotecile mici 8R—31.

Tiparul executat sub comanda nr. 80 914 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piața Scînteii nr. 1, București Republica Socialistă România

EDITURA TINERETULUI

Lei 4,25